

yitiksöz

SANAT, EDEBİYAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ Yıl: 3, Sayı: 14 Aralık 2022–Ocak 2023

İçindekiler

MEHMET AYCI Sarımsak	4
ADEM TURAN Hâfız'ın Seyir Günlüğü -12- Son Gece	5
ALİ SALİ Hapsolür Rüzgâr	6
CENGİZHAN KONUŞ Aşk Dâhil	7
HÜSEYİN BURAK US Akıldan Geçiyordun	8
EKREM ELMAS Ezel Pınarı	9
SELİM ERDOĞAN Acemilere Dair	10
SIDDIKA ZEYNEP BOZKUŞ Sevgilerden	11
CAHİT KÜÇÜK Vagonlar ve İnsanlar	12
AHMET TEPE Sen Gittiğinde	14
EMEL KARAGEDİK Uçun Kuşlar Uçun	15
HACI AHMET SEVGİLİ Hiç Biri	17
GÜLÇİN YAĞMUR AKBULUT Kar Tanesi	18
İSMAİL KARAKURT Günlerin Köpüğü 1001 Yaz Günlükleri'nden	20
MUSTAFA KİRENCİ Eğer O Yapmasaydı Yapılacak da Değildi	22
MEHMET ÖZER Ömrün Terzisi	25
ALİ KEMAL TEMİZER Sükût, Bir İnsana Bu Kadar mı Yakısr!	26
MEHMET AKİF ŞAHİN Babil	27
ALİ ULVİ TEMEL Ahmet Özalp ile Tanışıklığım	28
İBRAHİM DEMİRCİ Vâris ve Mûris: N. Ahmet Özalp	29
NURCİHAN KIZMAZ Yazın Sonu Şiir	31
MÜRSEL SÖNMEZ Ahmet Özalp	32
NURETTİN DURMAN Dostum Ahmet Özalp: Akşam İş Dönüşlerinde Dükkâna Uğruyor Sohbet Ediyoruz	33
AGÂH SAYRA Mahdum Dua	36
MEHMET EMİN ULUDAĞ Üç Başlı Ejderha, Dört Başlı Mâmur, Klasik Bir Eleştirmen: Mehmet Doğan Hızlan	37
KONUŞAN: MEHMET EMİN ULUDAĞ Doğan Hızlan'la Hayat, Edebiyat ve Sanat Üzerine	47
SELVİGÜL KANDOĞMUŞ ŞAHİN Yazmak Yolda Olmaktır	51
EROL ÇETİN Asil Bir Duruş; Mehmet Akif İnan	54
MEHMET KAHRAMAN Korkuluğun Düşü: Kendini Kaybeden İnsandan Kendini Bulan İnsana	59
KONUŞAN: MEHMET KAHRAMAN Ali Necip Erdoğan'la Öykü, İmge, Metafor ve Korkuluğun Düşü Üzerine	62
MUSTAFA KARA Süleyman Çelebi ve Mevlid'i Üzerine	67
METİN KAPLAN Şairin Kalbi	70
YILMAZ IRMAK Kültürümüzde Mevlit Geleneği	71
MAHMUT GİDER Muhabbet Duygusu Ekseninde Şekillenen Bir Gelenek: Mevlit	74
FATİH ERTUGAY Medyatik Doğa Durumu: Demagoji, Manipülasyon, Popüler, Hınç ve Nefret	78
METİN ÇALI Mahalle Kahvesindeki Bilge Balık: Sinağrit Baba	82
MELEK GÜLCÜ "Uyanış" ve "Kurtarıcı Miti" Ekseninde İslami Bir Reçete: Âsım	84
SALİH ERAYABAKAN Garaudy'nin Üstadı: Don Kişot	90
EBRU ÖZDEMİR Zvyagintsev ve Dönüş Üzerine	93
SÜHEYLÂ KARACA HANÖNÜ Kumrular Gibi	95
TUĞÇE ÖCAL Gökerin Kapısı	100
HÜSEYİN CÖMERT Dünya Atı	103
HALİL İBRAHİM KAYA Yaşamak Miti	106
YASİN GEDİK Zarifçe Yaşamak	107
BESTAMİ AÇIKGÖZ Şarapnel	109
SÜLEYMAN KARACA Hıçkırık	111

İKİ AYLIK SANAT, EDEBİYAT VE
DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yıl: 3, SAYI: 14
Aralık 2022-Ocak 2023
Yayın türü: Yerel Süreli

ISSN: 2718-0670

Kahramanmaraş Büyükşehir
Belediyesi Adına İmtiyaz Sahibi
Hayrettin Güngör

Yazı İşleri Müdürü
Duran Doğan

Genel Yayın Yönetmeni
Duran Boz

Yayın Koordinatörü
Mesut Serdar

Yayın Kurulu
Mehmet Narlı
Mehmet Özger
Selim Somuncu
Erdoğan Aydoğan
Mustafa Köneçoğlu
İnci Okumuş

Kapak Fotoğrafı
Yasin Mortaş

Tasarım
Ali Şenocak

Son Okuma
Erdoğan Aydoğan

Sosyal Medya
twitter: @yitiksoz
facebook: @yitiksozdergisi
instagram: yitiksozdergisi

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi

Kahramanmaraş
Büyükşehir Belediyesi
İsmetpaşa Mahallesi
Azerbaycan Bulvarı, No: 25.
Dulkadiroğlu/Kahramanmaraş

e-posta
yitiksoz@gmail.com

Baskı
Kültür Sanat Basım Evi
Maltepe, ZB7-ZB11 2. Matbaacılar Sitesi,
Litros Yolu Sk, 34010
Zeytinburnu/İstanbul
Sertifika No: 44153

Kışa Hazırlık Sözleri

On dördüncü sayımızla tüm dostlara yeniden merhaba. Bizler için her yeni sayı, hayatı heyecanla selamlayan yeni sözler demek. Teveccüh edip ürün gönderen tüm yol arkadaşlarımıza teşekkür ediyoruz. Sayfa sayısının sınırlılığı nedeniyle sonraki sayılarda ürünlerini yayımlamak durumunda kaldığımız dostların anlayış göstereceğini umuyoruz.

Bir önceki sayımızda, edebiyat ve düşünce dünyamızın öncülerinden bahisle, eylül ayının hüznü ayı olduğundan söz etmiştik. Maalesef hüznümüz bu ay da devam ediyor. Edebiyat işçisi, güzel insan N. Ahmet Özalp dostumuzu kaybetmenin derin hüznünü yaşıyoruz. Dostumuza Allah'tan rahmet diliyoruz. Bu sayımızda, N. Ahmet Özalp için dostlarımızın tanıklığından oluşan bir bölüm hazırladık.

Yıllardır sanat-edebiyat dünyamızın kayıt defterini tutan usta eleştirmen Doğan Hızlan bu sayımızın değer konuğu. Yapılan söyleşinin ilgiyle okunacağını düşünüyoruz.

Kitap tanıtımları, eleştiri ve sinema yazıları bu sayımızda da devam ediyor. Keza şiirler, denemeler ve öyküler de...

Kışın, içimizi dışımızı ısıtacak daha güzel sayılarda buluşmak umuduyla...

YITIKSÖZ

| MEHMET AYCI

Sarımsak

Senden iyi tanıyor aynalar ırmakları
Daha iyi biliyor sular kırgınlığını
Bir etek kül yağını geride kalan her şey
Umursamıyor bile dünya darıldığını:

Yanıyorsan gölgen de yanıyordur seninle
Unutuyorsun, güneş hepimize doğuyor
Kendini dinlemenin sınırlarını aşıp
Serinle...

Senden iyi görüyor gözleri yalnızlığın
Senden iyi buluyor düşünce toprağını
Bir kelimeyi anlamak yerine göre
Tırmanmaktan daha zor Ağrı Dağı'nı...

| ADEM TURAN

Hâfız'ın Seyir Günlüğü -12-

Son Gece

*Fakirleri gözetmek büyüklüğe ters değildir
Süleyman onca haşmetiyle karıncayı gözetirdi
-Hâfız-*

a.

İnsan dilinin altında saklıymış Hâce; tam vaktidir susmanın; konuşursak faş olur düşeriz
Sonsuz bir huzura kavuşsun diye ruhumuz, verelim her şeyimizi yoksula ve karıncaya;
susarak verelim de bir anlamı olsun bunun

Kısa anlarla oyalanmayalım hiç, bu yaraşmaz bize; zamana yayılalım uzun uzun
Kendi içimize düşsek de bu yolda ne zarar görürüz ki; düştükçe düşelim öyleyse
o yüksek uçurumlardan!

Kalbi kırık olanlarla eğleşelim sağdıçım, oturup halleşelim onlarla; bâde sunup
cûş-u hurûş edelim
Sonra kalkıp düğüne gidelim; komşulara duyurmadan, yan sokaklardan ve
ayakuçlarımıza basarak

b.

Bu bizim son gecemiz olsun Hâfız; daha fazla kalmanın bir faydası yok burada!
Kapımızı Besmeleyle, adımlarımızı desturla; ve unutmayalım yol sadakasını; sonra da
kuşlar gibi uçup gidelim...

İnsan dilinin altında saklıymış Hâce, konuşursak faş olur düşeriz

| ALI SALI

hapsolur rüzgâr

refik olmak için sana
kabrine gelinir
olmasa bile külden çömlerler
bir kitabe olsun yakın kılar bizi
kemiklerim kemiklerine dokunmasa da
adına dokunur adım

figanı mateme bürünenlerin
kelimeleri engelliyor
ağızdan çıkmaya
feryat kalbediyor her sözü sessizliğe
yüreği çekiliyor mateme katılanların

temaşa ettiği sahili hatırlatırken
dalgalardaki her bir köpük tanesi

rüzgârlar hapsolür ve vadileri
yasaklanır dolaşmaları
omuzlarına attığında sen saçlarını
kurusun diye

omuzlarına yeni kanatlar ister
uçmaya heves eden
bîçare meskeninden kurtulamaz ruhu
denizin üstüne koyuverir bedenini

denizden korkmaz artık
ve suya dalmasından ad devşirir kendine

| CENGİZHAN KONUŞ

Aşk Dâhil

ben yaşadım, yaşamak kimsenin umurunda değil gerçi
 blucinler, etek boyları, mutsuzluk belirtisi kahkahalar
 Allah seni inandırсын, bilirim inanırsın
 kozmetik dükkanlarında indirim günleri gibi hayat
 hayat demişken, hesap kitap, kısa çöpü çekmenin kederi
 insan bir şeyi kendisi gibi sever ve hep boşluk
 insan sadece sever, öncesi de sonrası da Allah

zülfü var vatanın henüz kurtarılmış sokakları
 göz desen göz, kaş desen aynı yere döndüğüm
 yeni doğmuş güneşe bakar gibi bakarım yüzüne
 ağzımda az önce atılan sigaranın tadı
 göğsüm bir mızrak boyu göğe yükselir
 boş çerçevelerden sarkan dualarım beni sırtımdan vurur
 yüzmeyi öğrenemedim boğulurum
 kalbimde büyüttüğüm o cinnette
 omzum ilahisini unutan dünyanın kuş kanatları

berbat bir şarkıya rastlamak gibidir kendinle yüzleşmek
 uzaktaysan hiçbir yere gidemezsin
 her şeyin her şeyi yuttuğu bir rüyada
 boy vermek mümkün değildir
 eski bir sarılmayı hatırlarım uzun otobüs yolculuklarında
 kolonyaya kokan koridorlarda ömrüm kalır
 dudaklarım kıpır kıpır, mümin olduğum anlaşılırsın isterim

bana bir ateş verdiler ki ne ben ibrahim ne o nemrut
 ne yalnızdım ne de kimsem vardı
 geçmiyor kan tükürdüğüm günlerin izleri
 ben bir bıçağa gül, çok sevdiğim şeylere hiddet
 sen bütün dillerde herkese anlatılan üzülme
 dizlerimde uyuttuğum çiçekler, iyi huylu gülüşler
 şimdi bir yerlerde bir şeyler gerçek oluyor
 avmlerden taşıyor insanlar, piyango kuyruklarında hayaller
 halka açık yerler, muhalif sesler korosu
 mikrofona konuşmaktan yorgun düşen halkımın
 iç sesini duyamıyorum nedense
 fazladan ağlıyorum merhamet için
 artık bileklerimde kesik denemesiyim
 -aşk dâhil-

| HÜSEYİN BURAK US

Aklımdan Geçiyordun

Neşenin nesi olur sende yaşamak
Hangi saatte mavileşir mesela kalbin
Her geçişinde mevsimler değişiyor
İriliği dâhil mi bunda gözlerinin

Diyemedim sana içimden geçenleri
Dönüp bakışın o kadar güzeldi ki
Kısa kara saçların çiçekli fuların
Dünya senden başlıyor sandım

Nasıl çalınır dış kapıların
Anılar lafa tutarken yol ortasında
Korkuyorum geçmeye senin aklımdan
Yaşımı yaşımdan çıkarsam da

Annem erken kapatıyor bizim evde ışıkları
Akşamlarım yorgun Saçlarından daha kara
Uçmayı göze alamam ben kanatlarım taşralı
Gök yüzün bakmasın bu yüzden kusura

| EKREM ELMAS

Ezel Pınarı

Bir konsere uyanır insanlar her sabah
Suyun sesine ve renklerine
Masum şarkılarına kuşların
Bir yuva için çırpınan kanatlara
Ağaçların dingin ezgilerine mevsim mevsim
Bir de entrika ve kan dolu savaşılar
Bense hepsinin üstüne
Mesafeler aşır bakışındaki duaya

Meyhane bahsinden sınıfta kalırım
Yüz üzerinden sıfır alırım sarhoşlukta
Günün hangi saati hangisi müthiştir bilmem
Güzellikten sorarlarsa o başka
Gülüşünü konuşsam yeter

Karanlık ve ışık birbirine nasıl muhtaçsa
Nasıl keserse zehri bir kılıç
Su kana dönüşmeden önce
Göklerin üstünde yayılan söz
Kahrın ve lütfun keskin çizgisinde nasıl çımlarsa
Ben de öyle sonsuz
Beklerim sesini duymayı
Ezel pınarından habersiz

| SELİM ERDOĞAN

Acemilere Dair

Şu yaşa gelmişim henüz börtü böceğe değmemiş elim
Ne bir ekim gecesi var koynumda ne de çayırların sonsuz acısı
Hayretle secdeye kapandığım olmuş göğe çakılıyken gözlerim

Bir aynadan karşıya geçmekle başlamış benim serüvenim
Acemisi olduğum bir dünyaya doğmuşum anlayacağınız
Durup dururken ağlamak her zaman iyidir dermiş babamsa

Yürürken zınc diye durup sırtımı dayadığım şu çınar
Demek sendin dermiş, yıllardır aklımı kurcalayan derviş sendin
Evet bendim dermişim gerisinden başladığım hayat kadar bendim

Kim bilir kaç adım gerinizdeyim, farz edin on adım, yüz adım
Yetişmem için koşmam gerek elbette ama haber gelmedi henüz
Bir tarla kuşu benim işaret ettiğim yerde ölmüştü binlerce kez

Yağmur altında göğe bakıp kusursuzca ıslanmaktansa sırlıklam
Saçakların altına sığınarak uğursuzlar gibi kalmışım aranızda
Beklemeyi ben seçmemişim, yazgım olmuş böyle yaşamaksa

Gözünü kapatır kapatmaz uyuyanlardan söz etmek yerine
Sevgilimi anlatmak isterdim size gümüşe çalan o gökyüzümü
Delirmek sırası bendeydi çünkü kalmadı uzaklaşacak gücümse

| SİDDİKA ZEYNEP BOZKUŞ

Sevgilerden

Bu böyle sürececek anladığın gün
Tan ağartıcı şimşek ve hâlâ buğulu ayna
Kim daha nefes kim daha sağ, salim göğü mavi kimin?
Hem alçalarak dizleri gül, bakışı nağme
Sığın, sakla tohumu bir avuç mahşere dek
Bekle...

İki sela arası çatlamıştı hani öz?
Nesi süreğen nesi sonsuz
Hatırla!..
Adımların tutuldu, dilin işlemekte henüz
Vakit demlemekte ve olgun ve durgun bir denize kıyım
Sende bir katre mevsim, dalgın bir nehir sende
Söndükçe kandil, hayır yok
Yandıkça kül beyaz takvim
Tutuşup el ele ve sırt sırta gülüp geçiliyor sevgilerden.

| CAHİT KÜÇÜK

Vagonlar ve İnsanlar

1/2

Büyük şehrin endişesi büyüktür biliriz,
İnsan pamuk tartar pamuk koyar avcuna,
Külçe külçe demir döşenir çatılarına
Sırf ayakta kalmanın harcıdır döşenen.

Trenler, metrolar halk otobüsleri minibüsler.
Ezcümle bilumum teker yürüyenler meydanda
Katar katar *ceset taşır* koyunlarında,
Sırata gider gibi, bir aceleyle boyunlarında.

Görmemek kaygıyı gidermiyor üstümüzden
Dibine düşüyor bu kez ayağımızın
Bulaşıp *sağa sola* bir bir şirretin
Seriyor altımıza cesetlerini günahseverlerin.

Teker yürüyenlerde yüz, yüze bakmaz bilirim.
Baş dik *mağrur ama* eteklerinde ziller çalan
Tavanlar onca gözü yüklenmiştir karanlıklarda
Aydınlığın içinden haykıran, karanlık buralarda

Hız *ağır kalır* ifade etmek için şimdi olandan
Ne bileyim, belki başına ses de konmalı sıfatın
Yetişmek ise maksat eğer koşanın ardından
Yakalayana aşkolsun o değildir insan.

2/2

Elmanın dahi kabuğu korunurken rüzgârdan,
Esirgemez mel'un buralarda tenini gözlerden
İnen binen kalan dönen *ve dâhi* giden,
Susturmaz gözünü burada gözünden insan.

Mum ki yanmadan saradursun üstündeki libası
Saklamaz cismini burada cümle ayaklar
Haram helal karışmış garabet *wagonun ortası*
Meydanda dönüyor cümbüş, oturun fütursuz aylaklar.

Aynalar *gri ve kirlî*, yüzler karanlık, gizli
Sırt sırta verirken aynı havayı dem vurup
Nefesinden akan kiri görebiliyorum marazlı
İnsan diye geçilmiyor, lakin ortada duran garazlı

Artık *bakamam* masumiyete *yaslanmış kirpiklerine*
Unutamam gözlerindeki çocuğun sessizliğini
Vagonlar yaslansa da sırtını seslerin hızına
*"ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm"**
Avutamam sözlerimdeki vahyin sonsuzluğunu.

*Araf Suresi, 68. Ayet.

| AHMET TEPE

Sen Gittiğinde

Bugün kötülük doluyum gururla söylemiyorum bunu
Ellerimden su istiyordu kalbimin ötesi
Yaşamıyordum, çok konuşmakla geçiniyordum
Sevmiyordum uzaklara götürmeyen fırtınalı düşlerimi
Hatırlayışlarım duvarı örülmemiş biriken
Çekildikleri kendi unutma köşeleridir
Kötülerin çok yer tuttuğu bir fotoğrafta
Kirlî bir geceydim
Sabahladığım yaşlı yüzümle
Allah'ım insan kıl beni.

Çünkü çılgınca sevildi ölüme benzerliğim
Gözlerim kalırdı uzaklarda sen gittiğinde
Göge bakarak insanca
Kendimle gömeydim insan kelimelerimi
Gece sesleri sen gittiğinde
Yaramın soğukluğundan geçerek
Sessizliğe yenileydim alıp sokakları
Hırçın yaralarımın uyanıp koşmak isterdim böylece
Mutsuzluğum taş oldu yüzümde
Vaktim bırak geçeyim
Bir yaşam tutsaydım sabaha doğru
Üzüntümün ezikliği büyük bir şeydi.

Ve yalnızlığım gelirdi
Girmediğim fotoğraflarda o eski sevinç
O eski gökler yoktu
Yeniden toplasındı hüznüm
Beni işçi çocuklarının matematiğinde...

Şimdi iyilikle dolu kalbim
Ali'yi arasın gecelerde koşulsuz
Çok istediğim Hüseyin'i
Döndür bize Allah'ım
Mahcup bir tavırla
Ölüyoruz hepimiz.

| EMEL KARAGEDİK

Uçun Kuşlar Uçun

Gözlerini dünyaya açmak için gün sayıyordun. Anne karnında son günlerindi. Annenin beli gebelikten değil yoksulluktan bükülmüştü, sen bilmiyordun. Baban köy yerinde tarla ekmek yerine avcılıkla uğraşıyordu. Annen iki çocuğuyla gündelik işlerin arasında boğuluyor, babanın vurdumduymazlığına üzüyor, doğacak yavrusuna sevinemiyordu bile. Baban sen doğmadan göçüverdi dünyadan ve sen yetim doğdun. Yetimlik nedir, ne anlama gelir büyüyünce anlayacaktın daha çok küçüktün. Bu duyguyu anlayabilmen için koca koca insanların canını yakması gerekiyordu, bu duyguyu anlayabilmen için akranlarınla oynaman gerekiyordu. Çünkü ilk onlar hatırlatacaktı sana bunu. Baban yoktu; annen vardı, abilerin vardı. İki yaşına gelmişdin babanın yokluğuna daha alışmamıştınız. Evdeki hüznün akşam olup kapı kapanınca daha da büyüyordu, sanki karanlık bir kuyuya dönüşüyordu. En çok akşamlar zor geçiyordu. Baş başa kalıyordunuz dört kişi. Anneniz eski bir dut ağacı gibiydi, altında toplanıyordunuz, çevresine sarkan iri dalları üstünüze eğilip sizi koruyor, kolluyordu. Büyüyecektiniz ve annenize ileride siz dut ağacı olacaksınız öyle düşünüyordunuz. İki yaşını geçmemiştin henüz annen de göçüverdi dünyadan. Bir “Hoşça kal!” bile diyemedi sana deseydi de anlamazdın. Konu komşu, akrabalar toplandı evinize, annenin gözlerini kapadı biri usulca. Biri ılık göz yaşları döküyordu okuduğu Kur’an sayfalarına. Biri senin ağlamana dayanamadı da annenin kucağına yatırdı seni. Annen kollarını dolayamadı sana, sınıksız saramadı seni bu sefer. Sen anladın ve daha çok ağladın. Eline elma verdiler susarsın diye. Elmayı yere fırlattın. Şimdi hem yetimdin hem öksüz. Abilerinin biri yedi diğeri on yaşındaydı. Eviniz... Duvarları dökülen eviniz, bacası kırık, çplak eviniz sizden

daha büyüktü. Babanın çıktığı tahta rafta duran çinko sahanlar sizden daha büyüktü. Desenlerinin arasına toz oturmuş kavak sandık sizden daha büyüktü. Sen ağlamaya devam ettin, susmadın günlerce. Anneni görmek istiyordun hep. Abilerin ise hiç ağlamıyor, hiç konuşmuyordu. Ela gözlerini bürüyen iki kara gölgeyle dalgın duruyorlardı sürekli. Onlar anlamıştı yetimliğın, öksüzlüğün ne demek olduğunu. Sen de anlayacaktın bir gün ve birçok gün. Sizi akrabalarınız paylaştı. Amcaların, abilerini aldı hemen. Seni kimse almak istemedi çünkü sen hep ağlıyordun, seni kim dindirecekti hem sen bakıma da muhtaçtın, çok küçüktün. Aramızda gitsin gelsin, dediler senin için. Bir gün sen bakarsın bir gün ben. Öyle de oldu. Ortalıkta büyüdüün. Bir sürü evin oldu, yengelerini anne bildin. Karnını doyurmak için uyanık olmak zorundaydın yoksa kimse sana yemek ayırmıyordu; sen unutulan misafirdin. Okulda çok çalışkan oldun. Öğretmenin sendeki cevheri fark etti. Şiir ezberliyordun ve takılmadan okuyordun. Yıllar sonra ilkokulda ezberlediğın şiiri çocuklarına okuyacaktın öyle kuvvetliydi hafızan.

*Uçun kuşlar uçun doğduğum yere;
Şimdi dağlarında mor sümbül vardır.
Ormanlar koyunda bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır.*

*O çay ağır akar, yorgun mu bilmem?
Mehtabı hasta mı, solgun mu bilmem?
Yaşlı gelin gibi mahzun mu bilmem?
Yüce dağ başında siyah tüll vardır.*

On beşinde şehre gittin akşam sanat okulunda eğitim görürken gündüzleri çalıştın. Allah karşına iyi insanlar çıkarıyordu. Çünkü sen; dürüsttün, çalışkandın, merhametliydin, güler yüzlüydün. Büyüyünce

ağlamayı değil, neşeli olmayı tercih ettin. Yirmisinde amcanın kızıyla evlendin. Ona değer verdin. Aranızdaki ruh farklılığına rağmen ona hep güzel davrandın, kıyamadın. Beş çocuğuna iyi baba oldun. Hep onlar için çalıştın. Akraba ziyaretlerine çok ehemmiyet verdin. Hasta ziyaretlerini ise hiç ihmal etmedin. Gittiğin yerlere eli dolu gittin. Seni büyüten yengelerini her anneler gününde ziyaret ettin kimine sürahi takımı aldın kimine eşarp. Dostluklar kurdun. En çok yoksullarla arkadaş oldun. Mesleğinde ustalaştın, fabrikalardan ustabaşı olman için teklifler aldın. Bir sürü çırak yetiştirdin mesleğine de değer verdin. Bayramlarda çocukları en çok sen sevindirdin. “Baloncu amca” koydular adını. Seni gören çocukların yüzü gülerdi, verecek bir şeyin olmasa bile şakaların vardı iki dakikada kıkırdardı çocuklar senin yanında, büyükleri de güldürürdün. İş yerinde yaptığın şakalar yıllarca anlatıldı durdu. İyi insandın! Arife günleri kabir ziyaretleri yapardın. O gün bayrammış gibi tıraş olur, takım elbiseni giyerdin. Altı yıl işçi olarak kaldığın Almanya’dan getirdiğin kravatlar dolabında asılı dururdu, atmazdın, hatırası olan her şeyi büyük bir özenle saklardın. Zevkli adamdın. Fötr şapkalı fotoğrafında ne kadar da şık görünüyordun. Almanya’da yazdığın şiirlerin vardı. Şiir yazardın. Yazdığın şiirleri küçük kızın deftere geçirirdi. Çok prensipliydin. Akşam 23.00’te uyur, sabah 06.00’da uyanırdın. Abur cubur yemezdin asla. Tatlıya düşkündün ama. Gelin olan kızlarını görünce hemen revani isterdin onlardan. Borçlu yaşamayı sevmezdin, borç isteyenise geri çevirmezdin. Çocuklarına kitaplar biriktirirdin. İlk aldığı şiir kitabı Behçet Necatigil’in “*Sevgilerde*” adlı şiir kitabıydı. Şair seçiminde bile ne kadar farklı, zarif olduğunu belli ediyordun. “Evler Şairi”ni seçmiştin çünkü sen de evler şairiydin. Evinde huzur bulduğunu belli ederdin. İş elbiselerini her hafta yıkattırđın, dükkândan getirdiğın gres yağlı üstüpleri sobada çıra yerine kullanırdı hanımın. Tutuşan sobanın fırınında kışın pala-

mut pişirirdin. Pazar günü, palamut kokusu ve sobanın üstünde kaynayan suyun cızırtısı evinizdeki ağız tadının tanıklarıydı. Palamutların altına yuvarlak dilimlenmiş patates dizerdin. Her seferinde tepsiye yapışırdı tahta kaşıkla kazırdınız da helvaya dönerdi patates ama ne lezzetli olurdu balğın yağıyla birleşince. En çok küçük kızına yedirmeye çalışırdın o tekne kazıntısıydı, çelimsizdi, büyümeliydi. Cılız cılız parmaklarıyla defterlerine inci gibi yazılar yazardı da okulda müfettişe onun defteri örnek gösterilirdi. İşte ondan ümitliydin. O okuyacak, derdin. Doktor olmasını istediğini yıllar sonra söylemiştin. Sen öyle güzel bir babaydın ki çocukların üstünde baskı kurmamıştın, seçimlerine saygı göstermiştin. Hepsinin okuması için destek olmuştun. Sen öyle iyi bir babaydın ki güç veriyordun çocuklarına. Sen gelince halloluyordu her şey. Sen gülünce gerginlikler geçiyordu, sen işten eve dönünce floresan daha çok aydınlatıyordu toplandığınız odayı. Yemeyi seviyordun. Annen öldüğü gün sana susman için verilen elma dışında nimet seçmiyordun. Elma uzaktan duyulan bir siren sesi gibiydi; korku uyandıırıyordu sende. Elmayla mesafen geçmişe dayanıyordu. Elinden her iş gelirdi. Komşularınızdın kimin neyi bozulduysa çağrılan kişi sen olurdun, kırmazdın giderdin. Sigara içmezdin, içenleri uyarırdın, “Fındık atın ağzınıza.” derdin. Kötü alışkanlıkların yoktu, okuldaki örnek öğrenci gibiydin. Tedbirliydin. Kış hazırlıkları için çok çabalardın. Mayıs ayında odun kömür döktürürdün kapının önüne. Turşuluk sebzeler için bir pazarını harcardın. Çuvalla patates, soğan, un, şeker, bulgur alırdın evine. Keçi tulumuna basılmış küflü peynir getirirdin eve, kokusundan duramazdı evdekiler burunlarını tıkarlardı. Turşu suyunu bir de ayrı bol içerdin. “Kaynakçılık mesleğinin doktoru bunlar.” derdin. Sağlamdın, hastalanmazdın öyle hemen. Kendine iyi bakardın. Nazlanmazdın. Nazlanmayı öğrenecek bir hayatın olmadı zira. Sen bir kere bile isyan etmedin öksüzlüğüne, yetimliğine. Annenin,

babanın bir fotoğrafı bile yoktu. Zaman zaman yüzlerini merak ettin. Kendi yüzünü inceledin aynada. Gözlerini kimden aldığını, duygusallığının kime çektiğini düşündün. Otomatik ödeme talimatı vermek için bankayı aradığında müşteri hizmetleri sana annenin kızkık soyadını sordu, bilmiyordun, cevap veremedin. Bu zor hikâyeyi nasıl anlatacaktın karşı tarafa. Türkü dinlerdin. Baş ucunda duran radyoda türküler çalardı sen içini sızlatan geçmişine türkülerini sünger ederdin. İhtiyarladın! Ummadığın hastalıkların çıktı, bocaladın. Sol tarafına felç inince çok içerledin, hayata küstün. Alzaymır oldun. Yeni hiçbir şeyi hatırlamıyordun artık aklın hep eskilerdeydi. İki yaşına dönüyordun sürekli. Cenin pozisyonunda yatıyordun, hiçbir şeye tepki vermiyordun. Mat gözlerle tek bir noktaya, camdan dışarıya bakıyordun. Ağzında lokmaları tutmaya başladın, yemek yiyemiyordun. Bebek gibi olmuşun. Neşen, uçan balon gibi kaydı gitti elinden, ipini sıkı tutmadın. Yaşamaya dair her şeyden vazgeçtin. Bile isteye dâr-ı bekaya gidiyordun. Annene babana kavuşmak istiyordun bunu anlatıyordu hâl dilin. On dokuz şubat günü vazgeçtin bu dünyadan. Musalla taşına konan tabutlardan birindeydin. Senin tabutunun üstünde “1” numara yazıyordu. Babalıkta, kocalıkta, arkadaşlıkta, akrabalıkta, insanlıkta bir numaraydın! Öğle vakti seni defnetmek için hazırlıklar yapılırken gökyüzünde kocaman kocaman bembeyaz bulutlar vardı, kara kışta hava pırl pırlıdı. Güneşi teninde hissediyor muydun? Yeni adresine götürdüler seni. ... Mezarlığa, 46 Ada, 21. Sokak. Ayak ucunda bir dut ağacı vardı hemen yakınında bir çeşme. Seni büyüten yengelerle, amcalarıyla komşu olmuşsun. Çürümüş bir elma duruyordu yerde. Küçük kızın yarım bıraktığın şiire devam ediyordu:

*Uçun kuşlar uçun burda vefa yok;
Öyle akar sular, öyle hava yok;
Feryadıma karşı aks-i seda yok;
Bu yangın yerinde soğuk kül vardır.*

| HACI AHMET SEVGİLİ

Hiç Biri

Hiçbir
Kaygım olmadı
Kapım çalınmadığından
İnsan için
Tüm anlar hazırdır
Gelince haziran
“Son olan bahara inat düşmeyen”
Bir yaprağım dalında kuruyan
Artık bundan sonra
Konu olur muyum sayfa aralarına
Denk gelir miyim?
Sadece
Bir damlaya hasret, bir dudağa
Ben,
Kuruyan çeşmenin musluğunda
Son damla

| GÜLÇİN YAĞMUR AKBULUT

Kar Tanesi

Kadının ördüğü hırkanın her ilmiği, darağacında asılı yağlı bir urgan.

Kış kapıda bekliyordu. Sevginin kalın iplikleriyle örülü kestane renkli bir hırka örmeliydi torununa. Oldum olası severdi kestane rengini Ayda. On çile ip, dört numara örgü şişi. Ah! Bir de kendini terk etmeyen şu diz ağrıları olmasa. Tuhafiyeciye gidip gelene kadar iflahı kesilmişti Emine ninenin.

Arka odadan sesi geliyordu Asya'nın. Titrek soluğuyla kalbinden kalbine akıyordu sözleri. "Kızıma iyi bak. Yalnızlık gömleğinin sırtına konmasına, elem şalının omuzlarına dokunmasına izin verme. Ak saçlı anam emanetimin üzerine sağanak yağmurların yağmasına müsaade etme."

Emine ninenin göğsünde devinen sancılı bir ağrı. İçine yerleşip, çıkmak bilmeyen kış mevsimi. Kirpik uçlarından havalanan kırlangıç kuşları. Aklının zulasında tekerrürden ibaret ağır bir cümle. "Çalar saat bana kurmalıydı ölüm vaktini." Kızının döneceğini bilse tek kontörlük ömrünü bahşiş bırakırdı Azrail'e.

Uzun bir hastane koridoru. Koridorun başında asılı sus işaretli hemşire tablosu. Kefene sarılı bir evlat vermişti kucağına hasta bakıcı. Bir de evladından kalan evlat yarısı. Söyle şimdi ey sağlıklı hangi reçete susturabilirdi ki Emine ananın kılıçtan geçirilmiş feryadını.

Büyüyordu Ayda. Dün üç, bugün on üç yaşındaydı emaneti. İçine kapanıktı. Ağlamazdı. Gülmezdi. Alaska'daki en soğuk şehrin en ücra sokağında kalakalmış gibiydi. Donuktu. Hareketsiz, heyecansızdı. Ruhsuz bir heykelden farksızdı. Ne çok üzüldü Emine nine. Kar tanesinin bulutlu, küsmüş hâllerine. Sormazdı anne babasını. Sık sık fotoğraflarına bakmasından anlardı hasretin ezberinde düşlere dayandığını.

Arkadaş edinmezdi. Yüzüne bile bakmazdı akranlarının. Komşu kızı Hediye, amca torunu Sakine... Ne çok çaba göstermişlerdi Ayda'nın gizemli dünyasına girmeye. Cenaze-

ye üzülmeyiz, Kimsenin kahkahalarını umursamaz. Geçmişin mahzenine mi kilitlemişti kendini, yoksa geleceğin belirsizliğine mi bilinmez. Sağlık Ocağına defalarca götürse de torununu Emine nine sonuç alamadı. Büyük şehre götürmek icap eder lakin ona da Emine ninenin gücü yetmez.

Tek emeli ömür panjuru kapanmadan büyülebilmekti vediasını. Ölümüne inatla kafa tutuşu, avuçlarının kıyısındaki kuşun umarsızca çırpınışıydı. Kendisinden başka hisarı yoktu savunmasız sabininin. Yaşamak için bahane aramıyordu. Mazereti Ayda'yı payidar olabilmek için.

Yavaş ilerliyor olsa da zorlanan kapıları aralayıp iki düz bir ters örgüsünü örüyordu Emine nine. Malum yaşlılık. Gözlerinin ferisi, kollarının kudreti ihtiyarlıkla nikâh kıymıştı bir kere. İki aya yakın bir zaman vardı yakıcı soğukların muharebesine. İlk kar tanesi yeryüzüne düşene kadar elbet taktardı sırtına hırkasını krizantem çiçeğininin.

Sesleniverdi yüzü hayata dönük fesleğenine. Omuz genişliği kol boyu vs. Prova etmesi gerekiyordu gamzesi acı seyirli çayır bitkisini. Ah, benim Ayda kuzum! Çayır bitkisi kuzum! Bir karış kol, dört parmak omuz. Gölge gibi süzülüp karartı şeklinde geri dönmüşü pencere kenarındaki sandalyesine. Doyamazdı gökyüzünü seyretmeye. Günler sonra dilinden dökülen boynu bükük bir cümle: “Uçan bir balonum olsaydı keşke nine!”

Ne yaptı ne ettiyse okula gitmek istememişti Ayda. Yedi zorlu tepenin ardından yedi ışıklı meşale getirmişti Emine nine. Engellerin paçasını kısaltmış, güneşten gizlenen kuyularda yediverenler açtırmıştı. Hayalinde, boynuna stetoskop asmış, elinde neşteriyle kanseri yetmiş yerinden kazıyan bir cerrah olacaktı Ayda. Asya'yı ücra bir

mezara bekçi yapan marazanın başkalarının da bedenine musallat olmasına izin vermeyecekti. Nafile... Karanlık dünyasının ışmasına müsaade etmemişti Ayda.

Dörtte üçü bitmişti hırkanın. “Ha gayret Emine nine. Poyraz başladı esmeye. Şems karartılı doğmaya başladı sabahlara. Bir de kapüşon ilıştıriver yakasına. Bakkala fırına giderken... Büyüklerimiz boşuna dememiş ya her türlü hastalık baş ve ayaktan. İkisini korudun mu sayrılık uğramaz ikametgâhına. Doğrusu bayağı da güzel göründü gözüme. Modeli buğday başağı, rengi kestane. İp artarsa bir de boynuna atkı eline eldiven. O zaman değme kar tanemin keyfine.”

Günlerin ardından, nihayet bitmişti hırka. Mutluydu Emine nine. Hem kalın, hem de gösterişli. Üstelik atkıyla eldiveni de üstüne promosyonu. Ne çok yakışacaktı ay yüzüsüne. Pas tutan kollarıyla yaz boyunca çabalamıştı kış ayazına yetiştirmeye. Zaman çabucak buharlaşmıştı. Temmuz başından kasım ortasına taşımıştı Emine nineyi şişiyile örgüsüyle.

Emine nine mi sabırsızdı, Ayda mı gittiği ahırdan dönmek bilmemişti muamma. Taze süt kaynatılınca bir başka oluyordu kahvaltı sofrasında. Ani bir refleksle yerinden doğrulan ihtiyar kadın hırkayı yüklenip sürpriz yapmak için ahır kapısında soluk soluğa kaldı. Kapıyı açar açmaz gökyüzünden üstüne devrilen simsiyah bir ağırlık... Tavanda asılı bir kız çocuğu... Dışarıda toprağa düşen ilk kar tanesi... Uzakta dönen su değirmeni sırlıtısı eşliğinde yankılanan acı bir çığlık “Kızım nerede anne?” Dizlerini döven yaşlı bir kadın.

Kadının ördüğü hırkanın her ilmiği, darağacında asılı yağlı bir organ.

| İSMAİL KARAKURT

GÜNLERİN KÖPÜĞÜ 1001

Yaz Günlükleri'nden

Kanak Çayı, 14 Temmuz 2022 Yozgat

Gözünü sevdiğim memleket, ata toprağı... Ne çok özlemişim. Sanki kanatlarım varmış gibi sevinçten uçuyorum. Buğday tarlaları uçuyor. Uygarlığı başlatan nimettir buğday. Sonrası incir, zeytin ve üzüm. Bir de su. Susuz olmaz. Kanak Çayı, çocukluğumun suyu, çocukluğumun mucizelerinden başka bir şey değildir. Kuş fiğı çiçeği su kıyasında ne de güzel hüküm sürüyor! Gün ışığıyla doluydular, benim için bir tür bahşiş! Sanırım bizim çevredeki en eski kır çiçeklerinden. Bildim bileli, ben diyeyim elli iki siz deyin elli bir yıldır, bahçemizin kıyasında kendisine yer bulmuş çocukluğumun can eriğı, cânım erik ağacı kurumuş. Bizim köylü olup da bu erikten yemeyen var mıdır? Şimdi ne ev var ne de bahçe. Ne acı ki, burada, şimdi her şey poyraza bakıyor, yerinde yeller esiyor. Gerçi ben bu acıyı yazarak kendimi teselli edemeyeceğimi çoktan anladım. Ama yine de yazmadan duramıyorum. Belki de kelimelerin gizledikleri benim ne dediğimi yazmam içindir.

Kitap okumak, 23 Temmuz 2022 Yozgat

Güz düşmeden otlar, ağaçlar ve çiçeklerle hâlleştim. Memlekette yaşamak istediğim rüyalarımın birini gerçekleştirdim. Söğütlerin hem karanlığında hem ışığında iyi anlardan onarıcı bir hatıra. Kaldı iki. Çocukluğumun geçtiği Kanak Çayının kıyasında söğütlerin altında eskiden olduğu gibi yine kitap okumak istiyordum Cengiz Aytmatov'un yeni kitabı, çocukluk hatıralarını okuyorum. Bu bir. Aslında her okuyucu kendini kitabını okurmuş.

Uzun sürmüş elvedalar, 26 Temmuz 2022 Yozgat

Çocukluğumun geçtiği topraklarda yıllardan sonra yeniden gezindikçe bir kez daha anladım ki uzun sürmüş elvedalar biraz ölmek demektir. ""Susan Sontag, "Bir insan öldüğünde bir kütüphane kaybederiz" der. Okuduğu kitapları, izlediği filmleri, söylediği şarkıları-türküleri, ılgın bir manzarada donup kalmış kederini, öğrendiği dilleri, bildiği her şeyi ve henüz söyleyemediklerini yanında götürür çünkü giden kişi. Bir insanı kaybederken aslında çok şey kaybederiz. Onun görme biçimini, onun ifade ettiği her şeye verdiği biçimi kaybederiz. Yalnız o söylediğinde, yalnız onun sesiyle güzelleşen şeylerin güzelliğini, anlamını kaybederiz."" (Ayfer Feriha Nuken)

Kızböceği, 30 Temmuz 2022

Hayat tarzımız ve bunun getirdiği alışkanlıklar bireysel konforumuzdan başka bir şey değildir. Bu düşünceyle seyrettim güzelim küçük kızböceğini, Kanak Çayının yanındaki ağaçların, otların yapraklarında dinleniyor.

Ankara'dan geldiler, 4 Ağustos 2022 Azapbaşı köyü

Dostlar, Ankara'dan geldiler. Yeğenimin Azapbaşı köyündeki çiftliğindeyiz. Kadim dostum şair Mehmet S. Fidancı, Gazi'den değerli Hocalarım Mustafa Kurt ile Nezir Temur Beyler... Ziyaretleri ziyadesiyle mutlu etti beni, şeref duydum. Saatler, Kanak Çayının serinliğinde çaya ve muhabbete dönüp durdu; aktı, aktı. Ne çok şey konuştuk ne çok

sustuk. İyisinden bir hatıranın olduğu gün oldu. Allah dostların eksikliğini vermesin.

"İşte, efendim neylersiniz
Herkesin hatıraları olur ya
Gün olur iyisinden
Gün olur acısından
Dünya."
(Turgut Uyar, Şöylece)

Çocukluğum'a sıcak yufkayla devam edeceğim. Bir de ablamın yaptığı Yozgat çöreği ile. Tandıra yakın oturmuş kadınlar hem konuşup hem yufka açıyorlar. Eli yüzü una, ufraya bulanmış hepsinin. Yufka ekmek de aldık bugün. Taze biçilmiş buğdayların kokusu içimizi sarsın diye sıcak sıcak yiyeceğiz. Yozgat'ta yufka açılırken hamurun tahtaya yapışmaması için serpilken kalın un'a "ufra" denir. En azından biz çocukluğumuzdan beri böyle biliriz. İyi kitap hemen alınır mı? Kitaplar nasıl okunur? Kitap ödünç verilir mi? Bütün bu soruları Ketebe Yayınlarından yeni çıkan Cengiz Aytmatov'un Çocukluğum adlı prestij kitabını yüklü bir fiyata aldıktan sonra sordum. Merak edilen cevapları ise Ali Birinci Hocada buldum:

132 | Türkiye'de Kitap Koleksiyonerleri ve Sahafılar

Ali Birinci'ye göre, fiyatı ne olursa olsun, iyi kitap hemen alınmalıdır, nasıl olsa ödenir. Kitabı açmanın da usulü vardır; sol ele alınır, kapağı asla 180 derece açılmaz. Sayfalar, sağ elin işaret ve başparmakları vasıtasıyla sağ üst köşeden açılmalıdır. İyi okuyucular, okudukları her kitapta, mutlaka kurşun kalemle tashih ve ikamelede bulunmalıdır. Böylece matbu kitaplar, kıymetli notlarla yarı matbu-yarı yazma, daha kıymetli kitaplar haline gelecektir. Ve hakiki kitapsever ödünç vermez.

Bazı şeyler, 7 Ağustos 2022

Bir yeri terk ettiğimizde orada bizden bir şeyler kalır. Gitmiş olsak da orada kalırsınız. Ve içimizde bazı şeyler vardır ki sadece oraya dönerek bulabiliriz. (Pascal Mercier, Lizbon'a Gece Treni) Yine Kanak Çayını seyrederken çocukluğumda hayal ettiğim ne varsa onlara şu an kalbimde, zihnimde ve eylemde yer

açıyorum. Yozgat'ta çocukluğumun geçtiği topraklarda bazı hayallerimi gerçekleştirdim. Kanak Çayının kıyısında söğütlerin gölgesinde güneşin usulca batışına kadar kitap okudum. Herk tarlada yalın ayak yürüdüm. Hasat gü-rültüsünde havanın çalkalanışına şahit oldum. Ayın sakin yükselişini, ıslı ıslı yıldızlı göğü seyrettim. Ne hikâyeler var eski anıtlar gibi bu yıldızlı göğün altında. Bir şekilde hikâyelerimizi ve ayak izlerimizi, atalarımızın hikâyeleri ve yürüdüğü izlerinde bir araya getiriyor. Bir anlığına da olsa şehrin ışıklarının karanlığından ve betondan ancak böyle kurtuldum.

Büyük hikâye, 20 Ağustos 2022

Anadolu'nun büyük sarı hikâyesi yahut başakların altın dokunuşu tamamlandı. Büyük sarı artık kahverengine/boza dönecek. Şimdilik pancar tarlaları hariç.

Herkeseye açık, 28 Ağustos 2022 Sarıkaya

Tabiatın uzun, sarı saplı bukleleri arasında uyuklayarak çocukluğumun bazı anlarını geçirenler mutlaka vardır. Çocukluktan bu zamana birçoğumuz tarla kuşlarının, bildircinların, keklıkların saplardan uçup gitmesini seyrederek, onların kanatlarında hayal yolculuklarına çıkar: 'orada ve tekrar geri gelecekler'- bir sonraki bahar temennisinde bulunur.

Sensiz bensiz kalır, 31 Ağustos 2022 Sarıkaya

"Sensiz bensiz kalır bağlar bahçeler"
(Ömer Hayyam, Rubailer)
Bağı, bahçeyi artık gün ışığına, güze, serçelere ve rüzgârlara bıraktım.
Yollarım özlemin şiiiriyle kaplı.

Bir cümle, 7 Eylül 2022

"Zaman ince bir aralık bulmuş, akıyor sana doğru."
(Nursel Duruel, Yazılı Kaya, Su, s.34)

| MUSTAFA KIRENCİ

Eğer O Yapmasaydı Yapılacak da Değildi

Ahmet Özalp Bey 35 yılı aşkın bir süredir tanıdığım, kelimenin tam anlamıyla “müdekkik” bir aydıydı. Ortaya koyduğu çalışmalar öyle herkesin göze alabileceği cinsten değildi. O daima saygımızı celbederdi. Bu saygı sırf titizliğinin ve çalışma disiplininin birer örneği olan çalışmaları sebebiyle değildi. Beyefendiliği, sahip olduğu düşünceleri temsil etmesiyle; tutum, davranış ve sözleriyle özü sözü bir büyüğümüzüdü. 2012’de Büyüyenay kurulmadan önce sık sık Çağaloğlu’nda rastlaşır, görüşürdük. Bir ara cumartesiileri sık sık Sultanahmet’te buluşurduk. Büyüyenay’ın kurulmasıyla birlikte sırasıyla birçok çalışması ve eseri de yayımlandı.

A’mâk-ı Hayâl’in karşılaştırmalı özgün metninden başlayarak *Mevlid Hikâyeleri, Aşkın Bin Bir Hâli* (Hikâye-i Sergüzel), Cezmi Ertuğrul’dan *Dil ve Edebiyatımız*, Said Halim Paşa’dan *Bütün Eserleri, İslâm Hukukunun Genel İlkeleri (Kavâid-i Külliye)*, *Asiye Hatun’un Rüya Mektupları*, Ali Suat’tan *Bir Osmanlı Bürokratinin Suriye, Irak ve Arabistan Seyahatnamesi*, Habibzade Ahmet Kemal’dan *Türkistan, Çin, Şanghay ve Rodos Hatıraları...* bunlar Osmanlı Türkçesinden kazandırdıkları. 100. kitabımızın bir külliyyat olması düşüncesini kendisiyle paylaştığımda 20 Aşk Hikâyesi’nin 3 cilt hâlinde hazırladı ve *Aşk Gölünde Yüzen Canlar Klasik Aşk Hikâyeleri Külliyyatı* böyle ortaya çıktı. Eser 2016’da yayımlandı. 2019’da başka büyük bir araştırmaya imza attı Ahmet Özalp Bey: Mehmed Akif’in *Safaha-*

tı’nın ilk yayımlandığı zamandan başlayarak 1911-1924 yılları arasında gazete ve dergilerde kitap hakkında çıkan bütün yazıları bir araya getirdiği (59 yazı) *Aklı Kamaştırın Belagat Kasırgası Safahat’ın Yankuları* (1911-1924).

Kültür ve medeniyet dünyamızın sahip olduğu fakat genç kuşaklar tarafından bilinmeyen birçok eser onun çalışmalarıyla gün ışığına çıktı. Bu eserlere önem verilmediği zamanlarda onca tecrübeden sonra -umarım hatıralarımı kaleme almıştır- kendi yolunu kendi açmış biriydi Ahmet Özalp. Bu yolda ciddi çaba gerektiren eserlere hasretti kendisini. Âdeta modern zamanlarda nefes alan ruhu samimi bir aşinalık ve sahip çıkışla kadim zamanların eserlerine yönelmiş, onları yeni Türkçeye kazandırmakla kalmamış düşüncelerini gazete ve dergiler için kaleme aldığı yazılarıyla bizlerle paylaşmıştı. Bu kadim eserlerin dışında Ahmet Özalp Bey’in kaleme aldığı âdeta iğneyle kuyu kazarcasına elde ettiği bulguları bizimle paylaştığı iki eser daha var ki bunlar edebiyatta “dirijizm” diye tabir edilen bir yıkımın analizi ve belgesi hükmünde. 2017’de yayımlanan yazılarını topladığı *Teknik Okumalar Bağa Destursuz Girenler* isimli eserinde yer alan ve ilk olarak 1999’da *Kaşgar* dergisinde iki sayıda tefrika edilen “Edebiyatı Dirijizm: Çalığı Operasyonu” başlıklı yazıda bu konuda yapılanları bizimle paylaşmaktadır.

Dirijizm Nedir?

Türkçede “güdümcülük” “yönlendirme-yönelme” gibi anlamlara gelen dirijizm başlangıçta ya da ilk kullanılışında devletin ekonomiye müdahalesi anlamındaki bir kelime iken zamanla sanat, edebiyat ve medya alanında da kullanılmaya başlanmıştır. İktidar sahipleri, kendi güçlerini korumak ve daimileştirmek, yapıp ettiklerini halka benimsetmek, onlara kendi zihniyetlerini kabul ettirebilmek için dirijizmi kullanışlı bir alet olarak görmüşlerdir. Bizim kültür ve edebiyat tarihimizde de bunun örnekleri çoktur. Ahmet Özalp bize bu konuda iki dirijizim/müdahale/yönlendirme örneği vermektedir. Biri Reşat Nuri'nin *Çalıkluşu* romanı, diğeri de Refik Halit Karay'ın *Kırpinin Dedikleri* isimli eseri.

Reşat Nuri ve Çalıkluşu

Ahmet Özalp bize önce iki söylenti aktararak konuyu anlatmaktadır. İlki "Anlatılır ki 23 devriminden sonra, tarih alanında da dil alanında ortaya atılan “güneş dil teorisi”ne benzer bir teori ortaya atılır. Bu teorinin toplanacak bir kongrede kamuoyuna sunulması görevi de dönemin ünlü tarihçisi Mükrimin Halil Yınanç'a verilmek istenir. Mükrimin Halil, kendisini, onaylayamayacağı bir teoriyi savunmak zorunda bırakacak bu emri vakiden kurtulabilmek için, bir dışçıye, önden on iki dişini çektirir. Bu durumda, belirlenen gün konuşamayacağı için, görev bir başkasına verilir." Kitaplara da geçmiş ikinci söylenti şudur: "Aynı dönemde, ünlü romancı Reşat Nuri çağınlarak kendisinden “yobazlığı eleştiren bir roman yazması” istenir. Reşat Nuri oturur, verilen emri yerine getirir. *Yeşil Gece*, reddedilemeyen bu görevlendirmenin ürünüdür."

İkinci söylentinin kahramanı Reşat Nuri, yıllar sonra, bir konuşmasında, bu söz konusu ortamdan söz ederken, ilk defa “dirijizm” sözcüğünü kullanır. Dirijizm, yani yönetme, yönlendirme, güdümlenme.

Bu çok önemli tamıklığında, kendi kuşağından söz ederken şöyle diyor Reşat Nuri:

“Bu neslin doğuşu yalnız bizde değil bütün dünyada, bizim eskilerin dediği gibi hartayı pusulayı şaşıratan bir müesseseler kırımı ve bir müessese değerler değişimi devresine rastlar. Her şey yıkıntı ve çöküntü halinde yerde yatıyor, moral, sosyal, estetik vesair değerler bir yana, ayakta durabilmek için ayağınızı dayamanız lâzım gelen en sabit, maddî, zarurî temeller; vezin, kafiye, dil, dilin kelimeleri, hat-ta yazı, yazının harfleri yerde serili yatıyor...”

Sözlerini, durumu tanımlayan şu cümlelerle sürdürüyor Reşat Nuri:

“Bir siyasî ve sosyal inkılâp rejiminin edebiyat ve sanata da uzayan dirijizmi? Ancak her yerde devletin sanattan ne isteyebileceği malum... Mümkün olsa da keşke gölge etmese...”

Buradaki “dirijizm”in nasıl “zorlayıcı”, “baskıcı” bir niteliğe sahip olduğunu da iki cümle sonra, bir karşılaştırma bağlamında ortaya koyuyor. Kitapçı ve yayımcılardan söz ederken şöyle diyor Reşat Nuri: “Zorlayıcı baskılarıyla o da bir devlet, hem de bir tüccar devlet değil midir?”

Söz konusu dönemde “dirijizm”in ulaştığı boyutları tam olarak belirlemenin mümkün olmadığını yazan Ahmet Özalp bize *Çalıkluşu* örneğini vermekte ve *Çalıkluşu*'nun maruz kaldığı operasyonun “dirijizm”in hangi boyutlara ulaştığını da

göstermektedir. Kurtuluş Savaşı yıllarında yazılan ve *Vakit* gazetesinde tefrika edildikten sonra, aynı yıl yani 1922'de kitap olarak yayımlanan *Çalığı* yayımlanışını izleyen ilk iki yılda iki baskı daha yapar. Dördüncü baskısı da dört yıl sonra 1928'de yapılır. Alfabe değişikliği yüzünden beşinci baskısı ancak 1935'te yapılabilir. Beşinci baskıdan sonra, sözünü ettiğimiz operasyona uğrar. Yeni biçimi, önce, *Yedigün* dergisinde tefrika edilir (1938). Yeni biçimin ilk baskısı, yani kitabın altıncı baskısı 1939'da yapılır. Romandaki operasyona dair ayrıntılı değerlendirmelerinden sonra Özalp yapılan değişiklikleri üç maddede özetlemektedir:

1. Romanın yazıldığı dönemin, yani Osmanlı döneminin tarihsel ve sosyal koşullarını yansıtan öğelerin ayıklanması.

2. Romanın yazıldığı döneme ilişkin olumlu bir izlenim edindirecek tüm olgular ile bunlara ilişkin göstergelerin ayıklanması ya da tersine çevrilmesi.

3. Dinî bir anlamı olan ya da böyle bir anlamı çağrıştıracak öğelerin ayıklanması.

Refik Halid ve Kirpinin Dedikleri

Ahmet Özalp 2012'de yayımladığı *Okların Kırılmış Kirpi* isimli çalışmasında dirijizmin izini bu sefer Refik Halid üzerinden sürmektedir. Refik Halid Karay (1888-1965) gazeteci, mizah yazarı, romancı, hikâyeci, sürgün, muhalif... Saydığımız bu özellikleri arasında onun en çok bilinen, aydın kimliğini ve portresini oluşturan özelliği sürgün ve muhalif olmasıdır. Muhalif olduğu için de sürgündür daima. Bir de kaleme aldığı onca eserin arasında "Memleket Hikâyeleri" var ki rahatlıkla memleketi hikâyeye o sokmuştur diyebiliriz.

Yaşadığı dönemde Anadolu, türkülerle ve halk hikâyeleriyle anılan folklorik bir unsurken, onun kalemiyle ilk kez memleket gerçekleri, her çeşit insan yaşayışıyla edebiyatımıza girmiştir.

Refik Halid'in kişiliğinin ve entelektüel hayatının en başat özelliklerinden olan muhalifliğin somut göstergesi ve bu yönüyle de yazarını büyük bir üne kavuşturan eseri "Kirpi'nin Dedikleri" mizah, siyasi hiciv edebiyatımızın en önemli örneklerinden biridir. Oysa yazarının aydın duruşunu bize gösteren, bu derece belirleyen, onun sürgün cezasına çarptırılmasına neden olan bu önemli esere hâkim olan, ona kimlik ve kişilik veren bu özellikler, yeni harflerle 1940 yılından sonra yayınlanan yeni baskılarında ortadan kaldırılmıştır. Daha da kötüsü bunun "Kirpi'nin Dedikleri" ile kalmayıp, "Ay Peşinde", "Ago Paşa'nın Hatıratı", "Guguklu Saat", "Tanıdıklarım" isimli eserlerine de uygulandığı. Bu bilgileri Ahmet Özalp'e borçluyuz.

Yazarın, "Kirpi'nin Dedikleri" (1911) ile başlayan ve onun Tek Parti dönemine, İttihat ve Terakkiye ilişkin muhalif kimliğini oluşturan eserlerini inceleyen Özalp, Refik Halid'in mevcut baskıları da dâhil, muhalifliğini gösterecek ciddi bir kanıtı rastlanmadığını söylüyor. Ama 1940'tan önce, eski yazıyla yayınlanan eserlerindeki yazıları, onun bu muhalif kimliğini bize tanıtmaya rağmen, sonraki baskılarında bu görülmemektedir. N. Ahmet Özalp'in iğneyle kuyu kazarcasına tespit ettiği bulguları ilginç kılan da bu. "Kirpi'nin Dedikleri" ile başlayan, "Ay Peşinde", "Ago Paşa'nın Hatıratı", "Guguklu Saat", "Tanıdıklarım" isimli eserlerinin 1940 yılından başlayan başlayarak yeni baskılarına tek parti döneminde müdahale edilmesi, yapılan operasyonla eserlerindeki yazıların muhalif

kimliklerinin ortadan kaldırılması. Bu çeşitli şekillerde gerçekleştirilmiş. Kimi yazılar topyekûn çıkarılmış, kimi paragraflar, cümleler tamamen atılmış, kimi atılanların yerine ise ilgisiz, suya sabuna dokunmayan cümleler yerleştirilmiş. Ortaya rejimin kabul edebileceği bir Refik Halid portresi çıkarılmış.

“Yaşasın İttihat ve Terakki!” cümlesi “Yaşasın cemiyet!” olarak, “Ne hesap soran var, ne kitabıma bakan; ne Anadolu’ya göz dikerim, ne mesnet hülyası kurarım...” cümlesi, “Ne hesap soran var, ne kitabıma bakan; ne bankaya göz dikerim, ne mesnet hülyası kurarım...” şeklinde, “Erivan zaft olunmuş, Ankara’dan telgraf gelmiş, kralı akrep sokmuş...” cümlesi ise “Japonya bilmem nereyi zaft etmiş, Londra’dan telgraf gelmiş, bir büyük diplomati akrep sokmuş...” olarak; “Atta karnı, yiğitte burun aranır, burun asalet miyardır, işte Al-i Osman, işte Burbonlar.” cümlesi sonraki baskılarında “Atta karnı, yiğitte burun aranır, burun asalet miyardır, işte Burbonlar.”a dönüşecektir. Ya şu değişikliğe ne demeli: “Gazetelerden bazısının rivayetine göre Pembe Konak’ın açığı on sekiz bin lira imiş...” cümlesi “Gazetelerden bazısının rivayetine göre Pembe Konak ismini taşıyan müessesenin açığı on sekiz bin lira imiş...” e dönüşür.

Yapılan tüm bu tür değişikliklerin “özü bakımından yazıları sosyal ve siyasal bağlamından soyutlamaya, yazarın muhalif yüzünü belirsizleştirmeye yönelik olduğunu” söylemektedir N. Ahmet Özalp. Bu yüzden sırf bu konuya hasrettiği bu kitabına *Okların Kırılmış Kirpi* diyerek bir yandan da kara mizah örneği vermekte.

Ahmet Özalp Bey bir kültür ve medeniyet arkeologu gibi kazılarını yaptı ve onları itinayla bizlere sundu. Şairin "uyandırmazsan uyanacak değil" demesi gibi "eğer o yapmasaydı yapılacak da değildi". Ruhunu şad olsun.

| MEHMET ÖZER

Ömrün Terzisi

Yollar uzar,
Hayat kısadır.
Ömür bir terzidir.
Diktiği her yer
Tek tek sökülür.

| ALİ KEMAL TEMİZER

Sükût, Bir İnsana Bu Kadar mı Yakışır!

Ahmet Özalp'i yazmaya niyetlendiğimde, aklıma yukardaki başlık geldi. Onu en iyi tanımlayabilecek hâlin bu olduğundan emindim. Başlığı yazdım. Sonra içime bir şüphe düştü. Acaba, sondan ikinci kelime olan "mı" büyük harfle mi yazılıyordu, küçük harfle mi? Bir süre düşündüm. Belki onlarca defa bu ve benzeri yazılımlar konusunda konuştuğumuz için olmalı, internete veya imla kılavuzlarına bakmadan içimden Ahmet Özalp'i aramak geldi. Elim doğal olarak telefona gitti ve dondum kaldım. O an, ölümün ürkütücü hakikatini bir kere daha yaşadım.

Evet, ölüm hakikaten ürkütücü bir gerçektir. Her ne kadar peygamberimizin bile ölmüş olmasından hareketle ölümün güzel olduğunu söyleyenler olmuşsa da bu, aklımıza yatkin olabilir fakat duygularımızı değiştirmez. Hele de yakınınızda, yanı başınızda, hayatınızda karşılığı olan birisinin başına geldiğinde ölümün daha da ürkütücü olduğunda şüphe yok. İçinizde bir yanma duygusu oluşur, derin bir boşluk. Bir türlü dolmaz. Bu duyguyu, çevremde eksilen pek çok dostu kaybettiğimde sıklıkla yaşadım. Tuhaftır; yaşlandıkça bu duygu kanıksanmıyor, daha da şiddetli yaşanıyor.

Şimdi bu duyguyu Ahmet Özalp'in kaybıyla yaşıyorum. Aynı yaşta olmak, aynı işte olmak, aynı kitaplara emek vermiş olmak, aynı sofraya oturmuş olmak, aynı demlikten çay içmiş olmak; bu acıyı ve boşluğu daha da büyütüyor. Ahmet Özalp'le hayatımız, aynı hedefe doğru paralel giden bir yol hikâyesidir. Yolculuğumuza aynı yıl (1953), yakın iki şehirde (Malatya-Maraş) başladık. Yayın dünyasına girişimiz, yakın iki mecrada (Düşünce-Mavera) başladı.

Yayınlarımızı (Beyan-Ribat) yakın zamanlarda kurduk. Yakın zamanlarda dağıtım işleriyle (Birleşik-Yeryüzü) de ilgilendik. Sonra ben yayıncılığa devam ettim o öğretmenliği tercih ettim. Fakat Çağaloğlu, hayatımızda ortak mekân olma vasfını hiç kaybetmedi. Paralel yolculuğumuz bu mekânda da devam etti. Bu sefer, yayıncı-yazar ilişkisi nedeniyle pek çok istasyonda buluştuk. Kitaplar okuduk, yazılar düzelttik, eserler yayınladık.

2004 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na ilan edilen 100 Temel Eser vesilesiyle ilişkimiz biraz daha arttı. Bu seri içinde yayınladığımız çok sayıda kitabın hazırlanmasına katkıda bulundu. Cenab Şehabettin'in *Tiryaki Sözler*'ini, Ahmet Rasim'in *Falaka*'sını, Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre*'sini, anonim eserler arasında yer alan *Türkülerden Seçmeler*'i, *Manilerden Seçmeler*'i, *Türk Bilmecelerinden Seçmeler*'i, *Türk Ninnile-*

rinden Seçmeler'i, Tekerlemeler'i yayın dünyasına kazandırdı. Muhammed Hamidullah'ın *Aziz Kur'an* isimli meal çalışması için 5 yıla yakın bir süre yoğun mesai yaptık. Türkiye'de yayınlanmış mealler arasında ilk defa bir mealde "Dil ve Yazım" uzmanı olarak görev almış oldu. Hatta yayın kurulu adına mealin başında yer alan olağanüstü değerli "Sunuş" yazısını da bizzat kendisi kaleme aldı. Bu süre zarfında, bir meal hazırlayacak kadar derin Kur'anî vukufiyete sahip olması, beni hayrete düşürmüştü.

Son günlerinde yakın tarihle ilgili bir çalışma içinde olduğunu söylemişti. Bazı konularda fikir alış-verişinde bulunduk. Konuyla ilgili yeni çıkmış birkaç kitap önerdim, sonraki konuşmalarımızda alıp okuduğunu belirtti. Dosyayı tamamlayınca göndereceğini söylemişti. Önemli bir çalışma olduğu ve bitirebileceği konusunda hep ümitvar oldum. Fakat nasip olmadı.

Ahmet, çok özel anlarda ve yakın arkadaşlarıyla beraberken duyulan güzel gülüşleri dışında meclislerin sessiz adamıydı. Sessizliği, arkasında derin bir bilgelik taşırdı. Herkesi sükûnetle dinler, ihtiyaç hissettiğinde konuşur, konuşması büyük bir dikkatle takip edilirdi. Pek çok mecliste konuşkan ve suskun adamlar gördüm, tanıdım. Sükûtun, Ahmet Özalp'e yakıştığı kadar yakıştığı ikinci bir adam görmedim.

Ne kadar çok sıfatı vardı: Özel bir öğretmen, güvenilir bir arkadaş, vefalı bir dosttu. Dikkatli bir okuyucu, iyi bir eleştirmen, sağlam bir yazar, müdakkik bir yayıncıydı.

Bugüne kadar kimseyi kırdığına ve üzdüğüne şahit olmadım. Sosyal ilişkilerinde olağanüstü dikkatli biriydi. Rabbimin de onu üzmeyecek bir muameleyle karşılayacağını ümit ediyorum. Ruhu şad, menzili mübarek olsun.

| MEHMET AKİF ŞAHİN

Babil

büyülüyor çocukları sessizliğin tılsımıyla
annelerin kollarına iliklenen acılar
dağıtıyor kelebek kanatları
kelepçeleniyor tarih
götürüyor çölün öfkesini nehir
katlanmış acısıyla çiğnenen Babil
tutunuyor savaşçıların mızraklarına
ağlatıyor çocuğun uçurtmasını rüzgâr
ağlıyor çocuk susuyor Babil

Ahmet Özalp ile Tanışıklığım

Ahmet Özalp'ın adını ilk kez 1970'li yılların başında Balıkesir'deki arkadaş çevremizde duymuştum. Bir kez yine Balıkesir'deki Meydan Kahvehanesi'nde Zahit Sezer ve başka birkaç arkadaşla birlikte çay içip sohbet etmiştik diye hatırlıyorum. Edebiyat dergisinden ve Nuri Pakdil'in yazdıklarından söz edilmişti. Zahit Sezer'le ikisi Balıkesir Necati Bey Eğitim Enstitüsü'nde öğrenciydi. Biz ne de olsa lise öğrencisiydik. Onlar üniversite öğrencisi olarak bize göre sınırları, bağımlılıkları esnek, daha bağımsızlardı. Bizim için üniversite öğrenciliği özgürlükler bakımından imrenilecek bir durumdu. Zaten de bizim hedefimiz orasıydı. Bizim hedefimiz onların yaşadığı bir konumdu. Bizim için onlar saygın bir konumdalardı. Onların aramıza bir mesafe koymamaları da bize bir yakınlık duygusu veriyordu.

Ankara'da fakülte'deki ikinci yılımda Recep Duran ve Veli Urhan ile birlikte Kızılay'da bir çatı katı evi kiralamıştık. O tarihlerde bizim için bulunmaz bir nimetti. Tam Allah yüzümüze baktı denecek bir bağıştı. Sonraki zamanlarda evin sabit kadrosu da değişken kadrosu da genişledi. Epey hareketlendi. Ahmet Özalp öğrenci evimizin ardındaki caddede bir kamu misafirhanesinde kalıyordu. Ankara'da tutunmaya çalışıyordu.

Edebiyat dergisi ve Edebiyat Dergisi Yayınları'nın Ankara içi kitabevi dağıtımlarını ben yapıyordum. Ahmet Özalp Akabe Yayınları adına Zafer Çarşısı'nda kiralanmış kitabevini yönetmeye başlamıştı. Tanışıklığımıza da dayanarak dergiyi ve yeni kitapları önce kendisine bırakmamı, hatta mümkünse diğer kitapçılardan bir

gün önce gerekirse akşamüzeri bırakmamı istemişti. Her zaman olmasa da arada kendisine öncelik verdiğim oluyordu.

Aynı dönemlerde Fatih Yurdakul da Cebeci Öğrenci Yurdu'nda kalıyordu. Edebiyat dergisi ve yayınlarını aynı yurttaki Fatih Yurdakul'a da bırakırdım. Herhâlde sonraları Fatih Yurdakul Akabe Kitabevi'ni işletmeye başlamıştı.

Edebiyat dergisinden Şaban Özdemir, Erzurum'dan gelen arkadaşlarla Ali Göçer, Mehmet Kelebek, Fuat Altınsoy Çankaya Kuloğlu Sokak'ta bir ev kiralayınca beni de davet etmişlerdi eve. Kızılay Bayındır Sokak'taki Zafer Apartmanı'ndan Kuloğlu Sokağa taşınca benim boşalttığım yere Ahmet Özalp taşınmıştı. Böylece Ahmet Abi'nin Ankara'da tutunacağı sabit bir işi ve kalacağı bir yer sorunu arka arkaya çözümlenmiş oldu.

Yıllar sonra rahmetli büyüğümüz Nuri Pakdil'in Devlet Tiyatrosu'ndaki 'Umut' oyununun galasında hep birlikte Ankara'da buluşmuştuk. Oyun sonrası Zahit Sezer'le ikisini alıp bizim eve geçmiştik. Gece geç saatlere kadar yenilerden eskilerden bir ufuk turu yapmıştık.

Tanıdığım Ahmet Özalp zarif, dost canlısı, özverili, gayretli bir insandı. İstanbul'daki çalışmalarını uzaktan imrenerek izledim.

Ortaya koyduğu çalışmalar, kitaplar hep son derece titiz, emek ürünü verimlerdir.

Tonu yüksek olmayan ancak sürüp gidecek dokunaklı bir ses bıraktı.

Allah rahmet eylesin!

| İBRAHİM DEMİRCİ

Vâris ve Mûris: N. Ahmet Özalp

VÂRİS

(وارث) i. (Ar. virâset “vâris olmak”tan vâris)

1. Kendisine mîras düşen kimse, mîrasçı.
2. **meç.** Kendisinden önce olan şeylerden nasip alan kimse.
3. “Mal ve mülk, her şey neticede kendisine kalacak olan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır.

MÛRİS

(مورث) sıf. (Ar. irâs “vâris kılmak, vâris bırakmak”tan mûris)

1. Veren, kazandıran, gerektiren, sebep olan, meydana getiren.
 2. Miras bırakan kimse.
 3. Yazılı vasiyeti olan, vasiyetnâme sâhibi kimse.
- (<http://lugatim.com/>’dan)

N. Ahmet Özalp büyük İslâm uygarlığının, zengin Osmanlı kültürünün ve görmezden gelinen halk edebiyatımızın inançlı, duyarlı ve güvenilir bir vârisi oldu.

İhsan Işık’ın hazırladığı *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi* eserlerini şöyle sıralamış:

“Sadeleştirme: *Buhranlarımız* (Prens Said Halim Paşa’dan), *İslâm ve Batı Toplumunda Siyasal Kurumlar* (Prens Said Halim Paşa’dan), *Ruhun Uyanışı ya da Yakzan oğlu Hay’in Olağanüstü Serüveni* (İbn Tufeyl’den), *İslâm İnançının Temel İlkeleri* (Şeh-

benderzade Filibeli Ahmet Hilmi’den), *Ümit Burnu Seyahatnamesi* (Ömer Lütfi Efendi’den), *Gülşeni Tevhid* (1995).

Antoloji: *Çağdaş Türk Şiiri Seçkisi – Şiir Bahçesi* (2 cilt, 1997), *Çağdaş Türk Hikâyesi Seçkisi – Hikâye Bahçesi* (2 cilt, 1997), *Masal Bahçesi – Dînya Masalları Seçkisi* (1997).”

Bu listede yanlışlar ve eksikler var. Adı yanlış yazılmış olan *Gülşen-i Tevhid* “sadeleştirme” değildir, bir şiir antolojisidir. İzmirli İsmail Hakkı’dan *İslâm’da Felsefe Akımları* (Kitabevi, 1995) adıyla günümüz Türkçesine uyarladığı eseri de anılmalıydı ki bu çalışma, iki yıl sonra ikinci baskısını yapmıştır.

N. Ahmet Özalp’ın şükranla anılması gereken hizmetlerinden biri, İbn Tufeyl’in *Hay bin Yakzan* adlı anlatısını gün yüzüne çıkarmasıdır. “Babanzade Reşid tarafından yapılan tek Türkçe çevirisi 1923 yılında yayınlanan *Mihrab* dergisinde tefrika edilmiş ve adı geçen dergi ile birlikte karanlığa gömülmüş” olan bu esere İbni Sina’nın aynı adı taşıyan kitabının çevirisini de ekleyerek kitaplaştırdı. *Hay bin Yakzan*, Temmuz 2022’de 32. baskıya ulaştı (YKY).

Mizahımızın Uç Beyleri adını verdiği çalışmasının alt başlığı şudur: Ebu Nüvas, İncili Çavuş, Bekri Mustafa ve Bektaşî” (Büyüyen Ay, 2020, 414 s.). Ebu Nüvas, sekizinci yüzyılda yaşamış Fars asıllı bir Arap şairidir ve bizim mizahımıza dâhildir. N. Ahmet Özalp, Ebu Nüvas’ın da Endülüslü İbn Tufeyl gibi bizden olduğunu hatırladı ve hatırlattı.

Balıkesir’de yayımlanan “aylık fikir-sanat ve haber organı” *Gençlik*’in 20 Şubat 1974 tarihinde yayımlanan ilk sayısının 3. sayfasında “Sanat Devlerimiz” üst başlığını taşıyan “Mevlâna Celâled-din-i Rumi”nin yazarı Ahmet Özalp’tır. Özalp o sırada Balıkesir Necatibey Eğitim Enstitüsü’nde öğrencidir. 38 yıl sonra ülkemizin öğrencileri için *Mevlana Aşkına / Mesnevi’den Gönül İştan Hikâyeler* adlı seçkisini yayımlamıştır (Kapı Y., 2012, 461 s.)

Bu kitabın “Sunuş” bölümünün son iki paragrafını aktarmak isterim. İlk paragraf, Özalp’ın titizliğini, emeğe saygısını, değer bilirliliğini, çalışma yöntemini ve alçakgönüllülüğünü gösteriyor:

“Hikâye metinlerini Veled İzbudak ve Abdülbaki Gölpınarlı çevirilerini karşılaştırarak oluşturduk. Buna karşın kuşkuya düştüğümüz, anlamlandırmakta zorluk çektiğimiz yerlerde Ahmet Avni Konuk çevirisine, özellikle de açıklamalarına başvurduk. Metnimiz, varlığını ve eğer varsa güzelliğini bu üç merhum üstada borçludur. Üçünü de rahmet ve saygıyla anıyoruz.”

Sunuş’un son cümleleri de bizi başka bir duyarlılığa çağırır: “Nuri Pakdil, evlerimizde soyut ya da somut birer Mevlana odası bulunmasını önerir. Biz de Mevlana Aşkına: *Mesnevi’den Gönül İştan Hikâyeler*’in hiç değilse gönlümüzde bir Mevlana köşesi oluşturmasını umuyor, diliyoruz.” (s. xvii).

Uzunca süre öğretmenlik de yapmış olan N. Ahmet Özalp’ın bütün öğrencilere seslenen derlemelerini de analım:

1. Ninni Desem Dağlar Uyur
2. Mani Kitabın Açtım
3. Karanfil Oylum Oylum
4. Tekerlemeler
5. Bilmece Bildirmece

N. Ahmet Özalp’ın çabası, derleme ve uyarlamalarla sınırlı kalmadı. Araştırma ve eleştiri alanında da örnek alınacak ve imrenilecek işler yaptı. Reşat Nuri üzerine doktora çalışması yapmış akademisyenlerin bile görmediği -belki de görmezden geldiği- tahribat ve tahrifatı onun sayesinde öğrenmiş olduk. Edebiyatımızın kült romanlarından *Çalkuşu*’nun başına gelenler, ibretlik bir hâdisedir. *Okları Kırılmış Kırpi* adlı çalışması da Refik Hâlid’in eserleri çevresinde görülen benzer tuhafıkları sergiler ve değerlendirir (Kapı Y., 2011, 195 s.)

Teknik Okumalar / Bağa Destursuz Girenler adıyla kitaplaştırdığı eleştiri yazılarının adı, ister istemez Orhan Şaik Gökyay’ın *Destursuz Bağa Girenler*’ini hatırlatır ve “destursuz” kelimesinin yerini değiştirerek onu sıfat sanılmaktan kurtaran, zarf olduğunu vurgulayan “Türkçe öğretmeni N. Ahmet Özalp”ın titizliğini alkışlamaktan kendimizi alamayız (Büyüyenay Y., 2017, 280 s.).

Osmanlı harfleriyle basılmış çok sayıda eseri kitaplığımıza kazandırarak hayırlı ve çalışkan bir vâris olduğunu kanıtlayan N. Ahmet Özalp’ın bir mûris olarak bize bıraktığı miras, o eserlerle birlikte dürüstlük, titizlik, emeğe saygı, alçakgönüllülük, hakikate sadakat, inançlarına ve ilkelerine ödünsüz bağlılık gibi erdemlerdir.

Onun titizliğinin boyutlarını gösteren çok sayıda örnekten birini aktarmak isterim: Habibzade Ahmet Kemal'in çeşitli eserlerini birleştirerek yayıma hazırladığı ve *Hatıralar / Türkistan, Çin, Şanghay ve Rodos* adıyla kitaplaştırdığı çalışmasının başında yer alan "Yeni Baskı İçin" başlıklı metinde özellikle yer adlarını doğru okumada karşılaştığı zorlukları aşmak için neler yaptığını anlatırken düştüğü "1" numaralı dipnot: "Zeban konusunda umudumuz bittikten, kitabı Büyüyenay'a teslim ettikten sonra Jakarta Büyükelçisi Sayın Mahmut Erol Kılıç'tan yardım istemek geldi aklımıza. Büyükelçilikten ulaşarak durumu anlattık. Yoğun çabaları sonucu yerli uzmanlardan aldığı bilgilerle sorun çözümlendi. (...) Öyle anlaşılıyor ki Sebang yazarın telaffuzunda Zeban'a dönüşüyor. Sayın Mahmut Erol Kılıç'a ilgisi ve katkıları için açık teşekkürü borç biliyoruz." (s. 19). Bu kitabın Sunuş'undan ilk cümleleri de aktarmak istiyorum: "İdealler, artık ya bir gençlik heyecanı olarak belleklerini süslüyor aydınların ya da bir aksesuar gibi, iğreti biçimde yer alıyor hayatımızda."

"Oysa, yakın zamanlara kadar, idealer, entelektüel hayatın başlıca belirleyicisiydi. Aydınlar idealleriyle vardı. İdealleri için yaşar, ideallerinin gereklerinin belirlediği bir çizgi içinde sürdürürlerdi yaşıntılarını." "İdealleri için savaşıyor, bütün varlığını, bütün hayatını idealleri uğruna harcayan aydınlar, masal kahramanları kadar uzaklarda kaldı." (s. 9).

Büyük uygarlığımızın aziz vârisi, örnek ahlâkın mübarek mürisi Nuri Ahmed Özalp'a rahmet ve mağfiret niyaz ediyorum.

| NURCİHAN KIZMAZ

Yazın Sonu Şiir

eylül dediğin şiir kokmalı
şöyle her telden.
her dilden, birer kuble
tadımlık.

selamlamalı Orhan Veli'yi;
gözyaşlarına dokunmalıyız ellerimizle.
kifayetsiz kalmadan kelimeleri,
bu güzel havalar mahvetmeden.

selam olsun Cemal Süreya'ya;
verdiği zamansız molaların
sahte gülüşlerin ortasından
çekip almalı onu,
sesine yankı vermeyen
uçurum kenarlarından.

elinden tutmalı
Atilla İlhan'ın,
yağmur yağmadan
yıldızlar düşmeden
en acıklısı
şiire veda etmeden
yakalamalı.
öyle ya
şiir kokmalı
eylül dediğin

Ahmet Özalp

Anadolu insanının ruh köklerindeki bereketin tezahürleri her zaman ve zeminde var olagelmıştır. Cephede yiğidi, mektepte bilgini, dergâhta dervîşi, ışıkta iççisi, kalem başında kelâm nöbetçisi -zaman zaman azalsa da- hiç eksik olmamıştır. Yediveren gülü gibi açadurur her mevsim insan çiçekleri. N. Ahmet Özalp de bunlardan birisidir. Kelâmın haysiyetini koruyarak, düşüncenin gergefini işleyerek, inanç; tarih ve kültürümüzün kadim köklerine yast eserler ortaya koyarak, Anadolu'nun bağına "yerli düşünce"yi hakkâk inceliğiyle işleyen bir ömür geçirmiştir. Bir yandan eserler ortaya koyarken, diğey yandan da "Usta"sı gibi bir "tavır"la, bir yazarın nasıl bir kişilik ve üslup sahibi olması gerektiğini zârifane göstermiştir. Hem zârifâne, hem ârifâne, hem de mahviyetkârâne...

N. Ahmet Özalp'e dair rahmet dilemenin dışında ne söyleyebilirim? Benim ve Kadir Yetkin'in iki ayrı cepheden alevlenen coşkun ve taşkın hâllerimizi sükûnetle frenlemesini mi, her rüzgârla havalanan gündem karşısındaki metanetini mi, cümle kurarken devlet kurar gibi gösterdiği özeni mi, bulunduğu ortamlardaki farklı kişiliklerin sivriliklerini yine o sükûnetiyle yumuşatmasını mı, için için akan, görünüş ve gösterişten sakınan ve bunu da doğallıkla yaparak örtten tokluğunu mu, neyi anlatsam? Zor ve dar zamanlarda aynı gazetede -ki o gazete çıktığı zamanın mel'ûnu idi- yazmış olmamızın mutluluğunu mu, hepsinde öte ve önce aynı "Usta"nın göğüslerinden süt emme bahtıyarlığını mı yazsam? Cuma günleri Üs-

küdar Harem arası sahil sohbetlerimizi mi, Küçüksu Kasrı'nın karşısında bir zamanlar var olan ve sonraları yık/tır/ılmış olan bir camiyi eski gravürlerden çıkartarak keşif için söz konusu mahalle gidişimizi mi, yerinde yellere esen caminin acısını birlikte duyumsayış ve yaşayışımızı mı, yine o "boşaltılmış" arsada genç bir kızın Kur'an okuduğunu görüp üzerinde hiç konuşmadan ama tam bir mutabakatla, bunu bir umut işareti olarak gördüğümüzü mü dillendirmeliyim?

22 Mart 1998 Pazar günü saat 19.13'te başlayan ve Nuri Pakdil "Usta"nın kitaplarının yeniden yayımlanmaya başlaması nedeniyle yaptığımız salon toplantısı ve o toplantı için -belki de kendisini en heyecanlı ve coşkulu gördüğüm zamandı- hazırladığı kitap(cık); Üsküdar Yazı Kitabevi'nde yine Usta'ya ve eserlerine dair toplantıda düşüncede tertip ve düzen ilham eden konuşması; eski dilden yenisine aktarılırken kimi eserlerde meydana gelen/getirilen tahrifleri ortaya koyması; nitelikli bir çok eseri de o titiz iççiliği ile günümüz insanına aktarması, gazete ve dergilerde yazılan ve piyasa işi olmayan derinlikli yazılar; gençler için hazırlanan hikâye seçkileri; eleştirirken bile yitmeyen incelik; evrensel bir yazar olmanın yanında gayet sık bir Kahramanmaraşlılık; ve ardından dualarla yürünen bir "insan". Orianna Fallaci "Aleko Aleko! Sen bir insansın!" diyordu. Biz de "N. Ahmet Özalp, sen bir insansın! Mekânın cennet olsun" deriz. Hem değil mi ki, "Ölürse tenler ölür / Canlar ölesi değil". Saygı ve rahmetle.

| NURETTİN DURMAN

Dostum Ahmet Özalp: Akşam İş Dönüşlerinde Dükkâna Uğruyor Sohbet Ediyoruz

Ahmet Özalp ile.

1976 yılı mart ayında Çamlıca Caddesi'nde kendi iş yerimi açtım çalışıyorum. İş yapmanın müşteri edinmenin para kazanmanın dışında bu mekân edebî anlamda bir gelişmeyi, tanışmayı, bilişmeyi de kendine yakıştırmış olacak yıllar içinde. Tanışıklıklar hâliyle daha geniş bir yelpazeyi oluşturmaya başlıyor. Zaten dükkâna aldığım gazeteler ki uzun yıllar Milliyet, Tercüman, Millî Gazete alınmış oldu dükkâna. Buradaki amacım dükkâna gelen insanlar kendilerine yakın buldukları gazeteleri rahatlıkla okuyabilsinler. Sonradan Yenidevir gazetesi çıkınca Millî Gazete yerine Yenidevir alınmış

oldu. En az okunan gazete de Yenidevir oluyordu. Öyle ki bir ara samimi olduğum milliyetçi düşünceye sahip biri dayanamadı; “yahu dedi Nurettin, bu Milliyet'i alıyorsun dükkâna alıyorum, Tercüman'ı alıyorum, bu Yenidevir'i niye alıyorsun?” Ben, ise tebessüm ederek; “onu da kendim için alıyorum” demiştim.

O aralar Beylerbeyi taraflarında ikamet eden Yenidevir gazetesinde, Millî Gazete'de çalışan arkadaşlarla da bir vesileyle tanışınca dükkâna gelmeye başladılar ve böylece daha samimi bir atmosfer oluşmaya başladı. Ahmet Özalp, Mehmet Akyıl, Hurşit Akyıl ile dostluğumuz böylece pekişti. Türkiye gazetesinde çalışan

Ali Çorbacıoğlu geliyor. Bir de arkadaşları var Niyazi Özdemir. Dostluklar oluşuyor böylece çevre genişliyor. Engin Kaymakçı, Süleyman Kaymakçı kardeşler, Mehmet Salih Pulcu, Mehmet Ali Pulcu kardeşler. Tabii bu arada şiirler yazılıyor, edebiyat dergileri takip ediliyor, kitaplar alınıyor, gece okumaları devam ediyor.

Ahmet Özalp ile dostluğumuz ilerliyor. Akşam iş dönüşlerinde dükkâna uğruyor sohbet ediyoruz. Bir akşam iş dönüşü dükkâna girmeden kapıdan Yenidevir’de şiirin yayınlanacak deyip gidiyor evine doğru. Tabii bu arada az da olsa tarihli notlar alıyorum.

*

Cahit Zarifoğlu’nun İstanbul Radyosu’na atandığını 1983 yılının baharında bir akşam iş dönüşü Ahmet Özalp haber vermişti. Cahit Bey’in yakında geleceğini ve ona kiralık bir daire bulmamız gerektiğini de eklemişti. Allah’a şükür çevremiz geniş. Buradaki gönüldaşlar, dostlar, müşteriler derken bir camia oluştu Allah’ın izni keremiyle. Sağa sola haber saldım bir ev buldum, bekliyorum... Zarifoğlu Maveria dergisinde şiirlerimi yayınlamayınca ona çok kızmışım. Bir öğleden sonra Cahit Zarifoğlu, Ahmet Özalp ile dükkândan içeri girdi selam verdi selamını aldım yüzüne baktım, bendeki o kızgınlık, o öfke, o sinir nöbetleri kayboldu gitti birden. Bir muhabbet halesi geldi oturdu gönlüme. Hoş geldinizler, nasılsınızlar ve tabii ki çaylar eşliğinde ilk muhabbetimizi yapmış olduk. Öylece tanıştık, öylece yüz yüze görüşebildik.

17 Mayıs 1982, Pazartesi

Akşama doğru Ahmet Özalp selam verip dükkândan içeri girdi. Selamını aldım. El sıkıştık. Çantasını açtı yayınladığı (kendi yayınevi Ribat) üç kitabını çıkarıp uzattı. Sağ ol, dedim. Oturmadı, hemen gitti. Küplüce’de oturuyor Ahmet Özalp. Hafif bir yağmur var. Çamlıca

Caddesi işlek olur bu saatlerde. Elimde “*Hikmetler Kitabı*” sözlük bölümünde bir kelime; Berzah. Yeni şiirim ismine vesile oldun. Sağ olasin Ahmet Özalp. Gündüz on ikiye kadar hastanede beklemek. Hanımın hastalığı... Geçiş bölgesi. Mana âlemi ile maddi âlem arasındaki yer. Ara âlem. Berzah.

Hayatımı gül yüzlü bir zaman için
Yüzümü gökyüzüne çevirmeye
Gözlerimi açmaya ayarlıyorum...

7 Temmuz 1983-Perşembe.

İftarda Cahit Zarifoğlu, Ahmet Özalp ve arkadaşlar bizdeyiz. Geç saatlere kadar oturup, sohbet etmişiz bir güzel. Arkadaşlar arasında, evlerdeki sohbetlerde, benim dükkânda hep samimi bir hava içinde olurdu. Bir üstünlük falan taslamaz, kibirli, gururlu davranmazdı. Sanırdınız ki o içinde bulunduğu topluluktaki insanlardan herhangi biridir. O kadar şiiri, o kadar yazıyı yazmamış, o kadar işi o yapmamış gibi.

Ahmet Özalp haber vermişti. Cahit Zarifoğlu daha Ankara’dan gelmeden İstanbul Radyosuna atandığını, yakında geleceğini ve ona bir daire bulmamızı söylemişti. Ahmet ile dükkâna gelmişlerdi, öylece tanıştık, öylece yüz yüze görüşebildik Cahit Bey ile...

23 Eylül 1983, Cuma

Öğle vakti Âlim Kahraman geldi. Tanıştık. Ebubekir Eroğlu’nu görecekmış. Dükkânın yerini Cahit Zarifoğlu tarif etmiş. Ebubekir’in evini bilmiyordum. Namazdan sonra İsmet Özel’in evine gönderdim. İsmet Bey de bilmiyormuş. Döndü geldi. Oturduk. İkinci sonrası Ahmet Özalp, derken Necati Polat ve yanında bir genç geldiler. Şenlendi dükkân. Ramazan’dan bu yana görüşmemiştik Necati ile. Âlim, gelmişken Cahit Zarifoğlu’nu da görmek istiyordu. Cahit Bey gecikti bugün nedense. Âlim ve Ahmet kalktılar.

1 Şubat 1985 – Cuma

Bir şiire başlayınca artık bitirinceye, son şeklini, edasını verinceye kadar onunla birlikte oluyor insan. Yakayı bir türlü bırakmıyor. Bu savaşlar bu atlar, nihayete erdi. Yorgan gitti kavga sona erdi. Yazarken bir ara öyle tıkandı kaldı, ne yapsam gitmiyor. Baktım ki bitmiş söz, bu şiir için bitmiş. Küçük birkaç düzeltmeyle olgunlaştı geçip yerini aldı.

Ahmet Özalp, sevgili dostum zaten her akşam iş dönüşü uğrar çayımızı içeriz. Bu akşam çok sıkıntılıydı. Sıkılmaya başladım, dedi. Konuşamadık...

8 Şubat 1985 – Cuma

Ahmet Özalp İbn Tufeyl hakkında yazdığı yazıyı Sanat Olayı dergisine yani Attila İlhan'a götürmüş. Yazılanlar üzerinde anlaşmışlar. Nisan sayısında yayınlanacakmış. Sağ olsun benim şiirleri de sormuş Ahmet. Kendisini bekliyoruz, demiş Attila İlhan. Son gönderdiğim "Ali Süavi Destanı"nı çok kötü bulmuş. Daha önce gönderdiğim "O naif şiirler daha iyiymiş." Böyle böyle söylemiş. Onlar gibi şiirler yazsın. Konulu şiirler zordur. İster Müslüman olsun ister Marksist düşüncesini sloganlaştırdı mı, sırtır, demiş. Neden öteki şairler bu konularda yazmıyorlarmış da falan filan... Şiiriyet çok önemliymiş!

Biraz entelektüel olmak istiyor galiba, demiş Ahmet. Hiç uğraşmasın, demiş o da... Hâlbuki alakası yok ben kim entelektüel olmak kim. Garip bir sanatkârım ben, suçum ayrıca şiirle uzunca, uzunca bir zamandır uğraşmak. Mektebim, kitaplar ve dergiler. Kendimce bir şeyler yapmak istiyorum, şiirimi olgunlaştırmak istiyorum. Ama yağma yok, ama bırakmak pes etmek yok. Şimdiye kadar iyi şiirler yazdığımı inaniyorum. Bana göre bu bir başarıdır. Kim ne derse desin Allah'ın izniyle şiirlerimi edebiyat çevrelerine kabul ettireceğim. Aylık Dergi'deki şiirlerimi görüyorlardır...

12 Şubat 1985 – Salı

Ahmet Özalp arkadaşım, dostum ikindiden sonra dükkâna geldi. Oturduk, pazara gidecekmiş. Bana çevirisinde büyük emeği geçmiş olan Muhammed Ali Sabuni'nin "*Kür'an-ı Kerim'in Ahkâm Ayetleri*" adlı kitabı hediye olarak getirmiş. Bu pahalı kitap nasıl olur, dedim. Al, dedi, senin... Çok sevdim, çok duygulandım...

Gece kitabı az biraz karıştırayım dedim. İkinci ciltte ilginç bir cümle gözüme ilişti: "Bir şeyin hürmetinin (haramlığının) şiddeti bildirileceği zaman daima (kaçının) tabiri kullanılmaktadır." deniliyor. Bu "hürmetinin" kelimesi ile "haramlığının" kelimesinin ne gibi bir akrabalığı var ola ki? Yarın bunu Ahmet'e sormalı, bakalım ne diyecek. Kitabın mütercimi Mazhar Taşkesenlioğlu Hoca iyi Arapça bilir, Ahmet'in ise tabii ki Türkçesi çok iyi. Yarın sorup rahatlamalı...

16 Şubat 1985 – Cumartesi

Mavera dergisini ancak bugün alabildim. Sağ olsun Ahmet Özalp getirdi gene. Dergide şiirim yok. Bu sayıda da havamızı aldık. Bakalım ilerde neler olacak. Cahit Zarifoğlu'na hiç söz etmedim gönderdiğim şiirlerden. Dergide yayınlanacak olanlar muhakkak ona bildiriliyordur. Yoksa Âlim Kahraman kendi başına mı değerlendiriyor yayınlanacak şiirleri? Sıraya mı koyuyor acaba? Kim bilir? Olur ya belki de yayınlamazlar benim şiirlerimi. Dergi kendilerinin, kendi keyifleri nasıl istiyorsa öyle yaparlar herhâlde. Ben gönderdiğim şiirlerime güveniyorum, geri kalanı önemli değil. Dergideki şiirler belli zaten, şiirsiz gibi bu sayı...

1 Mart 1985, Cuma

Ahmet Özalp bu ayın Sanat Olayı dergisini almış. Kendisinin İbn Tufeyl için yazdığı yazısının anonsu var son sayfada. Yazı yayınlanacak. Benim şiirlerimi beğenmeyen Attila İlhan birisinin abuk sabuk şiirlerini hemen de yayınlamış. Öyle olsun bakalım. Gün ola harman ola... Allah Kerim...

19 Nisan 1985- Cuma

Âlim Kahraman bizim şiirleri anlayamamış galiba. Ahmet Özalp bugün görmüş onu ve sormuş; nedir Nurettin Durman'ın şiirlerinin akıbeti, diye. Yayınlamayacağız, diyerek cevaplamış bizim Ahmet'i. Ben de değer bilir sanmıştım Âlim Efendi'yi. Şiirleri Cahit Bey'e vermek varken neyine gerek senin evladım böyle Âlim Efendi'lere minnet etmek. Oh olsun bana emi!

Süleyman.

Dağa Selam Olsun.

Ölü Denizlere Dalga idi şiirlerimin adları...

Artık şiirlerimi daktiloya kendim çekiyorum. Geçen hafta içinde sağ olsun Ahmet Özalp, Sami Börekçi'nin, Ekremlere (Ekrem Baki) hediye ettiği, şimdi ise Şamil Yayınevi'nde tozlanmış, o eski makineyi getirdi de sevindirdi beni.

Şiirlerimi temize çekip dosyalayacağım.

Belki ilerde bir kitap olur...

Adamcağız usandı benim şiirleri daktilo etmeye ne yapsın o da böyle bir imkânı kullanıp hem beni sevindirdi hem kendini kurtarmış oldu şiirlerimi daktilo etmekten. Sağ olsun var olsun.

Daktilo ile yazmayı askerde iken öğrenmiştim. Bu iyi oldu insan kendi işini kendi yapmalı.

15 Mayıs 1994, Pazar

Gündüz Ahmet Özalp uğradı. Çoktandır görüşmemiştik. Malum Küçüksu'ya taşındılar. Özlemişiz birbirimizi... Küplüce'de ikamet ediyordu. Gazetecilik, yayıncılığı bırakıp Öğretmen oldu. Anadolu Hisarı Ortaokulunda öğretmenliğe başladı yeniden. Çünkü mezuniyet sonrası bir müddet öğretmenlik yapmış sonra istifa etmiş dergilerde gazetelerde çalışmaya başlamıştı. Tekrar öğretmenliğe geçmiş okulu da uzak olunca evini daha yakın bir yere Küçüksu'ya taşımıştı. Görüşmelerimiz azalmış oldu bu vesileyle. Sağlık olsun...

| AGÂH SAYRA

Mahdum Dua

Şu kapıdan içeri adımım hak aşkına atılsın
Atılsın dünya ve dehrin derdi
Kalemi tutan bu yavru
Beklemesini bilen saka kuşu
İncitmez şimdi kimseyi
Rabbim sen yetir bizi

Kaç kez geçtim koridordan
İlk ses, hece ve kelime
İki artı iki neydi öğretmenim?
Dolanmasın diye ayağı eli
Yardım kül oldum gül olsun diye
Rabbim sen bülbüle kurban etme

Şahidim bahçesi çocuk dolu cennetlere
İçinde bin bir şıvgın
Elbet yetişir kendince
Parmak acısı, anne sancısı, zil sesi...
Adanmış bir ruhun nasıl olursa cengi
Rabbim sen yardım et gücü yetmez belki

| MEHMET EMİN ULUDAĞ

Üç Başlı Ejderha, Dört Başlı Mâmur, Klasik Bir Eleştirmen: Mehmet Doğan Hızlan

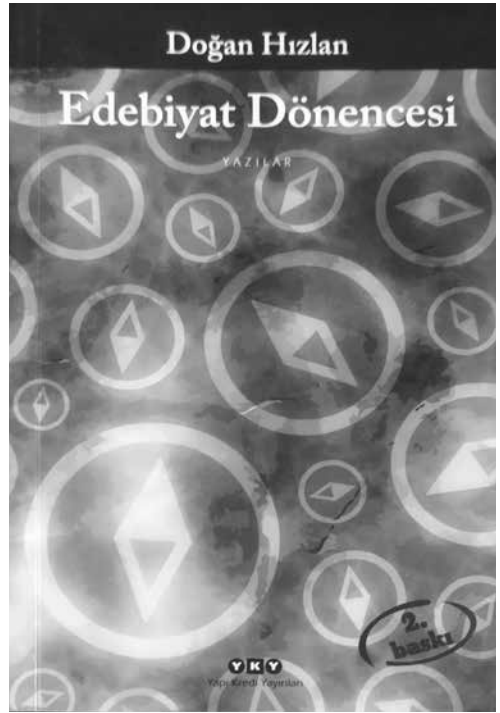
Eleştiri serüvenine geçmenin sancıları, tenkidi normalize etmenin sıkıntıları yakın tarihimizde karşılaşılan en zorlu alanlarımızdandır.

Hayatın anlaşılır ve iyileştirilebilir yaşanması için zorunlu işlerin başında eleştirinin kabul edilmesi pek kolay olmamıştır.

Geçmiş medeniyet dairemizde insanı anlamamanın ve derinliğine yolculuk yapmanın yolları araştırılmış ve adına eleştiri denmese de farklı isimlerle bu anlama uğraşı için çok çaba sarf edilmiştir.

Maatteessüf yaşamın her alanında bir ihtiyaç olan eleştirinin zorunluluğu durumu çok kabul görmemiş. Sadece edebiyat alanında bir zorunluluk olarak öne çıkmış. Bu da bir metnin anlamlılık düzeyinin anlaşılabilirlik düzeyiyle doğru orantılı olması gerçekliğiyle vuku bulmuştur.

Medeniyet dairelerinin geçişkenliği ve akışkanlığı eleştirinin işlerliğiyle olumluya döner veya olumsuzda kalabilir. Bu bağlamda İslam ve Doğu medeniyet dairesinden Batı medeniyet dairesine yüzümüzü döndüğümüzde özellikle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ifadesiyle *Yeni Türk Edebiyatı bir medeniyet kriziyle başlar*. Bu krizin derinleşmesini engelleyecek ve medeniyetimizin tarihî süreçte oluşturduğu kıymetler man-

zumesini muhafaza edecek, yeni kıymetler manzumesine de kapı aralayacak yapılanmanın başında yine eleştirinin geldiği yadsınamaz bir gerçeklik olarak ortaya çıkar.

Tanpınar'ın bahsettiği krizin önlemini alma girişimleri edebiyatımızda Servet-i Fünûn Döneminde başlar. Lakin Batı'da eleştiri bir medeniyetin gelişim ve değişim süreçlerini anlama becerisi olarak

algılanırken bizde siyah-beyaz karşıtlığı bağlamında insafsızca ret ve mutaassıbane bir kabul bağlamında yol alır.

Eleştiri işi Nurullah Ataç'a kadar medeniyet krizi bağlamında yürürken Ataç'tan sonra rejim krizine, 1940 kuşağında savaş faşizmine, 1950 kuşağında ise kendi dünyalarının inşası için başkasından çok öz benliğini ortaya çıkarma faaliyetlerine, 1960 ve sonralarında da çoğunlukla siyasal fikrin edebî eseri baskıda bırakan taraftar bağnazlığına dönüştüğü söylenebilir. Bütün bunlar içinde zannımca Doğan Hızlan ayrı bir yerde değerlendirilmelidir.

Mehmet Seyda 1969 yılında yayımlanan biyografik eseri *Edebiyat Dostları*'nda Doğan Hızlan'dan istediği yazıyı aktarırken onun eleştirmenliğini **romana, hikâyeye, şiire geniş açılardan bakmasını bilir. Can alacak noktaları kolayca yakalar. Saplantıları yoktur, dediğim dedikçi değildir, tartışma kaldırır,** der.

Doğan Hızlan'ı eleştirmen olmaya iten sebeplerin başında aile ortamının geldiği kanaati baskın gibi gelir bana. Dört kadın arasında sözünü hep dinleten, sürekli kendisinden bahsedilen birisi olması yazma kabiliyetinin de yönünü belirlemede etkili olmuştur diyebiliriz. Çünkü eleştirmen hem anlayan boyutuyla öncelenen hem anlatan hem de odakta bahsedilen boyutuyla nazlı ve izlenendir. Bu bağlamda Hızlan'ın mevzubahis ettiği ve yazıya döktüğü her yazı eylemi kendisinin de anlatıldığı ve konuşulduğu bir eylemdir. Buna ihtiyacı var mıdır dersek elbette bir insan, zihin-duygu hareketliliği yaşayan bir münevver için bu temel ihtiyaçtır.

Doğan Hızlan'ın 1951 yılında başlayan yazı serüveninin bilhassa eleştirmenliğinin asıl başlangıcının 1958-59'da *a* dergisinde yazdığı yeni eleştiri denemeleriyle gerçekleştiğini söyler Mehmet Seyda. İlk etapta Batılı eleştirmenleri (Eliot-Richards-Leavis) okuduğunu, eleştiri-deneme-açıklama ve kitap tanıtımı gibi yazı türleri arasında ciddi uğraş verdiğini ve işlevlerini ayırt etmeye çalıştığını söylerken yaptıkları eleştiri türünün klasik eleştiri olduğunu vurgular. Bu söyleşide Mehmet Seyda, Hızlan'ın o gün söylediklerini bugün de söyleyen eleştirel anlayışını devam ettirdiğini kayıtlara geçer. **İyi bir edebiyat eleştirmeninin üç kaynaktan beslendiğine inanıyorum. (Temel olarak söylüyorum bunları yoksa ön koşulları yinelemenin gereği yok.) Birinci kaynak, eleştirmenin okuduğu edebiyat eserlerinden edindiği ölçülerdir. Bunda, her eserin, her türün ölçülerini sıralamalı. İkinci kaynak, kuramsal eleştirme çalışmalarından çözümlenecek ilkelerdir. Uygulamalı eleştirme yazılarının bunun yanına katmalı. Üçüncüsü, eleştirmenin edebiyat dışı okuduklarından edindiği dünya görüşü içine bunların yerleştirilmesi ve bir tutarlılığa kavuşturulmasıdır.**

Eleştirme işinin bir sanat olduğuna kadar bir teknik iş olduğuna da inanan Doğan Hızlan, Mehmet Seyda'ya eleştirmenin işinin okuyucu ile sanatçı arasında bağ kurmak olduğuna inandığını söyler. Eleştirirken yazılanın gelenekle yakınlık ya da uzaklık durumu üzerinde durarak eserin yazıldığı dönemi ve ortamı da değerlendirmeyi ihmal etmediğini anlatır.

Cemal Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle* kitabındaki 1971’de yazdığı *eleştirmenler* yazısında **Doğan Hızlan kısa gazete yazıları arasında, ayrıntıyla hesabı kesme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Kendisini açacak, aştıracak büyük incelemelere girmedi** der. 99 *Yüz*’deki Doğan Hızlan yazısında ise kanaati tamamen değişir. **1950 edebiyat kuşağının bugün 50-60 yaşlarında olan üyelerinin sanat ortamında hemen hiçbir zaman iktidara gelmediği, daha doğrusu sanatı yöneltecek duruma yükselmediği söylenir. Bu yargının doğru yanları var. Ama Doğan Hızlan hariç. Doğan, böyle bir yargıyı hiçleyen bir gerçek olarak ortada. Yok, yok, yaşayan bütün kuşakların üyesi gibi göründü o. Ama bu bizim kuşağımızın ortak tavrı da değil mi? Ne olursa olsun, Doğan Hızlan sadece kendi kuşağını değil, bütün bir edebiyat-sanat patrimoniumunu savunmak, ileri sürmek, göz önüne sermek işlevini cesaretle üstlendi. Böyle geniş bakış ve devinim alanı da ona demokrat bir yapı kazandırdı.**

Edebiyatımızın hem anası, hem babası oldu derken onun editör ve bir eleştirmen olarak hiçbir zaman büyük yanlışa düşmediğini savunur.

Doğan Hızlan’ın yazın külliyatının içine girdiğiniz anda yapacağımız tek iş vardır. Bu yazılarda 1950 kuşağının bindiği arabada en arkadaki yalnız adamın, 50 kuşağının hamisi gibi duran, hepsini önüne alarak arkalarında dimdik poz veren bir kompleks kişiliğin, babayani duruşun, ben hem hepinizdenim hem de hiçbirinizden diyen anlayışın esintilerini bulursunuz. Bu duruşun izahını da her kuşağın bir

eleştirmeninin olduğunu 1950 kuşağının da eleştirmeninin Hızlan olduğunu söyleyerek arkadaki yalnız duruşuna izah getirebilirsiniz.

Düzyazı Ayracı kitabına aldığı yazıları bir taraftan eleştirmeni başka bir taraftan da okuru mutlu edecek gündelik kültür ve sanat olaylarının izdüşümü gibidir. Hızlan’ın bunca yazı yazmasının sırrını bu kitabın sunuşundaki **okuduğum, sevdiğim her kitabın bana verdiği zevki başkalarıyla bölüşmek duygusu, beni yazı yazmaya iten birinci nedendir** ifadesi açığa kavuşturur. 1965’te başlayıp 2001 tarihinde biten 237 yazının geniş bir perspektifi içeren boyutta olduğunu görürsünüz. Bu yazılar aynı zamanda Hızlan’a atfedilen sadece şiir eleştirmenidir yanlışı savını da tashih eder niteliktedir. Diğer taraftan bu ve diğer eleştiri yazıları aslında Hızlan için bir imkân kapısını aralar. Hassas ve narin kişiliğinden yazmak istemediği konuları yazarların yazdıklarını eleştirerek bir nevi yazmış gibi bir tatmine de varır. Eleştiri elindeki maşadır. Tutmak istediği kadarını ve ateşin yakıcılığını hissettirmek istediği oramı okuyucuya ulaştırır.

2006 yılında Kürşat Başar ile yaptığı biyografik söyleşinin yer aldığı *Sanki Bir Roman Kahramanı* kitabında **eleştiri denilen şeyin içinde bir analiz olmalı. Bir tek eleştirmenin kendi görüşü o eserin niteliğinde bir ölçü sayılmaz** der. Eleştiri ile ilgili görüşlerine devam ederken **ben analitik çalışmaya özen gösteririm. Analitik çalışma, bilen okura ideal bir çalışma sunar** ifadelerini kullanır. Doğan Hızlan’ın bu görüşlerinin uygulamasını *Saklı Su*’ya aldığı 46, *Sönmüş Kibrit İzinde*’deki 20, *Edebiyatımıza Dipnotlar*’daki 20 eleştiri yazısında görebiliriz.

Bu yazılardaki detay ve çoklu bakış açısı okuru bir ikilemde bırakır. Çünkü aynı okur bunca detaylı yazıların hemen ardından kısa gazete yazılarıyla ve gündelik sanat ve kültür haberlerini almışçasına Hızlan'ın gazete köşesinde gezinip durur.

Uzun ve detaylı eleştiri yazılarından kısa ve özet gazete yazılarına geçişini Kürşat Başar ile yaptığı söyleşide açıklayan yazar, bir nevi bütün bu öz eleştirilerin yanında toplumun aslında nasıl bir kültürel çoraklığa sürüklendiğini anlatmak suretiyle edebiyatın nasıl gündem dışı bırakılmaya çalışıldığını kendisinin ise bir edebiyat ve musiki havarisi olarak bu iki güzel sanat dalını gündemde tutmaya çabaladığını belirtir. Bu yazılar, kitap okumaya yönelik estetik niyetli çağrılar ve tanıtım yazıları olduğu gibi eleştirinin de ipuçlarını içinde barındıran Doğan Hızlan tecrübelerinin damıtılmış sözleridir. Okurun bu yazıları büyük bir zevkle varakladığını zaman göstermiştir. **Gazete okuru yalın bilgi ister, uğraşmak istemez. Yahu burada şu kelime geçmiş bir sözlüğe bakayım demez. Yalnız ben sırf yalın bilgi istiyorlar diye de dilimden ve üslubundan her zaman feragat etmemişimdir. Aksine anlatmak istediklerimi yalın bir şekilde anlatmışımdır ama verdiğim bilgiler hiçbir zaman basit şeyler olmamıştır. Basitlikle yalınlık arasındaki farkı vermeye çalıştım, kimi yazarlar yalın yazalım derken ipin ucunu kaçırıp basitliğe, bayağılığa kadar inebiliyorlar. Bir de bazı kitapların sınırı vardır, yalın anlatacağım diye uğraşıp da kitapla alakasız bir noktaya varabilirsiniz. Kitabın müsaade edeceği bir yalınlık sınırı vardır, onu aşmamalısın.**

Doğan Hızlan'ın *Kıta Hayat İçindir*'de yer alan 68 yazısında, *Aynadaki Bakışlar*'daki 155 yazısında, *Deme Kiş Yaz, Oku Yaz*'ın 143 yazısında da bu hassasiyet görülür.

Bir eleştirinin her zaman öz eleştiri yapmasını savunan Hızlan, bu mesleğin çok istenen ve meraklısı çok olan bir iş olmadığını belirterek edebiyatta bir beğeni eşitliği olmadığını savunur.

Yalınlıkla basitlik arasındaki ayrımın somutlaşmış yazılarını okurken Hızlan'ın ciddi bir eksen kayması yaşadığını ve okurun çeşitliliğini fark ederek tamamen popüler kültüre yöneldiğini gösteren yazılar yazdığını düşünürken okur bir kez daha yanıldığını anlar. *Edebiyat Dönencesi*'nde bir araya getirdiği yazılarında olduğu gibi daha birçok yazısında da aslında onun vazgeçilmezinin edebiyat ve musiki olduğunu bilhassa şiir olduğunu özellikle de Yahya Kemal, Behçet Necatigil, Fazıl Hüsni Dağlarca, Cemal Süreya ve daha nice şairlerin vazgeçilmezleri arasında bulunduğunu görürsünüz. Tam günün hazzını yaşayayım derken birden nostaljinin hüznü veya neşesi kaplar o yazılarda sizi. Hayattan göçmüş ama eserleri ile evinizde ve belleğinizde yaşayan şair ve romancılara bilhassa sanat ve kültür adamlarına karşı göstermemiz gereken vefayı bazen bir eleştirilen, bazen bir kitap tanıtıcısı, bazen bir denemeci, bazen de en zor meseleleri şerh ve izah eden nahif bir şarih ve hassas bir arkeolog gibi gazete köşesindeki yazısıyla Mehmet Doğan Hızlan evinize misafir olur.

Hızlan; eleştirilenliğinin tarifini, amacını, işlevini, kuramsal çerçevesini, özelliklerini, denemecilikle kitap tanıtım yazılarıyla karşılaştırılan yönlerini zaman

zaman açıklama ihtiyacı duyar. Çünkü bu konudaki tutarlılığını ve değişmez çizgilerinin olduğunu sanat ve edebiyat kamuoyuna hep hatırlatmak ister. 2022 yılında yayımlanan *Edebi İlişkiler* isimli eserindeki tekrarlanan söyleşi bu bağlamdaki en kapsayıcı poetik duruşunu ortaya koyar niteliktedir. Bu söyleşinin satır aralarını okuduğunuzda Hızlan'ın bir taraftan nasıl değişmez ve bildiklerinden ödün vermez bir eleştirmen olduğunu görürken diğer taraftansa edebiyat ve musiki havariliğine ne kadar kutsal ve öz verili bir misyon yüklediğini anlarsınız. Az olan dostlarıyla sürekli bu iki konuyu konuşmak istemesi ise bu duruşunun kendine has olan diğer bir tarafıdır.

Eleştirmek, Doğan Hızlan için anlama uğraşını en nesnel biçimde -yani o anda eline geçen nesneyi veya yazarı en özgün bir şekilde tanıtmaya gayesidir nesnellik-esere ve yazara dönük olarak ortaya koyma işi olurken kendisini de aşikâr eden yazma eylemi olarak karşımıza çıkar.

2000 yılında *Dil Dergisi Doğan Hızlan Özel Sayısı*'na verdiği bu söyleşide **sadece sevdiğini, desteklediğini yazan bir eleştirmen olmak istemedim** ifadeleriyle çoğulcu anlayışının ve eleştirme misyonunun içeriğini ortaya koyarken **mücerret ve muhayyel bir okula gönderilmiş mektup değildir eleştiri** der. Eleştiri ile yapmak istediği asıl şeyi ise **bazı kitaplar şairin eski kitaplarına eklenir, bazısı da rafta ayrı bir yerde kalır. İkisini dost etmek gerekir mi? Bence eleştirmenin işlevi, ikisini dost etmekten çok, onları okurla dost etmektir.**

Hızlan, şiirin yani nazmın eleştirmenidir çoğu zaman dersek onun eleştirmenliğini bölümlere ayırınca en büyük ve tutkulu olduğu o büyük parçaya biraz daha yaklaşmış oluruz. **Zor şiirin adamıdır eleştirmenler** derken de yaptığı işin ne kadar emek isteyen ve doğru parametrelerle yol alınması gereken edebî bir uğraş olduğunu tevazu ile ortaya koyar.

Edebi İlişkiler'de ve önceki tarihlerde yapılan söyleşilerde belirttiği gibi doğru okumalar yapmazsanız ve cümlelerin bağlamlarını birbirinden koparırsanız Doğan Hızlan'ın eleştirmenliğinde çelişkiler yumağıyla karşılaşsınız. Mesela kitap yazılarının da bir eleştiri yazısı olduğunu söyler. **Kitap yazılarının eleştirilerinin tanıtım olarak kolaycı bir tanımla geçiştirilmesine karşıyım? Öyle kitap yazıları vardır ki bir eleştiridir. Eleştiri olup olmadığını yazının sayfası değil, eleştiri unsurlarına sahip olup olmaması tayin eder.**

Benim öyle kısa kitap eleştirilerim vardır ki, eleştirin bütünü unsurlarını taşır. Oysa kötü bir alışkanlıkla, uzun uzun yazdı, derler. Yazdı da ne yazdı, sorusu sorulmaz. Uzunluk her şeyi örter.

Eser ve yazar seçme konusunda hep eleştirildiğini veya kendisini eleştirilmiş bir konumda gördüğünü ifade eder. Her zamanki manifesto cümleleriyle bu duruma açıklık getirmek ister Doğan Hızlan. **Belki hep beğendiklerim üzerine eleştiri yazdığım için, iyi şairlerin eleştirmeni oldum...**

Yok etmenin kolaylığına sığınmak yerine var etmenin zorluğunu seçtim. İnanınız ki çok daha büyük

bir risk benim seçimim, çünkü sorumluluğu üstüme alıyorum... Yazarların, şairlerin kırılmalılığı da beni duygusal açıdan rahatsız eder. Ayrıca bir eleştirinin seçme özgürlüğü vardır. Çünkü ne olursa olsun edebiyat tarihi yazmıyor, onu görmezden geldi sözü eleştiri için geçerli değil.

Bütün zorluklarına rağmen eleştirinin kendisinde estetik bir duygu, sezgisel bir düşünce, heyecan verici sanat ve edebiyat faaliyeti olarak yer ettiğini tespit eder gibiyiz Hızlan'ın yazılarında. Yaşamında mütemadiyen eylem olarak varlığını devam ettiren çok yazma az konuşma tavrı aynı zamanda var olma enerjisi gibi hayatının her safhasını kaplar. **Eleştirinin de yaratıcı bir edebiyat türü olduğu iddiasını, kanıtlarla savunurum. Eğer bir eleştiri seminer görevi özelliğini taşıyorsa, okuyana lezzet vermez, yazarı da, şairi de sevindirmez. Çünkü eleştirmen bir gösteri adamı değildir. Rasyonel yargılarınızın, notlarınızın oranı eleştiride, duyarlı duygusal olanlardan çok daha fazla oranda olmalıdır.**

Eleştirmede metinle karşı karşıya kalmayı yeğlerim. Şairin, yazarın yaşamının izdüşümü onu sulandırabilir. Ne yazık ki zaman zaman bizde hayatlarla metinler karıştırılmıştır.

Ancak bir kitap, hayatıyla örtüşmüştü, edebiyat bir hayatın güncesiye, eleştirinin bu kuraldan da biraz edebi taviz vermesi gerekebilir.

İşte eleştirinin ilkeleri, ölçütleri, kuramı, dünya görüşü kadar sezgisi, edebi zevki de bu paçalın

ıçindedir. Edebi eser ile okuru arasında dostluk kurulmasında yardımcı oldum eleştirilerimle.

Doğan Hızlan'ın eleştirel dili sade Türkçedir. Bilhassa İstanbul Türkçesidir. Terminolojilerden uzak ama çok değil. Bu tutum eleştirel metni kavramlara boğmaktan öte anlama limanına yaklaştırmaya dair bir edebî faaliyettir. Çünkü o belli bir ideolojinin kültürünü, dünya görüşünü değil edebi kalitenin güzelliğini okuruna ulaştırmak isteyen ve bunu gerçekleştirmeye çalışan, kültürel birikimi yüksek, çalışma disiplini ciddi bir eleştirmen olarak görülür.

Doğan Hızlan, sataşan ve sesi çok yüksek rezonanslarla dışarıya taşan bir eleştirmen değil. O hiçbir şair veya sanatçıya ve eserine hasmane yaklaşmaz. Hep hısımlık yapar onlara. Tek kara parçası anlama kıtası olduğu için sürekli bu kıtada vatan tutmak ister. Bu kara parçasında tek odalı çok ev inşa etmemiş. Çok odalı bir ev inşa etmiş. Evin giriş kapısına hatta her hücrenin üzerine **BENİM İŞİM ANLAMAKTIR. AMA KENDİ TARZIMCA...** tabelasını asmıştır.

Doğan Hızlan'ın eleştirimenliğinin açılımını özetlediğimizde karşımıza reybi, hassas, kalebind, hamî, yalın, derin, dehlizler yolcusu, sahil güvenliği, liman bekçisi, çok tadan az tattıran, hem anahtar hem kilit, ulaşılmış görülen ama en ulaşılmazlardan biri olan, kırılan ama kırmayan, çok dostu olan nadir yalnızlardan biri, herkesin kendinden gördüğü ama hiçbirinden olmayan, çok yaklaşıldığında yakan uzak kalındığında ise ayrılık acısı yaşatan, sevimli ve soğuk, nazik ama içten öfkeli, kırılan ama dıştan metanetli, sadece kendini seven

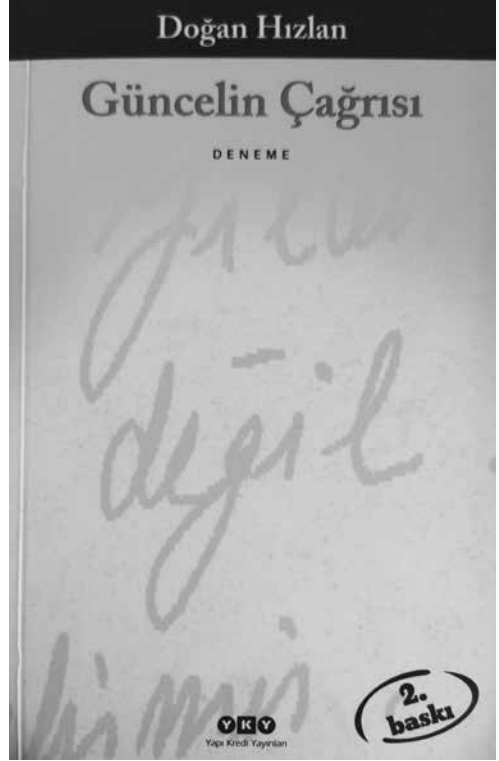
başkalarını da seviyormuş gibi görünen ama asla hakir görmeyen, kültür nazırı, edebiyat havarisi, musiki esiri ve daha nice zıtlıkların eleştirmenidir denilebilir.

Doğan Hızlan, dünyayı edebiyat ve müzikle algılamanın biraz steril bir yaşam olduğuna inanan, kuşaklar arasında kav-gadan çok kaynaşmayı ortaya çıkarmaya çalışan bir eleştirel anlayışı savunan, gazete yazılarını ayıklanmış ve fazlalıkları atılmış kısa eleştiri yazıları olarak gören, sanatın çerçeve ve objektifinde olmayan her konudan uzak durmaya çalışan, yazılar denizinde tek dümenin kavrayıcılık ve kuşatıcılık olduğunu söyleyen, eleştiri coğrafyasının büyük yüzölçümünü şiirin kapladığını itiraf eden, eleştiri kazıları yaparken çoğu zaman deneme tarlalarında yol alan, en güzide şehri daima Benim İstanbul'um dediği kentte yetmiş yıllık yazı hayatına büyük eserler sığdıran ve yeni izler oluşturacak yazılar yazmaya devam eden 1950 kuşağının yegâne eleştirmeni ve yaşayan nahif, nazik bir temsilcisidir.

Papyonsuz Asla! Pembe Gömleklili, Mor Ayakkabılı Bir Denemeci: Mehmet Doğan Hızlan

Sandıklara sığmayan, çerçeve içine alınamayan yazının adıdır deneme. Hatta böyle bir tanıma dahi sığmayan yazı faaliyetidir desek daha doğrudur. Derste sıkılan öğrencilerin heyecanla beklediği teneffüs gibi gelir insana deneme.

Güzel bir yemeğin üzerine ondan daha güzel başka bir hazzı verecek tatlı isteği gibi durur deneme. Reçine hem de hiç kurummasını istemediğiniz daima terütaze kalan en sevdiğiniz ağaçtaki gibi sizi sarmalayan reçine tadındadır deneme.

Kalemin ucunu tüketen, açacağın paslanmasını bertaraf eden, silginin sürekli tetikte durmasını sağlayan bir eylemdir deneme. Hürriyetin esaretten ayrıldığı vadede özgürlüğün dörtlüğe koştuğu ancak arkada nal izlerinin sapı silik bir nesne gibi kaldığı bir koşuşturmadır hayatın her safhasında deneme.

Samanlıkta iğne aramak değil en güzel ney sesini çıkaracak kamışı sazlıkta bulma heyecanı ve hazzıdır divitlerin ucuna damlayan deneme. Ben oldum diyenin hiçbir zaman olmadığını ima eden ama ona daima olmuş hissi veren hareketler silsilesidir deneme. Konuşmanın şehveti değil yazmanın asaleti hem de her konuda ve zamanın her ânında ortaya çıkabilen asaletidir deneme.

Edebiyatın molası, sanatın hatırası, kültürün coğrafyası, yazı atlasının nahif karalamalar kalemidir deneme. Güzele sevdalanmanın ve güzel bakmanın beyaz sayfalarındaki siyahlıklardır deneme. Hazlar silsilesi düşüncenin zıprırlığı, hayalin aymazlığı, bilginin kurnazlığıdır deneme.

Aslında ne bunların hepsidir ne de hiçbirini. Sadece yokluktan kurtulmak isteyen varlıkta görünmek telaşında olan şeylerin tatlı telaşıdır deneme. İşte böyle bir iklimde at koşturmak ister Doğan Hızlan. Kabul görse onca nitelikli eleştirilerinin üzerine dahi deneme yazacak kadar bağlıdır bu türe. Yazmanın dayanılmaz çekiciliğini yalnızlığın çilesine özdeş yapıp bu vadide sürekli koşmaya gayret eden yazar, ritüellerinin en heyecanlısı olarak görür gözlemedikleri üzerine denemeler yazmayı. Hızlan, bunca yıl ürün verdiği eleştiri hakkında yazdıklarını sınırlarken deneme hakkındaki kanaatlerine ket vurmaz. Düşünce selinin önünü açar ve deneme hakkında yazıp durur. 2005 yılında kaleme aldığı *Günlük Yaşamın Sınırsız Aynasıdır Deneme* yazısında bu akıntının nasıl bir coşkunlukta olduğuna şahit oluruz.

Münevverlerin yazma durağı olarak algıladığı bu türü **her türe sığmayan ya da özgürlük arayışı yüzünden kovulan konuların sığınağıdır deneme** diyerek tanımlamaya başlar. Eleştiri ve o çizgideki yazılardan dolayı nefes darlığı yaşadığını düşünen Hızlan ancak deneme ile teneffüs ettiğini düşünür. Böylece edebiyata nefes aldırıldığını söylerken aslında kendisinin de uzun bir teneffüs yaptığını şahit oluruz. Çünkü söyleyemediklerini, çekindiklerini, sakındıklarını denemeyle açıkladığını, sırlarını büyük ölçüde bu şekilde faş ettiğini düşünür. Eleştiri ile

denemeyi birbirine çok yakın görse de hatta birçok eleştiri yazısını deneme olarak etiketlemek istese de Doğan Hızlan'ın yaşamında denemenin daha baskın bir tür olduğu ve o türe olan sevdasını hep dile getirdiğini görürüz. **Günlük yaşamın sınırsız aynası** olarak gördüğü denemeyi bir edebiyat lombozu şeklinde etiketler. Hayatın izdüşümünü yazdığı yer, bilinçaltını temizleme operasyonu, günahları, sevapları, zaafı, kendini beğenmişliği anlatan, eleştirmenin hem destekçisi hem yap bozcusu olarak gören yazar **eleştiriye insanın sokak hali denemeyi de ev hali** olarak tavsif eder.

Daima eleştiri ile deneme türünün karşılaştırmasını yapan Hızlan, aslında tarihsellik boyutu içinde süregelen kanayan yaraya da parmak basar. Birçok yazının eleştiri/deneme arasında kalan tanımsızlığına da bir açıklama getirir gibidir bu tanımlar. **Hırçınlığı, kızgınlığı, hakareti ona yakıştıramayan** Doğan Hızlan, yazma zevkini pekiştiren yalın ama etkili bir eylem olarak görür denemeyi.

Özgür çağrışımların gezisi olarak addedilen denemeyi ironi olmayan ama insanı da çileden çıkarmadan yerinden eden düşüncelerin ifadesi ve ideal yayılma ortamı olarak görür. Geniş bir yazın hayatına sığdırılmış binlerce yazının her birinin etiketini çerçevelemek galiba hem zor hem de Doğan Hızlan'ın razı gelmeyeceği bir durum gibi görünüyor. Çünkü kendisi dahi böyle bir tür belirlemenin çerçeve içine alınacak zorluğunu yazarken yaşadığını söyler. Ancak bu yazılar ister deneme olsun ister eleştiri ister bir tanıtım yazısı olsun ister açıklama ve izah yazısı rahatlıkla söylenebilir ki her bir yazının arkasında

büyük bir okuma birikimi, derin ve reybi bir düşünme biçimi, kuşatıcı ve etkili bir kültürel miras ve dahi özgün ve özenli bir Doğan Hızlan üslubu vardır. Mesela *Yeniden Okumak* kitabının iki kapağı arasına sıkıştırılmış olan onlarca edebî şahsiyet ve hareketlerle ilgili deneme yazıları ve... *Yazı Kalır* kitabındaki söyleşileri bu içeriktedir. *Güncelin Çağrısı*'nda bulunan neredeyse üç sayfayı geçmeyen 110 yazı, denemenin çeşitliliğini ve yazma eyleminin zevkini ortaya koyar. *Edebiyat Daima*'da yer alan 152 yazıda ise panoramik bakış açısıyla zamanın kesintisizliğini yazıya dökme çabaları görülür. Bu kısa gazete yazıları yazarın da teneffüs ettiği vakitler gibi gelir okura. *Kitaplarla Kültür Turu* eserindeki yazıların her birinde hem Doğan Hızlan'dan bir yansıma hem de Doğan Hızlan'ımsı bir yazma eylemiyle karşılaşırız. Bu kitaptaki 154 deneme yazısının konuları hayatın kendisidir. Doğan Hızlan mecrasını bulduğu deneme alanında, edebiyattan uzaklaştığı kaygısıyla iç çekerken yeniden öze dönüş yazılarına -hatta okurunu hissetmişçesine- bilhassa *şüirin coğrafyasına* ve musikinin nağmeleri arasına döner deneme yazılarında. *Şüirin Coğrafyası*'ndaki 14 yazı bunun ispatı hükmündedir.

Deneme yazılarının en can sıkıcı tarafı galiba unutulmuşluk dehlizine çabuk yol alışlarıdır. Direnciniz, o yazıların nisyan perdesini üzerlerine örtme kaderlerine itirazınız çok da işe yaramaz gibidir. Okurun vefası da bu tür yazıların doğasını değiştiremez. Hatta Doğan Hızlan gibi birinin tek yaşama gayesi olan edebiyat ve musiki hareketleri bu deneme düşüşünün önüne geçemez. Doğan Hızlan bulunduğu

gazete binasındaki katlarda yer değiştirdiği gibi yazıları da irtifaya devam eder. *On Birinci Kat Yazıları* kitabında olan onlarca denemeden çok azının hatırlanır olması da bunun bir ispatıdır.

Eleştirilerinde okurla kitap arasına girmemeye dikkat eden Doğan Hızlan, deneme yazılarında da bunu yapmaya çalışır. Mücerret yaşasa da yaşamdan tecrit edilme korkusunu daima taşıyan yazar, 1954'ten beri bu tecrit edilmeye karşı tek direnci yazmaktır. *Yaşamdan İzler ve Edebiyat Hayatın Neresinde?* serilerine konu olan yüzlerce denemede bu direncin yansımaları vardır. Aslında unutmamak için değil unutulmamak için de deneme türü Hızlan'ın imdadına yetişir. Hayatın zaman nehrinde yıkanan insanların çoğu onun farkında olmazlar. Farkında olanların çoğu ise konformist bir yaşamın peşinde koşarken azı düşünce ile gerçek arasına sıkışıp kalır. Bu sıkışma sürekli bir boşluk arayışını ve kendini bu boşluğa yerleştirme çabasını koyar bu azınlığın önüne. Düşle gerçek arasındaki çizginin inceliği bu tip şahsiyetleri hep huzursuz eder. Çünkü düşten gerçeğe ve gerçekten düşe sürekli gidip gelirler. Bu huzursuzluğun edebî şahsiyetlerde ve büyük insanlardaki en güzel ürünü yazı eylemidir. Bu eylemi eleştiri-deneme ekseninde ortaya koyan son yüz yılımızın önde gelen önemli şahsiyetlerinden biri de Doğan Hızlan'dır. Hızlan'ı *Bellek ve sürgün*'ün denemecisi diye tanımlarsak galiba doğru bir noktaya parmak basmış oluruz. Geleneğin bellekte oluşumunu reddetmediği gibi yaşamasını da arzu eder yazılarında bilhassa eleştiri ve denemelerinde. Bellek onun için parçalanmış zamandan ziyade yekpare bir ânın akışı gibidir. Hızlan'ın değerlendirmelerinde ve denemelerine konu olan her şeyde dün-bugün-yarın ânın içinde ayrılmaz yapı taşları gibi durur.

İyinin sürgün vermesi uğraşı da edebiyattaki kutsal amaçlarından biridir. Çünkü bu iyi arzi değil cevherî bir iyidir. Yapıt iyi ise yazarı kim olursa olsun Hızlan'ı ilgilendirmez. Onun için önemli olan iyinin her zaman sürgün vermesi, yeşerip gövermesi, dal budak salıp edebiyat coğrafyasını yeşertmesi onun denemeciliğinin odak noktalarından ve eleştirilenliğinin dayanılmaz var olma gerçekliğinden bir boyuttur. Feridun Andaç, *Doğan Hızlan'la Denemenin Dönencesinde* eserinde efradını cami ağıyarını mani tespitlerde bulunmaya çalışır. Örneğin **Güncelin Çağrısı onun denemeci kimliğinin uçlandığı noktaları, yazıda saklı ömrünün yüzlerini gösteren bir birikimi içerir dedikten** sonra iyimserliğini ve herkese yakın/uzak olan duruşunu **edebiyatımızın moralisti** kavramlarıyla ortaya koyar.

Türlerin kesin sınırları olduğuna inanmayan Hızlan, edebiyatta kesinlikten yana olmadığını da belirtir. Denemenin özgürlüğündeki tutsaklığı, bağimliliğindeki çileli yol alışını da burayla ilintileyebiliriz. Gelişigüzellik içindeki kaosa düzen verme uğraşı denemeyi daha cazip kılarken Hızlan'ı da bu vadede sürekli var olmaya iter.

Denemeciliğin orijinalliğini ve payının büyük kısmını yaklaşım farkına yani üslubun orijinalliğine indirgeyen Hızlan, üslubu da zamanın ruhunu yakalamaya rapteder gibidir. Bir nevi hamuru ter kibinden ziyade teşekkülü ve ardındaki sunuş tarzıyla alakalı bir edebiyat faaliyeti olarak görür denemeyi. Sadece kitaplardan değil bir de Anadolu'nun her köşesindeki yaşanmışlığın bir tanıklığı olsaydı Hızlan'ın denemeleri, galiba birinci

Montaigne devrinden daha gelenekçi ve yenilikçi bir anlayışla ikinci Montaigne devri edebiyat dünyasını teşrif etmiş olurdu. Sadece *Üç İstanbul*'un adamı veya *Çamlıca'daki Eniştemiz* değil de az da olsa *Hakkari'de Bir Mevsim*'i yaşamış olsaydı, *Yedi Çınar Yaylası*'nda birkaç hafta kalsaydı, *Sinekli Bakkal*'a alışverişe gitseydi, *Çalkuşu*'na konan Kâmuran olsaydı, *Kıralık Konak*'ta yaşamını sürdürseydi, *Ayaşlı ve Kıracılar*'ndan biri olsaydı, çayırıları biçen *Tırpan*'ı eline alsaydı, köylülerin çilesine tanıklık eden *Sarı Öküz*'ün koşulduğu kağnıları sürseydi, yeni devrin başlangıcı olan *Medeniyetin Yedek Parçası* traktörle tarlaları ekseydi, *Şeftali* bahçelerinde dolaşsaydı, İstanbul'un dışında *Beş Şehir*'de biraz ikamet etseydi, *Kırk Hayatlar*'ın trajedisini, *Eylül*'ün hüznünü, *Balkçılar*'ın açlığını, *Süleymaniye Kürsüsünde* bir defalığına *Süleymaniye'de Bir Bayram Sabahı*'nı bize varetseydi vb. belki bu dediğimiz devir çok daha anlamlı olurdu.

Kozmopolit İstanbul, epiküryen İzmir, arada bir uğradığı Anadolu coğrafyası, kara parçasındaki her insan ve nesne, dilin muazzam yapısı ve canlılığı, edebiyatın estetiği ve sadeliğindeki esin tarafı onun denemelerinin daha doğrusu yazın külliyyatının değişmez etiketleri olur.

Hasılıkelam deneme iki rakam arasındaki bir tanım aralığından ziyade bütün rakamlar arasındaki birbiri ardı sıra gelen noktalardan oluşan bir gerçekliğin izdüşümü olarak yazıya yansır. Herhangi bir tanım aralığına sığmayan ve bütün tanım aralıklarında gölge veya hakikat olarak görülmek isteyen Doğan Hızlan da bu bağlamda sürekli denemenin dönencesinde kalmıştır.

| KONUŞAN: MEHMET EMİN ULUDAĞ

Doğan Hızlan'la Hayat, Edebiyat ve Sanat Üzerine

-Talih, tüm akrabalarından daha fazla yaşayan Priamus'un yüzüne gülmüştür der Bacon. 85 yıla sığan bir ömrü yaşayan zatınız kendisini talihli mi görür, yoksa uzun yaşamının aynı zamanda çok fazla trajediye de tanıklık etmek olduğunu düşünerek farklı mı bakar hayata?

-Yaşamak her zaman insanı tetikleyen bir unsur. Elbette unutulmaz kırgınlıklar yaşıyorsunuz. Guy des Cars, bir kitabında randevu evi işleten kadın hizmetçisine hayatını anlatır, hizmetçi der ki ah hanımım hayatınızda mutsuzluk var. Evet der kadın **mutlu olanların anlatacak bir şeyleri yoktur**. Trajedileri unutmuyorum. Arkadaşlarımın siyasal tercih yüzünden başlarına gelenler. Yurt dışına gidenler.

Aramızdan ayrılanlar, bir zaman parlak çıkışı olanlar sonra unutulurlar. Edebiyat tarihi ile müzik tarihinin unutulmalarına çok üzülürüm, kalıcı olanların sırlarını keşfetmeye çalışırım. Sevdiğim bir dizi vardır. Habı gaflette geçen ömrümü rüya gördüm.

Ailem benimle çok ilgilendiği için o açıdan kendimi şanslı görüyorum. Ayrıca bir kuşağın mensubuyum. 1950 Kuşağı'nın tek eleştirmeni olarak iyi olaylar yaşadım onlar da bana sahip çıktı.10 hikâyecinin 10.yıl baskılarında ortak yazım çıktı. Ailem bana iyimser olmayı öğretti. Her gecenin bir gündüğü olduğunu. Ben de başıma gelenlere direndim. Birkaç sözü kendime şiar edindim. Bir filozofun dediği gibi dehanın yüzde doksan dokuzu yaşama sevinicidir. İşten ayrılmalarda üzüntülü günlerimde *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin son sahnesini anımsarım.

Her türlü acı gelir ama Viveen Leigh yarın düşüneneğim der. Elbette bütün acılar ertelenebilir gibi bir anlam çıkmasın ama belli yaşlara gelmenin insana hoş gelen yanı da vardır, dostlarınız sizi destekliyor. Sizi takdir ediyor. Hayat üzerine çok düşündüm. Yunus'un yüce örneklerini, Shakespeare'in çok yardımını gördüm.

İnsanlara tatlı dille müracaat ettim. Bu cihân Cehennemini sekiz uçmağ ide bu sözü çok severim. Hayat üzerine ne kadar düşünürüz, bugünü mü yarını mı, toptan geleceği mi geçmiş mi? Shakespeare'in sözünü çok severim hayat nedir bir çılgının sound and fury'si aslında da signifiyin nothing diyor ben bunu imliyor diye çeviriyorum. Mutluluk mutsuzluk da bir ömür bitmeden belli olmuyor, Kral Lear'in durumunu hatırlıyorum. Şiir, edebiyat benim hayatımın hem amacı hem yardımcısı. Sözgelimi çocukluğumda dinlediğim bir parça hâlâ kulaklarımda ailemin şarkılarını hâlâ severim. Aslında hüznün ve neşe her zaman bende birbirini takip eder. Ruh geçişlerim çoktur. Sıkıntıya, kasvete daima bir çare bulurum bulamazsam da tahammül ederim.

-Biçilmiş, ölçülmüş ömrün saatidir zaman. Durduramaz, hızlandıramaz, yavaşlatamazsınız der yine Bacon. Siz zamanı durdurabildiniz mi ya da yavaşlatırken neyi engel olarak koydunuz veyahut zamanı hızlandırmayı hiç düşündünüz mü?

-Hayata müdahale ettim mi? İstedğim, arzu ettiğim gibi yaşadım. Kimi zaman nehir gibi, kimi zaman göl gibi kimi zaman da akarsu gibi. Müdahale etmeden bazı güzellikler de sizin yanınıza gelir. Teslim olursunuz. Kalkar giderim, tahammül etmem. Her zaman terk ettim gittim. Hâkim olamayacağım şeyin çabasını göstermem.

Entim (samimi) yaşamayı severim. Bir topluluğa hemen alışayım diye düşünmedim. Kalabalıklardan hoşlanmam topluluklardan zevk almam. Geçen gün ömürdendir diyoruz. Yaşandıktan sonra tortularla uğraşıyoruz. Ânu yaşarken kaçırdıklarımız ne kadar çoktur.

Bu konuda ruh hâlimi edebiyat kadar müzik de etkiler. Bir şarkı bir türkü operadan bir bölüm, bir tango. Zaman zaman tempoyu yükselttim zaman zaman rölantiye aldım. Kişisel tercihlerim benim için genel durumdan daha çok ileri.

-Schopenhauer'un sağlık her şey değildir ama sağlık olmadan her şey bir hiçtir sözünün hayatımızdaki karşılığı üzerine neler söylemek istersiniz?

-Sağlığın önemine ilişkin olarak bedensel ve ruhsal olanı dengelemeye çalıştım. Sanırım sağlığı ön plana çekerim.

-1950 kuşağının tek ve aynı zamanda çizgisini değiştirmez bir eleştirmeni olarak kaleminizin aynasında ve silginizin tozları arasında, sizi mutlu kılan veya mutsuzluğa uğratan edebiyat olaylarından bahsedebilir misiniz?

-Bir kitabımın çıkması, iyi bir kitabın çıkması, kuşağımın başarıları, sevdiğimim sevinmesi beni etkiler. Bir yazarın kitabımın ilgi görmemesi, sevdiğimi bir başkasının sevmemesi. Sanırım bu bencil bir değerlendirme olarak da görülebilir. Edebiyatın bir bütün olduğu gerçeğini savunurum insanların da bunu benimsemesini isterim.

-Zihniniz hâlâ salim, aynı zamanda da müstehzi, kaleminiz de hikmetle dolu bir şekilde yazmaya devam ediyorsunuz. Bu canlılığın ve heyecanın beslendiği kaynakları öğrenmek isteriz.

-Çocuklukta gelen bir motivasyon. Ailem beni hiç sokağa çıkarmadı arkadaşlarımı eve çağırırlardı. Böyle bir çocuk da okur, çalar hayat budur der. Soyutlanmış bir hayatın içinden geliyorum. Müzik, edebiyat ve hobilerim. Bunlar insanı kuşatınca, yaşama nedeniniz olunca sürüp gidiyor. Tek çocuk olmanın sonuçları. İki kaynak beni besliyor biri edebiyat diğeri müzik. Topluluklardan niçin kaçıyorum. Çünkü benim iki konum iki dünyam var. Müzik ve edebiyat. Bu ikisi dışında bir konu geldiğinde sudan çıkmış balığa dönüyorum. Bazen bu iki konu üzerinde konuşuyorum o zaman da monoloğumla herkesin canını sıkmış oluyorum.

Hep alışkanlıklarımı, isteklerimi sürdürdüğüm için bir akvaryumda yaşıyorum, şikâyetim de yok. Dolaşmayı, yazlıkta avare zaman geçirmeyi hiç benimseyemedim. Ailem yazlığa gidince ben Beyazıt Kütüphanesine giderdim. Müdür Muzaffer Gökman dostumuzdu. Bir gün bir dize beni mutlu eder, bir gün bir kitaptan alıntı. Gününbirlik olacak ama bazı alışkanlıklar gününbirliği oluşturur. Edebiyat ve müzik ya da gördüğünüz bir tablo sizi uzun süre mutlu edebilir. Sevdiğiniz her şey heyecan verir. Müzik hüznendirir de sevindirir de.

-Kalbiniz dinamit kuyusu değil biliyorum ama diliniz her an tutuşmaya hazır kuru kibritle çöpleri gibi duruyor. Bu zıtlığı bir arada bulundurmada işinizi kolaylaştıran edebiyat ve musiki duraklarınızı bilmek isteriz.

-Müzikle ilgilenen bir ailede yaşadım. Teyzelerim babam halalarım bir enstrüman çalarlardı. Ben de teyzemden ud çalmayı öğrendim. Nota bilgim de iyidir. Türk ve Batı müziğine dair bir notayı okuyabilirim. Gençliğimde de eve müzikle ilgili arkadaşlarımı toplar konserler verirdim. Hem

Türk müziğiyle ilgilendim hem de Batı müziğiyle. İki alanda da konserleri kaçırmadım. Taksim Belediye Gazinosu'nda bir hafta Türk bir hafta Batı müziği olurdu ikisini de kaçırmazdım. Türkçe edebiyat kitaplarını Babıali'den alırdım. Yabancı kitaplar için de Hachette'e, French Americans'a giderdim.

Radyo evinde de kantine gider bilgimi artırırdım. En unutamadığım olay şudur. Udumu aldım. Cüneyt Orhon alabilirsin demişti, ayrıca Cüneyd Orhon'dan saz eseri notaları alıp yazardım. Bir gün birlikte çaldım. Cüneyd Orhon, Hüsnü Anıl ve ben Fehmi Tokay'ın bir şarkısına eşlik etmiştik. Terket beni artık yetişir sende vefa yok.

Notalarımı da Beyazıt'ta Şamlı İskender'den alırdım. Nota kâğıtlarını da Yüksek Kaldırım'daki Papjorj'dan alırdım. Tabii Türk ve Batı müziği plakları da alır dinlerdim. Ayrıca Amerikan Kütüphanesi'nden yararlanırdım. Miralay Şefik Bey Sokağı'nda İngiliz Kültür heyeti vardı. Oradan yurt dışına İngilizce kitapları da ısmarlayabilirdiniz. Çok kitap aldım.

Bakin ne getirttim. Cemal Süreya'nın şiiri için Modigliani'nin Küçük Köylü'sünü, İlhan Berk'in şiiri için de Ad Marginem adlı Paul Kle'nin röprodüksiyonunu getirttim.

-İş ve sanat, bilhassa iktidar ve edebiyat camiasında size muhalif olanı -en azından yüzünüze karşı- pek göremeyiz. Hâlbuki bir eleştirmenin en son yaşayabileceği bir olumlu duygudur bu. Öğrenmek isteriz ki, Türkiye toplumu bilhassa Cumhuriyet nesli ve devamı eleştiriye anlamıyor mu yoksa siz eleştiriye doğru tarzda mı yapıyorsunuz?

-Eleştiri bir sanatçının hoşuna giden bir yazı türü değil. Beğendikçe sevilirsiniz. Ben analitik eleştiriye uygulamak istiyordum.

Bunda ne kadar başarılı oldum bilemem. Bir eserin ögelerini sıralarım, bu bağlamda beğendiğimi söylerim. Onları okuyan bir okur da bu ögelerden oluşan bir eseri beğenmediğini söyleyebilir.

Benim anlayışım, edebiyat beğenimle örtüşmeyen eserler için de yazarım. Bu benim ögelerim farklı ama türünün iyi örneği diye de belirtirim. Eleştiri okur için de yazar için de uyarıcı hazırlayıcı bir kaynaktır.

-Sizi tanıdıkça, hakkıyla tanınmadığımız ve anlaşılmadığımız kanaati güçleniyor bende. Haksızlık mı ediyorum acaba, sizi anlamayan ama sizden uzak da kalamayanlara?

-Bir insanı bütünüyle anlamak mümkün değil. Ruhun, kişiliğin mutlaka kendine sakladıkları özellikleri var. Anlaşılma çabam olmadı hiçbir zaman. Onu karşındakinin bilgisine izanına bırakıyorum.

-Günümüz sanat edebiyat dünyasına baktığımızda, gazetelerin ve dergilerin can çekiştiğini kitapların da benzer bir sona doğru sürüklendiğini görüyoruz. Bu durum insanın yozlaşması, bilhassa çözümlü dağılmasıyla mı ilgilidir yoksa yazarların zamanı doğru okuyamamasından kaynaklanan bir kıyamet midir?

-Böyle bir kara tespite bütünüyle katılmıyorum. Her karanlığın bir aydınlığı vardır. Okur azalabilir, internete dönebilir ama gene de basılı kâğıt başka.

Bakin Amerika’da birçok gazete internette olmasına karşılık kâğıt baskısı da arttı. New York Times örneği böyle bir durum. Çünkü hâlâ birçok kişi sabahleyin gazetesini masanın üstünde bulmak istiyor. Okuma konusunda kıyamet belirtileri var ama ben bu konuda umutsuz değilim.

-Eleştirmenliğiniz gereği temas ettiğiniz her yazın türünü anlamaya ve değerini ortaya koymaya çalışıyorsunuz. Efendim denemenin dönencesinde eleştirinin kısılcacında mı çok kaldınız? Kendinize yakın gördüğünüz yazarlardan bahseder misiniz?

-İki adı mutlaka vermeliyim. Behçet Necatigil ve Cemal Süreya. Bu adları çoğaltabilirim.

-Anlatamadıklarımız desem, cevap alabilir miyim?

-Anlatamayacağım şeyler var. Tanıklıkta her zaman susma hakkı vardır. Ben onu çok kullandım.

-İyi ki bu topraklarda doğmuş ve yaşamışsınız. Panoramamız yakın tarihimizin hafızası. Efendim aynanız kirlenmesin, ağzımızın tadı bozulmasın, bedeniniz de hayata en güzel soluklarımızı taşınsın. Hoşça kalın derken hoşlandığımız şeylerin altını çizer misiniz?

-İyi bir kitabı okumak, iyi bir dostla buluşmak, iyi bir müzik dinlemek, iyi bir yemek yemek. Midas’ın Kulakları durumundayım. Ben de bir gün sırlarımı ormanlara söyleyeceğim ama gene de şehirde yankılanır diye çekinirim.

Dostoyevski, fazla düşünmek bir hastalıktır diyor. Orhan Veli de düşünme arzu et sade bak böcekler de böyle yapıyor demişti. Zaman zaman düşünürüm acaba insanlar sevdikleri yazardan yaşam konusunda etkilenirler mi. Oscar Wilde’ı hatırlarım hayat taklit sanatı diyor. *Kızıl ile Kara*’nın kahramanları biri asılıyor diğeri de intihar ediyor. Ben de bunları zindanda yazıyorum diyor. Bazı ertelediklerimiz var yarınlara bıraktığımız. Fernando Pessoa ne diyor: “Her şeyi ertelemekle geçiyor ömrüm.”

| SELVİGÜL KANDOĞMUŞ ŞAHİN

Yazmak Yolda Olmaktır

Yazmak, yazıyla okumayla iştigal etmek bir yolculuktur ve bu yolculuk sabır, sebat ve direnç gerektirir. Bu yürüyüş uzun ve zorlu bir yolculuk hâlini alır zamanla, sanatçı eserlerini ortaya koyduğunda bu zorlu yola da koyulmuş olur.

Yazının iklimlerine, yazmanın özgün sularına, derinlikli duyumsamalarına kulaç açması için bir yazarın kendine özgü bir hâli ve özgürlüğü, özgünlüğü olmalı. Ayaklarında prangalar, düşüncelerinde sabit ve onu aşağıya çeken fikirler varsa nasıl özgür yazabilir ve bu şekilde yaşayabilir. Ancak özgür bir şekilde bağımsız, ayaklarını seferlere ayarlayanlar, özgün ve özgür bir yürüyüşle hayatı yaşayanlar yazı yolculuğunda büyük yapıtlar ortaya koyarlar.

Bu yazı yürüyüşü aslında sanatçının kendisine, kendi derununa bir yürüyüştür. Hakikati arama yürüyüşü. Sanatıyla, yazı eylemiyle hak ve hakikat yolunda, dosdoğru, istikamet üzere bir yürüyüş hâlinde olmasıdır.

Yürüdüğü yol, yoldaş oldukları, birlikte oturup kalktukları, beslendikleri, ilham aldıkları, ilham oldukları önemlidir. Bir yandan hayat yolculuğunda yürürken bir yandan da sanatçı olarak bir duruş sergiler. İşte bu yolculukta sanatçının kumaşı da belli olur. Yola çıktığı bu yolculuk sahici mi, sahte mi, samimi mi, yürekte mi olduğunu açığa çıkaran bir platformdur aslında

“Ey Üsâme yürüyünüz...” diye son nefesinde nerede ise emir verir gibi konuşur, Resulullah Efendimiz (sav).

Yürümek erdemli, soylu adımlarla yolda olmaktır, yolcu olma bilincidir... Hareket hâlinde olmak, meselesi olma bilinciyle misyon yüklü bir yürüyüşün has neferi olmak. Yazmak da kulluk bilincini kuşanıp, kimi neyi niçin yaptığını bilerek, şuurluca kendini ve ortaya koyduğu sanatı inşa etmektir bir bakıma.

Yol uzun ve meşakkatlidir. Yolculuk da anlaşılır samimiyet, izzet, ahlaki duruş, adanmışlık ve neyi niçin yaptığının semeresi. Yolculuk ânında sanat kumaşın ortaya çıkar. Bu kumaşın kalitesi aslında senin kulluğunun, bilinçli bir şekilde yolda olmanın da göstergesidir. Bu öyle bir yürek seferidir ki, sahici bir çaba mıdır, yoksa sahte bir çaba mıdır o ortaya çıkar yol aldıkça.

Beraber yol aldığın, yoldaş bildiklerin önemlidir.

“Peygamber-i Ekber, “Önce selâm, sonra kelam” buyuruyor. “Önce refik, sonra tarik” buyuruyorlar” diyor bir konuşmasında gönül insanı Rahmetli Fethi Gemuhluoğlu. Önce yoldaş, sonra yol...

Nasıl yaşarsan yaşa. Sanatçı misyonunu omuzlamış da olsan. Yazsan da, çizsen de, konuşsan da hayat yolculuğunun asıl amacı, Rabb’inin gösterdiği dosdoğru yol üzere olmandır...

Yolda olmak, “sırat-ı müstakim” üzere, dosdoğru, sahiih bir kulluk bilinciyle yol almak... Müslüman sanatçı da yolda yürürken, yaşamın içinde an an soluk alıp verirken, bilecek ki belirsizlik yürüyüşü değildir onun yürüyüşü.

Müslüman sanatçı, yüreğiyle, derinlikli, samimi, duyarlı, her anlamda kuşatıcı yarınlar mektup gibi kalıcı eserleri inşa ederken, âdeta sefere hazırlanır gibi çalışacak, hazırlanacak...

Yarınlar kalacak eserlere imza atmak, has okura seslenmek kolay değildir. Ciddi bir yazı yürüyüşü, kapsamlı, kuşatıcı, her anlamda derinlikli bir hazırlığı gerektirir.

Yazı yolculuğu bir bakıma hayat yolculuğuyla paralel ilerler. Yaşamayanlar yazamazlar. Hissetmeyenlerin ortaya koydukları eserlerde süflî bir duruş, samimi-yetsiz, yüzeysel bir anlatı olur ve bu eserler de kalıcı olmaktan uzaktır. Ama ne yazık ki kalıcı eserler vermeniz için yazı yolculuğuna, hayatınızın çoğunu feda etmeniz gerekir.

Uzun yola çıkmaya hüküm giydim diyen şair gibi nereye niçin yolcu olduğunun bilincinde olacak sanatçı. Her anlamda kendini donatacak, hissedecek, yaşayacak, tuzu kuru bir hissediş olmayacak, hayatın damarlarından süzülüp gelenlerle hemhâl olacak kalemi. Ama hayat ona ilham olurken, itibari bir dünyanın kıyılarında yazınsal metinlerini inşa ederken anlayacak ki yazmak da bir bakıma adanmaktır. Bu adanış; hayatı, insanları, gerçekten gürül gürül akan bir ırmak gibi geçip giden yılları ıskalamadan olacaktır. Hayatın ve yaşanması gerekenlerin de hakkı yenilmeyecek.

Yola revan olan sanatçı ahdettiğinde, azmettiğinde, çok yönlü, derinlikli bir hazırlıkla baş başadır... Ahlaki, kalbî, fikrî, fizikî, enfüsi, afakî, içsel ve dışsal olarak aşkla ve şevkle hazırlanacaktır. Yollar uzak, yol çetin de olsa, kararlılıkla ve azimle ruh ve beden yükünü omuzlarken kararlı ve azimli olacaktır.

Yazı yolculuğu emek ister. Yazı yolculuğu yol yordam ister. Yolda olanların izini sürerken has edebiyatçıların, Şuara suresinde

bahsedilen Allah Tarafı olan sanatçıların safında yer alarak yürüyüş hitama erecektir. Aslında bu yürüyüş hiç bir zaman hitama ermez. Müslüman sanatçı her daim yoldadır. İzliğini sürdürdüğü edebiyat iklimini duyumsarken kendini an an inşa eder. Her daim amatör bir ruhla eserlerini ortaya koyar. O hep eksiktir, o hep acizdir. Hiçbir zaman tam olamaz. Bunun mümkünü de yoktur. O, güzelliğin, mutlak hakikatin peşindedir her daim. Her eser ortaya koymanın sonunda acemiliğini daha bir derinden hisseder: Gerçek Sanatkârın karşısında.

Onu bu yazı yolculuğuna hazırlayacak ortamlara yöneldiğinde, doğru adresleri bulduğunda, has edebiyatın ve edebiyatçıların kapısını çaldığında, onu yola koyan, yolculuktaki tüm donanımını deruhte eden öncü kuşak olacaktır.

Yazı yolculuğuna çıkarken; istikamet pusulası, yol güzergâhı, yolculuktaki çalışkanlık ve disiplin anlayışı, ahlaki duruşu, ortaya koyacağı yol azığı eserlerini programlama ahlakı ve tüm yolculuk boyunca kuşandığı, hissettiği onu istikamet üzere kılacak yürüyüş bilincidir...

Bu yolculuk bilinci ona, erdemler kuşanmış, onurlu, istikamet üzere olan, dinamik ve çağının şahidi bir sanatçı olmasını salık verecektir. İşte o zaman, ürkek, oportünist ve silik bir şahsiyet ve sanatçı olmaktan uzak olacaktır.

Kuşandığı sorumluluk bilinci ve derin duyumsama ile Müslüman bir sanatçı olma şuuruyla, istikamet üzere, dosdoğru bir yol üzerinde inşa edecektir eserlerini.

“Allah Resulü (sav) eliyle yere bir çizgi çizerek; işte Allah’ın dosdoğru yolu budur, buyurdular. Bu çizginin sağna ve soluna çizgi çizip; işte bu yollardan üzerinde bir şeytan bulunup da

onu çağırmayan hiç birisi yoktur, buyurdular. Ve “Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. (Sırat-ı müstakimdir) Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah’ın yolundan ayırır. İşte sakinmanız için Allah size bunları emretti” (Enam – 153) ayetini okudular.” (Nesâî)

Müslüman sanatçı istikamet üzere adımlayacaktır yazı yolculuğunu. Yaşadığı gibi yazacak, yazdığı gibi yaşayacaktır. Seküler bir duruşla, yaşadığı ayrı, yazdığı ayrı bir ruh hâliyle sanatçılığını idame ettiremez.

Nurettin Topçu tam da burada: “Hakikat güneşine götüren yol, dosdoğru, dümdüz bir yoldur. Lâkin insanlar içinde bu yolun yolcusu azdır da karmakarışık, dolambaçlı yolların yolcusu çoktur. Ve bu yolların üstünde yüzlerce kabile birbirleriyle yarışmaktan hiç usanmayacaklardır. Halbuki düz yol, aydınlık yol, saadetin ve gerçek zaferin yoludur. Kalbe çevrilen gözlerin ilk bakışta buldukları yoldur.” tespitiinde bulunur “Var Olmak” kitabındaki “Hakikate Giden Yol” makalesinde...

Karmakarışık yollarda birbirleriyle yarışan kabileler bana edebî kamuda birbirleriyle anlaşamayan, birbirlerini görmezden gelen edebî muhitleri hatırlattı. Müstakim sanatçı, doğru yol üzere olmaya ahdetmiş olan sanatçı bu kavgaların içinde yer almayacak o kendi eserlerini en iyi şekilde nasıl ortaya koyarım diye düşünerek has edebiyata talip olacaktır. Yine bu konuda rahmetli Cahit Zarifoğlu’nun da anlamlı hatırlatması vardır: öylesine veciz ve anlam yüklüdür ki seslenişi, bugünün edebiyat muhitlerinin bulanıklığına, kirlenmiş ve ne yazık ki edep yoksunu hâllerine dahi gündem sıcaklığında ulaşır gibidir:

“Edebiyat âlemi dedikodularla doludur da onun için yazıyorum bunları. Biz bunlardan uzak kalalım. Ama İslami ve güzel olan neredeyse oraya gidelim. İstanbul’da büyük zatların ellerini öpüp dualarını alın. Ağabeylerin ve üstatların sohbetlerini dinleyin. Bunlar ve bunların kitapevleri,

yaynevlerinin şuurlu ve hevesli ziyaretçileri olun.” diyerek evrensel güzellikteki seslenişini her dönemin bozguna uğramış edebiyat ortamlarına gönderir gibidir..

İslam’ın edebiyatının yapıldığı, başı secdeye gelmeyen şairlerin yüksek, alabildiğine coşkun şiirler yazdığı günümüzde, seküler sanatsal anlayışlarının tam ortasına gönderir o etkili seslenişini *Kadir Tanır*’a yazdığı bir mektupta: “Madem sözü, kendimizi de katarak “Müslüman sanatçı” olmak noktasına getirdik, burada temayüz etmenin, rehber olmanın, makbul şeyler yazmanın yollarını da söyleyelim. İlk Allah korkusu bu açıdan, yazılan her cümlemin sorunluluğunun idraki... Zinhar bir tek vakit olsun, namazı bile bile, göz göre göre kazaya bırakmamak, sabah namazlarını mümkünse camide kılmak, her an pırl pırl temiz olmak, her bakımdan ve hep Allah ve Peygamberi konuşan kişileri arayıp bulmak...”

Okuyuculara, onu takip edenlere, abonelere binlerce mektup yazdığı söylenen Cahit Zarifoğlu yazma istidadını keşfettiği şair ve yazarlara âdeta sihirlî bir dokunuşla ulaşarak, onları motive eder, dürtür, cesaretlendirir yeri geldiğinde acımasızca eleştirir. Ama mutlaka hepsinin yüreğine bir derin *mim* koyar. Ağabey, dost ve kardeş olarak samimi içten seslenişleriyle dua yüklü, sancılı, yokluk günlerinin arasından umuda, coşkuya, birliğe, aşka, Allah’a çağırır kendi kuşağının ve kendinden önceki ve sonraki kuşakların mezkûr yazarlarını, şairlerini...

Hasılıkelam yolda olduğunu bilen ve bu yolda ürünler veren Müslüman sanatçı her daim sorumluluk bilinciyle, dosdoğru, istikamet üzere, arı duru, net, ayakları dini üzere sabit, kararlı ve kavi bir imanla yazdığı sürece kurtuluşa erecektir. Duamız odur ki kaygan bir zemin olan sanat ortamında Rabb’im yol azığı, salih amel olacak eserler vermeyi nasip eylesin, ayaklarımızı, yüreğimizi bu yolda kaim ve kavi eylesin...

Asil Bir Duruş: Mehmet Akif İnan

Mehmet Akif İnan, 12 Temmuz 1940'ta Urfa'nın Balıklıgöl Mahallesi'nde dünyaya gelir. Babası, Mirzaali aşiretinden gümrük memuru Hacı Müslüm Efendi, annesi ise Maraşlı Dedeoğullarından Mehmet Tevfik Efendi'nin kızı Şakire Hanım'dır.¹ Akif İnan huzurlu bir aile ortamında büyür. Anne ve babasının çocukları üzerindeki etkileri hep olumludur. Bununla ilgili olarak İnan, *"Annem bir ömür boyu bir dediğini iki etmedi babamın. Babam da asla incitmedi annemi, hep sevdi ve yüceltti."* der. Çocukların eğitimi ve okumaya meraklı olmaları da baba ve anneden kaynaklıdır. *"Evce okumayı severdik. Babam her çeşitten kitap okurdu. Doğu ve Batı klasiklerinin önemli eserlerini bitirmiş biriydi babam. Ayrıca çağdaş yazarları da tanırdı. Şeyh Sadi'den, Shakespeare'e, Goethe'den Hamid'e, Akif'e, Necip Fazıl'a varıncaya değin geniş ve zengin bir okuma alanına sahipti babam."*² diyen İnan, çocukluk ve ilk gençlik yılları boyunca duygusal, içe dönük ve romantik bir kişilik sergiler.³ Akif İnan kuşağı meydanlara değil, okullara, öğretmenlere, öğrencilere, kitaplara, dergilere ve gazetelere önem vermek⁴ suretiyle varoluşlarını anlamlı hâle getirmeyi gaye edinmişlerdir. Bu bağlamda Akif İnan, sık sık Maraşlı arkadaşlarıyla bir araya gelir. Yedi Güzel Genç, okul dışındaki zamanlarının neredeyse bütünü; buluşmalarla, düşünce alışverişleriyle, sohbetlerle geçirir. Şiirler, yazılar okurlar birbirlerine. Okuduklarını, yazdıklarını, düşündüklerini içtenlikle paylaşırlar kendi aralarında.⁵ Yedi Güzel Adam birer zor zaman yiğididir esasında. Yürüdükleri yolun ayrıntılarını temizleyerek ellerine

diken batma pahasına söküp kenara atmaya başaran⁶ güzel adamlar büyük savrulmalara, büyük sarsımlara, büyük iç çatışmalara neden olan Batılılaşma düşüncesine karşı, Anadolu'nun bin yıllık tarihine dayanan, Doğululaşma düşüncesinin yol haritasını bizlere miras bırakmışlardır.⁷

Akif İnan, her şeyden önce dertli bir gönle ve dertli bir akla⁸ sahip derviş ruhlu bir karakterdir. Bir sevda adamı olan Akif İnan, bu ülkeye, bu ülkenin insanlarına aşkla bağlıdır. Onun gönlü hakkın, hakikatin sevdasıyla dolup taşar. Mütevazı bir kişiliğe sahip olan İnan, içinden çıktığı toplumdan kopmaz. İnsanlara hiçbir zaman fildişi kulelerden bakmaz. Ülkesini ve insanını canından çok sever. Onların derdi ile dertlenir.⁹ Ülke ile aşkı birbiri içinde eritmeyi başaran¹⁰ Akif İnan hayata karşı hep umut doludur. Zira insanlara yaşama bilinci aşılayan ve onları güçlü tutan şey umuttur. Bu bağlamda insan bütün olumsuzluklara rağmen sevgiye, barışa, hoşgörüyü, kardeşliğe ve umuda yönelmelidir.¹¹

¹ (Duran Boz, *Edebiyat ve Medeniyet Yorumcusu Mehmet Akif İnan*, İz Brakan Öğretmen Mehmet Akif İnan I. Cilt içinde), Haz. Hıdır Yıldırım, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020, s.17.

² Ali Haydar Haksal, *Bir Medeniyet Şairi M. Akif İnan*, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2020, s.27-28.

³ Boz, *Edebiyat ve Medeniyet Yorumcusu Mehmet Akif İnan*, s.19.

⁴ Nazif Gürdoğan, *Akif İnan Eğitimi İnan İçin Bilin Eğitim Sedatıdır*, İz Brakan Öğretmen Mehmet Akif İnan II. Cilt içinde, Haz. Hıdır Yıldırım, Eğitim -Bir-Sen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020, s.472.

⁵ Boz, *Edebiyat ve Medeniyet Yorumcusu Mehmet Akif İnan*, s.24-25.

⁶ İbrahim Baz, *Mehmet Akif İnan ve Tasavvuf*, İz Brakan Öğretmen Mehmet Akif İnan II. Cilt içinde, Haz. Hıdır Yıldırım, Eğitim -Bir-Sen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020, s.883.

⁷ Gürdoğan, *Akif İnan Eğitimi İnan İçin Bilin Eğitim Sedatıdır*, s.473.

⁸ Baz, *Mehmet Akif İnan ve Tasavvuf*, s.885.

⁹ Niyazi Yavuz, *Mehmet Akif İnan Sendikacılığı*, Bilge Sendikacı Mehmet Akif İnan I. Cilt içinde, Haz. Hıdır Yıldırım, Eğitim -Bir-Sen Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2020, s.88.

¹⁰ Boz, *Edebiyat ve Medeniyet Yorumcusu Mehmet Akif İnan*, s.40.

¹¹ İbrahim Emiroğlu, *Mehmet Akif İnan'ın Şiirlerinde İnsan Teması*, İz Brakan Öğretmen Mehmet Akif İnan II. Cilt içinde, Haz. Hıdır Yıldırım, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020, s.768.

Emeğin aşk ile harlanması gerektiği bilincini hafızalara kazıyan Akif İnan, yerli bir dilin, yerli bir düşüncenin Anadolu toprağında filizlenmesi için var olan şartlarla yılmadan mücadele eder. İnsani, ahlaki hassasiyetlerin hayattan çekilmemesi için emek sarf eder.¹² Din, edebiyat ve medeniyet üzerine yoğunlaşan bir şair, düşünür ve aksiyon adamı olan Akif İnan aynı zamanda örgütlü hareketin güçlenmesiyle toplumun da güçleneceğine inanan aktif bir sendikacıdır. Çok yönlü bir insan olan Akif İnan; mecliste muhabbet adamı, meydanda celalet timsali, masada ise barışçı, özgürlükçü ve uzlaşmacı bir şahsiyettir.¹³

Mehmet Akif İnan için şiir insan yüreğinin sığınacağı bir limandır. İnsanı özüne yabancılaştıran her şeyden koruyacak bir kalkandır. Ona göre şiir var olduğunun gerçek manada farkında olan özgün bireyler yetiştiren bir mekteptir. Bu noktada şöyle der: *“Olayların kuşatması altındaysanız, bir yoğun hüznün ağmaktaysa üstünüze... Günler, saatler bunalımın otağını kurmuşsa içinizde, sıkıntı bezirgâm haraca bağlanmışsa sizi... Aczden başka sermayeniz kalmamış gibiyse... Dualar, yüreğinizin semtine uğramadan çıkıyorsa ağzımızdan... Kendi sesiniz bile yabancı düşüyorsa kulaklarımız... Şiir okumalıyız... Ya da gülen oynatan sevinçlerin avucunda tutsak olmuşsanız... Nefsin elinde oynayan eğitilmiş bir maymuna dönmüşseniz... Başkalarının acısı size çarptığında bir lastik top misali geriye sıçırıyorsa... Hiçbir oyuk oluşturmuyorsa içinizde hüznün... Günübirlik hay ü huyun gölgesinde nefleseniyorsanız... Öte dünya düşüncesi, hesaba çekilmek gerçeği sadece fantezi hanenize konuklaşmışsa... Şiir okumalıyız... Şiir, dengeler insanı. Şiir, hikmet sevdalıların sevgilisidir. Şiir, edebî öğretmendir. Hayatın çocuğudur. Hassasiyetin anasıdır. Ehl-i dilin yoldaşdır. Yüreğin tercümanıdır, kalbin sesidir. Aklın en sadık yoldaşdır, rehberidir. Şiirle merhabasın kesmiş olanlar, güzel nasiplere arka çevirmiş*

olanlardır.¹⁴ Şiir bir mekteptir. Derin, geniş, zengin içi, zinde beyinli kişiler yetiştiren bir mektep.¹⁵

Mehmet Akif İnan, gelenekle bağlantılı olmakla birlikte hangi çağda yaşadığının farkında olan şiir örnekleri veren bir şairdir.¹⁶ Şiirlerine yüreğini katarak insanı ve toplumu anlamaya çalışır.¹⁷ Bu bağlamda onun çok boyutlu düşünmenin, çok boyutlu yazmanın, çok boyutlu eylemin şiirini yakaladığı söylenebilir.¹⁸ Akif İnan'ın şiirlerinde çizilen insan portresinin başlıca özellikleri şunlardır:

1-Kökü ezelde, dalları ebette olan bir misyonu (emaneti) taşıyan, mücadele ve çile adamı olmak.

2-Maneviyatı güçlü umut dolu bir insan olmak.

3-Davasına sevdalı olmak.

4-Davasına layık olup temsil gücünü iyi icra edebilmek için nefsin kontrol altında tutmak.

5-Erdemle donanmış olmak.

6-Sevgi dolu ve sevgiliye meftun olmak.

7-Aşk-akıl dengesini kurabilmek.

8-Ahret kaygısı gütmek.

9-Ölüme hazırlıklı olmak.¹⁹

Mehmet Akif İnan öğrencilerinin ruhlarında derin izler bırakan bir öğretmendir. O öğretmenliği yalnızca sınıfta icra edilen bir meslek olarak görmez. Okul dışında da öğrencileriyle birlikte olacağı ortamlar oluşturur.²⁰

²⁰ Hidir Yıldırım, *Öğretmen Mehmet Akif İnan*, İz Bırakan Öğretmen Mehmet Akif İnan I. Cilt içinde, Haz. Hidir Yıldırım, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020, s.83.

¹² Boz, *Edebiyat ve Medeniyet Toruncusu Mehmet Akif İnan*, s.49.

¹³ Emiroğlu, *Mehmet Akif İnan'ın Şiirlerinde İnsan Teması*, s.757.

¹⁴ Mehmet Akif İnan, *Edebiyat, Kültür ve Sanata Dair* Haz. İsmail Dervişoğlu- Yusuf Turan Günaydın, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, IV. Baskı, Ankara 2020, s.91-92.

¹⁵ İnan, *Edebiyat, Kültür ve Sanata Dair*, s.98.

¹⁶ Mustafa İsen, *Bir Medeniyet Mustucusu Olarak Mehmet Akif İnan*, İz Bırakan Öğretmen Mehmet Akif İnan II. Cilt içinde, Haz. Hidir Yıldırım, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020, s.497.

¹⁷ Yavuz, *Mehmet Akif İnan Sendikacılığı*, s.86.

¹⁸ Gürdoğan, *Akif İnan Eğitimi İnan İçin Bilen Eğitim Sevdalıdır*, s.481.

¹⁹ Emiroğlu, *Mehmet Akif İnan'ın Şiirlerinde İnsan Teması*, s.785.

Akif İnan, edebiyatı varoluşa/varoluşumuza anlam ve derinlik katan bir saha olarak değerlendirir. Bu bağlamda edebiyatın insana ve olaylara bilinçle yaklaşma yeteneğini geliştirdiğini, zihnî ve kalbî tekâmülü sağladığını iddia eder. Ona göre edebiyat, ulusu da insanı da çözümleyen, yorumlayan, tanıtan bir özelliğe sahiptir. Diğer bir ifadeyle edebiyat kültürün tezahür ettiği en belli başlı alandır. İnan, kültürün edebiyat aracılığıyla şuurulu bir dil kazanacağını iddia eder. Edebiyatı inanılan, yaşanan bir vesika olarak gören düşünür edebiyatın önemi hakkında şunları söyler: “*Kelimelere canlı muhteva kazandıran edebiyat, kelimelerle düşünen insanoğluna kelimelerin boyutlarını çağrıştırmak keşifler için zihin idmanına sokan edebiyat, kişiyi kendi kültür zemini üzerinde mütefekkir kılmaya yönelen edebiyat, bütün bilimlerin aküsünü dolduran enerjinin adıdır.*” Akif İnan, ifadesini edebiyatta bulan kültürden en önce yararlanması gerekenlerin aydınlar olduğu inancındadır. Hatta edebiyatı kültürün, aydınlara mahsus bir emziği olarak görür. Ona göre ülkesinin edebiyat hayatıyla sağlam bir bağ içinde bulunmayarak kendisini kültürüne bağlayan ipi kesen kişi gerçek bir aydın olamaz.³⁷

Mehmet Akif İnan, sanatı millî varlığın, kültürün, kısacası bir milletin medeniyetinin en önemli kesiti olarak görür.³⁸ Her türlü engel ve zorluğa inat sanat hayatımızı canlı, diri tutmamız gerektiğini vurgulayan İnan bu bağlamda etkili, güçlü bir sanatçılar kadrosuna sahip olmamızın kaçınılmaz olduğunu iddia eder.³⁹ Bununla birlikte Akif İnan, ülkemizin fikir ve sanat hayatının giderek çoraklaşmasından ciddi anlamda rahatsızdır. Bu bağlamda düşünen, bir düşünce çizgisi içinde yol arayan, okuduğunu özümseyerek yeni, canlı bir sentez örgüleyen aydından yoksun olduğumuzu

vurgular.⁴⁰ İnan’a göre aydınların benliğini kuşatan Batı hayranlığı güven duygusunun kaybolmasına neden olur. İçine düşülen güvensizlik hissi ise büyük fikrin ve sanatın doğmasına, gelişmesine mani olmaktadır.⁴¹

Mehmet Akif İnan din duygusu ve düşüncesinin beşerin ezeli meselesi olduğunu bu yüzden de etkinliğini hiçbir dönemde ve hiçbir toplumda yitmediğini belirtir. Ona göre din bütün büyük sanat ve fikir adamlarının tükenmeyen kaynağıdır. Zira din insandan Allah’a, Allah’tan insana açılan bir kapı olup insanı evrensel, derinliğe ve maveraya çeker.⁴² Akif İnan bu ruhla İslâm’ın bütün hassasiyetini, dünya görüşünü bin yıl içerisinde oluşturmuş olduğu estetik kanunları içinin süzgecinden geçirmek suretiyle benliğini inşa etmeye çalışır.⁴³ Zira ona göre sanatın ezeli konusu olan insandan tutun da hayat, ölüm ötesi, ölümsüzlük, varlık, yokluk, sonsuzluk, kadr, kader, ıstırap, sevgi, sevinç, nefret, fedakarlık, direnme, ümit gibi varoluşsal unsurların tamamı cevaplarını dinde bulmuştur.⁴⁴

Mehmet Akif İnan, Batılılaşmayı merkeze alan düşüncelere tepkilidir.⁴⁵ Batı’yı kendimize örnek aldıktan sonra bize uyan, bizi yansıtan, bizi yücelten aydın tipini de kaybetmeye başladığımızı vurgular.⁴⁶ Ona göre yaşadığı toplumun kültüründen süt emmeyen kişinin sadece tahsil ettiği bilgilerle âlim ve mütefekkir olması mümkün değildir.⁴⁷ İnan, Batı uygarlığının insanı ülküsüz bıraktığını

³⁷ İnan, *Edebiyat, Kültür ve Sanata Dair*, s.70-74.

³⁸ Mehmet Akif İnan, *Edebiyat ve Medeniyet Üzerine*, Haz. Hıdır Yıldırım, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, VI. Baskı, Ankara 2020, s.42.

³⁹ İnan, *Edebiyat, Kültür ve Sanata Dair*, s.83.

⁴⁰ İnan, *Edebiyat, Kültür ve Sanata Dair*, s.67.

⁴¹ İnan, *Edebiyat ve Medeniyet Üzerine*, s.67.

⁴² Mehmet Akif İnan, *Portre Gülgeleri II Mücerret Portreler*, Haz. Yusuf Turan Günaydın, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020, s.315.

⁴³ İnan, *Edebiyat, Kültür ve Sanata Dair*, s.107.

⁴⁴ İnan, *Portre Gülgeleri II Mücerret Portreler*, s.316.

⁴⁵ Yalçın, *Bir Dava ve Eylem Adımı Olarak Mehmet Akif İnan*, s.65.

⁴⁶ İnan, *Edebiyat, Kültür ve Sanata Dair*, s.68.

⁴⁷ İnan, *Edebiyat, Kültür ve Sanata Dair*, s.129.

iddia eder.⁴⁸ O, müşahede ve deneye bağlı olan Batı uygarlığında ruhi/ mistik unsurların bir süsten ibaret olduğunu vurgular. Bu bağlamda herşeyi madde temelinde değerlendiren Batı uygarlığının keşfettiği eşyanın güç ve saltanatına yenik düştüğünü öne sürer.⁴⁹ Ona göre Batı düşüncesi her ne kadar içerisinde ruhçu cümbüşler barındırıyor gibi görünse de esasında materyalisttir. Batı'daki tefekkür ve kelâm maddeye esaretin oltalarından başka bir şey değildir. Asıl tefekkür ve kelâm Doğu'dadır. Zira hikmet Müslümanların mesleğidir.⁵⁰ Müslümanın insan sevgisinin özünde, feragat ve fedakarlık varken Batılı için şahsi çıkarları her şeyin önündedir.⁵¹

Akif İnan, içinde bulunduğu çağın insanları özlerine yabancılaştırdığı, ruh ve benliklerini ciddi anlamda tahrip ettiği inancındadır. Ona göre çağ, insanı bilinçten yoksun bırakarak makinenin bir uzvu hâline getirmiştir.⁵² *“Devleşen makine kafanın yanında küceleşen, güdükleşen, ezilen gönül, yani ruh, içyapı, bugün insanlık âleminin büyük huzursuzluğunun, bütün tedirginliğinin tek sebebidir.”*⁵³ diyen İnan günümüzde insanların ufkunun sadece daha çok yaşamak, daha çok kazanmak ve daha çok eşyaya sahip olmakla sınırlandırıldığını iddia eder.⁵⁴ Bu bağlamda Akif İnan, deva olarak görülen her yeni ilacın insanları daha da zehirlediğini, çoğalan her eşyanın, artan her imkânın insanların yalnızlığını daha da çoğalttığını vurgular.⁵⁵ *“Çağımızın insanını, çok ileri fenne rağmen, yarım bırakan, felçli bırakan eksiklik: Sevmemek! Ellerimiz insanın gönlüne uzanamıyor. Kendimizi artamıyoruz.”*⁵⁶ diyen İnan, sevgiden yoksun kalan insanların her an yollarını kesecek birileri varmış gibi tedirgin, güvensiz ve telaşlı bir hayat sürdüklerini belirtir. Diğer bir ifadeyle insan bu çağda ferdi, korkak ve yalnızlık dolu, kalabalık bir dünyada yaşamaya mahkumdur.⁵⁷ Zira insan varoluşuna anlam katan değerleri yitirmiştir. İnsan olarak yaratılmış olmanın derin, soylu hikmetlerini

unutmuştur. Bu dünyaya neden geldiği, niçin var olduğuna dair ezeli sorular, beşerî kaygılar söküp alınmıştır benliğinden. Çünkü bunları düşünmenin, ruhî hassasiyetin ve kemalin yolu tıkanmıştır. Başka bir deyişle incelemenin, derinleşmenin, erginleşmenin, anlam kazanmanın çok uzağına itilmiştir insan. Bu yüzden de ötelere, ötenin ötesini, yeryüzünü, gökyüzünü, toprak altını, yeniden dirilmeyi, hesap vermeyi, büyük sevinci, soylu ıstırabı, asil duruşu, bütün varlıkların özellikle insanın kutsallığını, karşılık beklemeden yardımda bulunmanın ulviyetini, eşyanın da gövdesinin de geçici olduğu⁵⁸ hakikatini unutmuştur insan. Kısacası fitratından uzak garip bir sürgün hayatı yaşıyor insan günümüzde.⁵⁹

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse Mehmet Akif İnan, hayatında zikzaklar çizmeden yaşayan, ilkelerinden asla taviz vermeyen, düşünce ve duruşunda istikametini kaybetmeyen bir şahsiyettir.⁶⁰ O asil bir duruşun timsali, gökyüzü gönüllü, almaktan ziyade vermesini seven, paylaşmaktan mutlu olan, kimi zaman çağdaş bir derviş, kimi zaman zarif bir modern zaman şövalyesi, iyi bir hatip, ruh mimarı, çağdaş ve ahlaki bir varoluş durumunun yansıtıcısı, vefakâr ve fedakâr bir dost, iyi bir eğitimci, ilkeli bir sendikacı, birçok öğrenci yetiştiren onların gönlüne dokunan iyi bir hoca, muhacir ve üzgün bir şair, yazar ve eylem adamıdır.

⁴⁸ Mehmet Akif İnan, *Aydınlar Batı ve Biz*, Haz. İsmail Dervişoğlu-Yusuf Turan Günaydın, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, IV. Baskı, Ankara 2020, s.103.

⁴⁹ İnan, *Portre Gülgeleri II Mücceret Portreler*, s.273.

⁵⁰ İnan, *Portre Gülgeleri II Mücceret Portreler*, s.78.

⁵¹ İnan, *Portre Gülgeleri II Mücceret Portreler*, s.41-42.

⁵² İnan, *Portre Gülgeleri II Mücceret Portreler*, s.130.

⁵³ Mehmet Akif İnan, *Portre Gülgeleri I Edebiyat, İlim, Düşünce, Siyaset Adamları*, Haz. Yusuf Turan Günaydın, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2020, s.37.

⁵⁴ İnan, *Aydınlar Batı ve Biz*, s.104.

⁵⁵ İnan, *Aydınlar Batı ve Biz*, s.98.

⁵⁶ İnan, *Portre Gülgeleri I Edebiyat, İlim, Düşünce, Siyaset Adamları*, s.39.

⁵⁷ İnan, *Aydınlar Batı ve Biz*, s.98-99.

⁵⁸ İnan, *Aydınlar Batı ve Biz*, s.104.

⁵⁹ İnan, *Aydınlar Batı ve Biz*, s.97.

⁶⁰ Baz, *Mehmet Akif İnan ve Tasavvuf*, s.882.

| MEHMET KAHRAMAN

***Korkuluğun Düşü*: Kendini Kaybeden İnsandan Kendini Bulan İnsana**

Korkuluğun Düşü Ali Necip Erdoğan'ın ikinci öykü kitabı. İlk kitabı *Diğer Şeyler*'deki izlegi takip eden yazar öykünün imkânlarıyla varoluşa, anlam arayışına ilişkin bir yolculuğa çıkarıyor okuru. Burada yolculuğu bilinçli kullanıyorum çünkü öyküler bir eylem hâlinde olduğundan merak ve heyecan unsuru yüksek bir okuma vadediyor.

Erdoğan, insanın anlam arayışına odaklanıyor öykülerinde. Kişinin kendi olabilmesi için öncelikle kendisinin farkına varması, hayatı hakkında söz sahibi olması gerekir. Ama yaşadığımız çağ, koşturmacalar çoğunlukla bizi uzak iklimlerin kıyısına atar. Bu nedenle kaybolmuşluk kaçınılmaz bir gerçek olarak çıkar karşımıza. *Korkuluğun Düşü*'nde de en dikkat çeken husus 'kayboluş'tur. İnsanlar şarkılarda, kitaplarda, aynalarda, şehirlerde kaybolurlar. "Onu eski bir şarkının içinde kaybolmuşken bulduk." (s.27) "İçimde kaybolan biri var." (s.85) "Kitaplarda kaybolur insan." (s.71) Bu kayboluş aramanın ilk koşuludur aslında. İnsan bir şeyi yitirmelidir ki arayabilsin. Neyi kaybettiğini bilmeyen biri arayacağı şeyi de bilemez hâliyle. Sahip olduklarımızın kıymetini ancak onu kaybedince anlarız ya, işte öykülerin söylediği tam da budur. Önce kayboluşu hatırla der Ali Necip Erdoğan. Kayboluş varoluşa, anlama götüren ilk etkidir onun öykülerinde. "İnsan kendini kaybetmeden kim olduğunu bulamıyor, inan bana..." (s.30)

İnsan tabiatı gereği kendisini konumlandırmak ister, anlamlı bir hayat yaşayabilmesi buna bağlıdır. Kendini idrak etmesi, kendi kendine yetebilmesi kendini bulmasıyla alakalıdır. Kendini bulabilmesi için de kaybolduğunu bilmesi gerekir. "Kaybolan herkes başlangıç noktasına döner muhakkak." (s.29) der yazar. Yeniden inşa için başlangıç noktası elzemdir, çünkü çözüm oradadır. Zaman ve mekân algısını yitiren kişi kısır döngü içinde yaşamaya başlar. Döngüden çıkabilmesi duruma veya eyleme yeni bir anlam atfetmesiyle mümkündür. Başlangıç noktasını temize çekmek gibi

bir şeydir. Burada önemli olan husus düşünememek yani tefekkür etmektir. Dünyanın hengâmesinden biraz olsun uzaklaşıp salim bir kafayla olaylara, durumlara bakmak ve onları günün koşullarından ayrı değerlendirmek gerekir. Öyküler okura yeniden değerlendirme olanağı sunar. Hayatın anlamını nazik dokunuşlarla, heyecana kapılmadan, herhangi bir öfke duymadan bize hissettirir.

Ali Necip Erdoğan'ın karakterleri dışarıdan bakıldığında hayatın içinde, normal kişilerdir. Zayıf, çaresiz, tutunamayan değil; çoğunlukla eğitilmiş, işinde gücünde insanlardır. Durduk yere anlam arayışına girmezler. Anlık diyebileceğimiz durumlarda, yaptıklarının bilincinde olmadan gelişir olaylar. Karakterler, kendilerini bilinmeyen âlemin içinde bulurlar. Kitabın en dikkat çeken ve diğerlerinden ayrılan öyküsü “Dedektif Yekta'nın başına Gelenler”dir. Ölüm ve hayat bağlantısını ele alan bu öykü okura polisiye metin tadı verir. Çocukluklarında duydukları bir hikâyeden etkilenen üç arkadaşın yıllar sonra bu hikâyeye yüzleşmelerini anlatır öykü. Yaşayan ölümü merak eden bu kişilerin yolu eşini kaybeden bir kadının Dedektif Yekta'dan yardım istemesiyle keşşir. Gelişen olaylar onları ruh çağırma işi yapan birine getirir. Ruh, çocuklukta dinledikleri olayı yaşatmaya götürür. Kadıköy İskelesi'nden bir kayıkla ayrılan kişiler bir adaya varırlar ve oradan denizin altındaki başka bir diyara geçilir. Burası yaşayan ölümün mekânıdır. Burada hayat dünyadaki tersidir. Ölümü yakın olanlar küçülmeye, çocuklaşmaya başlar. Öykü, nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüzün tezahürüdür bir bakıma.

“Taht Kurmuşsun Kalbime” dikkat çeken diğer bir öyküdür. Konu bir şarkının içinde kaybolan gençtir. İmkânsız bir aşka tutulan genç dinlediği şarkının içinde kaybolur. Arkadaşları onu aramaya çıkarlar ve kaybolduğu yere gelirler. Taht Kurmuşsun Kalbimde şarkısının içinde kaybolduğunu düşünerek

olayı canlandırmaya karar verirler. Bu sayede onun yanına giderek genci geri getireceklerdir. Öykü bize aşk duygusunu sorgular. “Aşk nedir?” diye sorar ve devamında, “aşk, sevgiliden başka hiçbir şey düşünmez ve giderek sevgilisine dönüşür.” der. Aşk, o olmaktır. Gerçek kayboluş da o olmayı gerektirir.

Kitabın imgelerle yüklü öyküsü “Örgü”dür. Ayrıca anlaması en zor öykülerden biridir. Sevdığı adamı kaybeden âşık bir kadının güzellik takıntısıyla psikiyatriye gitmesini ve orada hayatın sırrına dair düşüncelerinin izlerini süreriz. Kadın kırmızı bir iple sürekli örgü örmektedir. İp hiç bitmez, örgü birikmez. İp bir sırda dönüşmüştür artık ve böylece kadının hayatla veya şeylerle bağlantı kurduğu bir imge olmuştur. Karakterimiz sır tarafından alıkonulmuştur. “Kırmızı ip sır olmadan önce beni alkoydu, beni bağladı, beni kayıt altına aldı, beni seçen oydu, ben de var oldu ve şimdi bende bir sır olarak kalmayı sürdüreceğim, ben seçmediğim bir sırı saklamak zorundayım, diyorum.” (s. 46) Burada sorulması gereken birçok soru vardır. Sır ne? İp neyi temsil ediyor? Biz seçen miyiz seçilen mi? İp iki önemli sırrı paylaşır: sıfır ve harfler. Sıfır çarpmada yutan elmandır, onu neyle çarparsan çarp sonuç sıfır olacaktır. Harflerin dönüştüğü kelimeler ise “sessizliği dili olan resmin unutulmasına” yol açmaktadır. Kelimeler ifade edilemeyeni elimizden almıştır. Öykünün bir diğer güçlü metaforu örgünün kendisidir. Örgünün bir dokuma işi olduğu düşünülürse metnin dokunarak kendisini var ettiği de anlaşılabilir.

Öykülerin katmanlı olması, felsefi göndermeleri çoğul okumaya imkân tanımaktadır. Bu açıdan anlam her okurda farklı gerçekleşebilir. Okurun eğitimi, yaşı, deneyimi, hatta merakı öyküye olan ilgisini artıracaktır. Burada benim dikkatimi çeken husus yazarın konuyu sıkmadan, usandırmadan anlatmasıdır. Bu tür öyküler genelde söyleme dayanır ama Ali Necip Erdoğan'ın tahkiyeye yash anlatımı,

karakterleri eylem hâlinde kurgulaması okumayı kolaylaştırmaktadır. Okuru zorlayacak unsur öykülerin anlamı ele vermemesidir. Öyle ki anlamı yakaladığınızı düşünseniz bile ondan emin olamazsınız. “Hayali Kuran Kim?” öyküsünü örnek verebiliriz. Bir sabah başka bir şehirde uyanan karakter şehri gezmeye başlar. Akşam yaklaştığında şehirde bir telaş vardır. Orada yaşayan birisi kahramanımızı uyarır: “Eğer geceyi bu şehirde geçireceksen bir kadın bulman, onu ikna etmen ve geceyi onunla geçirmek gerekiyor, yoksa seni yalnız gören devriyeler anında öldürür.” (s.51) Şehir parçalardan oluşmuştur ve karanlık çöktükçe yer değiştirmeye başlarlar. Şehirde sadece yabancılar değil hiçbir erkek bir kadın tarafından kabul edilmedikçe şehirde kalamaz. Kabul eden kadın bir hayalin temsilcisidir. Hayali kuran kimdir peki? Neden hayalde bir temsilci kullanılır? Cevabı zor sorulardır bunlar. Gerçekliği inşa etmenin birçok yolu vardır, kurgu da bunlardan biridir.

Jung’dan alınan epifrag “Ayna” öyküsüne dair önemli bir ipucu verir. “Dışa bakan rüya görür, içe bakan uyanır.” der Jung. Ayna içe bakmak, yüzleşmek için her zaman kullanılan bir metafordur. Aynada Arapça ve Latince olmak üzere iki cümle yazılmıştır. “Bütün varlıklar kendinden habersizdir.” cümlesi Arapçadır. “Aynayı gör, yüzü değil.” cümlesi ise Latince. Bir varlık içinde olduğu şeyi bilemez ve yorumlayamaz. Dışa çıkmalıdır ki içe ait değerlendirmesi olabilsin. İçteyken bütünü kavramak mümkün değildir, ancak kendinden dışarı çıktığında öze dair bir yorumda bulanabilir. Jung’un ifadesiyle söylersek dışa bakan çerçeveyi, içe bakan özü görür.

Hakikate giden yol arınmış olmaktan geçer. Kinden, kibirden, öfkeden arınarak suhulet içinde kendi yoluna girer. Kişi önce kendisiyle hesaplaşır, dünyaya ait yüklerini boşaltır, sakin ve rahatlamış olarak yürüyüşüne

devam eder. “Korkuluğun Düşü” öyküsü de bize bu yüzleşmeyi verir. “Gözüne çarpan ilk şey, sakin bir kayıtsızlıkla orada öylece duran korkuluk oldu.” (s.106) Dünya bahçesinde duygularından arınmış bir varlık olan korkuluk, kendisine öfke ile yaklaşan kişinin hissinin uğrar. Fakat korkuluğun zihninde böyle bir duygu yoktur. “Korkuluk adamın öfkesini anlayamadı çünkü böyle bir duyguyla hiç karşılaşmamıştı. Ne birisi ona öfkeyle muamele etmişti ne de kendisi birine öfke duymuştu.” (s.106) Benliğin esareti altına giren insan duygularıyla hareket eder. Öfke, nefret, korku vb. duygular yaşam içinde kendimize yapıldığını düşündüğümüz saldırılar veya haksızlıklar karşısında edindiğimiz duygulardır. Kişi özüne döndüğünde bu duyguların hiçbir anlamı olmayacaktır çünkü bunlar buraya ait hislerdir. Kalıcı değildir. İnsan hakikate ulaşmak istiyorsa dünyaya ait yüklerden kurtulmalıdır. Bu öyküde korkuluk sayesinde korkularıyla yüzleşen karakter yüklerini bırakmaktadır. Korkuluk parçalanmıştır parçalanmasına ama yeni bir korkuluk çıkmıştır ortaya. “Genç adam başında hasır şapkasıyla bir korkuluk gibi yürüyüp gitti.” (s.107) Öfkesini bırakan adam dönüşüm geçirmiş, başkası olarak yoluna devam etmiştir.

Erdoğan öyküleriyle içe ayna tutmaktadır. Önce kaybolduğunu fark et, sonra aramaya başla der âdeta. Sakin bir şekilde hikâyesini anlatır. Anlatımda ve biçimde herhangi bir arayışa girmez. Efsunlu ayna, sırlı kitap, imgeye dönüşen ip, zamani tutan veya yutan kum saati, parçalardan oluşan şehir... Her gün karşılaştığımız sıradan bir olaymış gibidir. Okura numara çekmeye kalkmaz yazar, dil oyunlarına girmeden doğal bir şekilde kurar öykülerini. Olağanüstüyü olağan bir şekilde anlatmayı başarır.

Sonuç olarak şu söylenebilir: Ali Necip Erdoğan insanın kendini bilmesine ve böylece hakikatin kapısını aralamaya davet eder.

| KONUŞAN: MEHMET KAHRAMAN

Ali Necip Erdoğan'la Öykü, İmge, Metafor Ve Korkuluğun Düşü Üzerine

-Öykülerinizde bir kayboluş sorunu var. İnsanlar bir yerlerde kayboluyor. Mesela bir şarkıda, aynada, şehirde... "İçimde kaybolan biri var. Ben onu aradıkça, dışındakiler için görünmez oluyorum." Bu kayboluş neye denk geliyor. Kaybolma meselesini nasıl okumalıyız?

-Kaybolmak bizim elimizde olan bir şey değil. Var olduğumuz andan itibaren kayboluyoruz. Evinden hiç çıkmayan bir adam dış dünya için kaybolmuştur. Evine hiç gelmeyen adam da evi açısından kaybolmuştur. Yani gitsek de kayboluruz kalsak da... Kendi içimizde kayboluruz, dış dünyada kayboluruz, içine girdiğimiz yapıda kayboluruz, ilk defa gittiğimiz şehirde kayboluruz. Kaybolmaktan kurtulamayız ve bu (kaybolmak) yaşamsal zorunluluktur. Ararken bulabiliriz ve bulanlar arayanlar değildir. Buradaki çelişki hayatın en önemli ve en güzel çelişkisidir. Yani bulduğumuz "şey" aradığımız şey değildir, yetinmemiz gereken şeydir. Ama onu (yetinecek bile olsak) ancak arayarak bulabiliriz. Bu çelişkiyi doğuran ikinci şey ise, kaybolduğumuzdan haberimizin olmayışdır. Bize kaybolduğumuzu sadece bir başkası söyleyebilir. Kendi kendimize kaybolduğumuzu anlayamıyoruz. Zaten kaybolmuş birisi bize "sen kaybolmuşsun" diyemez, diyemediği gibi kendi kayboluşunu bizim kayboluşumuzla rasyonelize eder: kaybolmuşsam ne olmuş, bak işte o da kaybolmuş, der. Herkesin kaybolduğu bir yerde hiç kimse kaybolmamış gibidir. Kaybolduğumuzu söyleyecek kişinin de kaybolduğunu düşünürsek bize kaybolduğumuzu söyleyecek

kaybolmamış birini bulmamız gerekir. Onun kim olduğunu nasıl anlayacağız? Bunu anlamanın yolu aramaya başlamaktır. Çünkü biz aramaya başladığımızda bize kaybolduğumuzu söyleyecek olan kişi de aramaya başlayacaktır ve bu arayış kaçınılmaz olarak bizi onunla karşı karşıya getirecektir. Bu karşı karşıya gelme noktası yetinmemiz gereken nokta olabilir. O noktayı okuduğumuz metinlerde, konuştuğumuz kişilerde, gittiğimiz yerlerde sürekli arıyoruz. Aslında "Kaybolan" isimli bir öyküm daha

vardı fakat çok uzun olduğu için ve üzerinde biraz daha çalışmak istediğim için bu kitaba almadım. İnşallah bir sonraki kitaba girecek.

-Öykü kişisi, “Bütün varlıklar kendinden habersiz” diyor öyküde. Varlıkların kendinden haberinin olmaması kendisini bilmeye mi alakalı? Nefsini bilen Rabb’ini bilir hadisiyle birlikte değerlendirirsen insan kendinden nasıl haberdar olur, kendini nasıl bulur?

-Varlıkların kendinden habersiz oluşu da yukarıda bahsedilen kaybolmayla ilgili sanki. İçinde yaşadığımız sistem/yapı kendi üzerimize düşünmemizi, kendimizle ilgilenmemizi istemiyor ve bizi sürekli meşgul ediyor. Üstelik bu meşguliyet semeresiz bir meşguliyet. İnternette, sosyal medyada saatler geçiriyoruz, ötekiyle yani kendi dışımızla o kadar doluyoruz ki, kendimizi kaybediyoruz. Buradan doğan çelişki daha da ilginç, kendimizi kaybettiğimiz hâlde kendimizi çok önemsiyoruz. İçi boş bir özgüven patlaması.

Delphi'deki Apollon Tapınağı'nın girişinde altın harflerle “gnothi seauton” yani "Kendini bil" ifadesinin yazılı olduğu söylenir. Latincesi nosce te ipsum (ya da temet nosce)'dur. Kendini bil. Hadiste de “Nefsini bilen Rabb’ini bilir.” denilmiştir. Kendini bilmenin yolu (yani kendinden haberdar olmanın yolu) içinde yaşadığım toplumu bilmekten geçer. Çünkü kişinin “içi” o toplum tarafından şekillendirilmiş ve doldurulmuştur. Bu yüzden öncelikle içinde yaşadığımız toplumu bilmemiz gerekir. Bugün dünya “küresellik” üzerinden hem küçülmüş hem de ayrılmış gibidir. Yani sadece içinde yaşadığımız toplumu bilmek de yetmeyebilir; dünyayı bilmeye gayret etmek gerekir. O zaman bizi inşa eden sosyal, kültürel ve ekonomik yapıyı bilmek zorundayız. Kişinin içinde yaşadığı yapıyı (coğrafi konum, tarihsel (süreç ve) arka plan, duygusal/hamasi var oluş, felsefi/düşünsel zemin ile sosyal kültürel ekonomik zemin)

bilmemesi onu bizzat yapının kendisi kılarken, bilmesi onu yapının içinde bir parça konumuna iter. Çünkü bilmemek yapıyı bir bütün olarak algılamayı, sahiplenmeyi ve eylemeyi içerir. Görmek ise durmayı, parçalara bakmayı, onlar üzerine düşünmeyi, aksaklıkları ve fazlalıkları işaret etmeyi gerektirir. Bu, kişinin bütünü bir daha bulamamak üzere kaybetmesidir. Artık o, “parça” konumuna düşmüştür; daha doğrusu bir “parça” olduğunu görmüş ve anlamıştır. Bundan sonraki ilişki biçimi de daima ve sürekli (üstelik de zorunlu) olarak parça-bütün ilişkisidir. Bir “parça” olarak “bütünü” kendisi üzerinden idrak etmeye, anlamaya ve tanımlamaya çalışacaktır. Eğer bunu başarabilirse kendinden haberdar olacak ve “kendini bil” emrinin temsil edenine dönüşecektir. Çünkü parçaların yetkinliği, bütünün daha yüksek bir yetkinliğe ulaşması anlamına gelebilir.

-Bir de “yaşayan ölüm” var. Aslında polisiye tarzıyla işlenmiş, kaybolan bir adamın eşinin dedektife başvurması ile başlıyor öykü. Sonrasında hiç tahmin etmediğimiz bir şekilde ruh çağırma seansına oradan da yaşayan ölümün mekânına gidiyor. Yaşayan ölüm nedir? Ve dedektif, polisiye tarzı ilk nasıl aklınıza geldi?

-O öyküde ölümü yaşamın bir izdüşümü olarak algıladım. Yaşama bebek olarak başlıyor; çocuk oluyor; yetişkin hâle geliyor ve yaşlanıp ölüyorsak; o zaman ölüm de (yer altındaki bir adada) belki bir ihtiyaç olarak doğuyor ve biz yaşımızı ondan alıyoruz. Biz yaşlanırken ölüm gençleşiyor. Biz dünyada nasıl yaşıyorsak ölüm de o adada bizim yaşam biçimimize göre konum alıyor. Öykünün kahramanı Yekta ve arkadaşları orada kendi ölümleriyle karşılaşp yüzleşiyorlar. Yekta'nın karşılaşma sahnesi ve aralarındaki konuşma beni çok etkiledi. “Ölmeden ölüünüz” ifadesine yapılan bir gönderme gibiydi.

Dedektif hikâyeleri ya da polisiye romanlar çok ilgimi çekmiştir. Okuma serüvenimin önemli duraklarından biridir polisiye romanlar. Hatta bana kalırsa roman polisiyedir. Ya da şöyle söyleyeyim, polisiye olmayan roman çok da ilgi çekici değildir. Çünkü gündelik hayatımızda başımıza gelenlere aniden tepki vermek ve doğru tepki vermek zorundayız. İşte, başa gelenlerin çeşitliliği ile bunlara verilen tepkilerin çeşitliliği polisiye romanda fazlasıyla işlendiğinden bu romanları okumak bana daha çekici geliyor. Sıkıştığımız bir durumdan verileri, ipuçlarını kullanarak çıkmaya, parçaları birleştirerek bütüne ulaşmaya çalışmak etkileyici. Polisiye romanların çokça bilinmeyen barındıran denklemini çözmek, akıl yürütmek kurmacanın, üstelik de hayatın içinde akan kurmacanın alanına çektir galiba. Polisiye romanın mimarisi çok daha komplike bir yapı diye düşünüyorum. Bu nedenlerle bir dedektif karakteri oluşturmaya çalıştım. Bu hikâyenin üzerine gideceğim. Yani dedektif Yekta karakterinin maceralarını yazmayı çok istiyorum.

-Ali Necip Erdoğan öyküsü dediğimizde imgeleri konuşmazsak eksik kalır. Ada, ayna, ip, kitap, labirent; bunlar kitapta dikkat çeken imgeler. İmgenin sizdeki karşılığı nedir? Öyküde imge kullanımına nasıl bakıyorsunuz?

-Saydığımız yerlerin ve nesnelerin (ada, ayna, ip, kitap, labirent) ne anlama geldiği herkes tarafından bilinir ancak bu nesnelerle kurduğumuz ilişki son derece özeldir ve bu ilişki ikinci bir kişi (ya da diğerleri) tarafından bilinemez. Bu bilinmezliği bilinir hâle getirmenin yolu onu imgeleştirmektir. Yani o nesnelerle (ya da yerlerle) kurduğumuz ilişkide onları nasıl anlamlandırdığımızı göstermenin anlatmanın yolu imgeden geçer. Biçimi ve anlamı olan nesneyi (kendimize göre) yeniden biçimlendirmek ve anlamlandırmaktır bu. İmge, söz konusu nesnenin biçimini ve anlamını yıkmadan ama

dönüştürerek yeniden var etmektir. John Berger, imge orada olmayı göz önüne getirmek için icat edilmişti ama o kadar etkili oldu ki temsil ettiği kadar güçlü hâle geldi der. Bu da bize imgenin temsil ettiği “şeyi” aşan gücü nedeniyle (çoğu zaman sıkıcı ve boğucu hâle gelen) gerçekliği aşma imkânı verdi. Benzetten, benzeyen ve benzetilen ilişkisinde asıl güç benzetendedir, ona bu gücü verense benzeyene yüklediği anlamdır, bu, benzetilenin (geçici bir süre) kaybolması demektir. İmgeleşerek kazanılan anlam, imgeleşen nesnenin kaybıdır. Bu tıpkı bir büyü gibi. İnsanı gerçeklikten koparır. Geçici ama daha büyük bir gerçeklik yaratarak yapar bunu. Böylelikle geçici olmayan gerçekliğe katılmak mümkün olur. Öyküyü modern bir tür olarak var eden de imge kullanımınıdır. Gerçeğin etrafından dolanmaya imkân verir. Bir şeye işaret ederken işaret edeni korur. Doğrudan söylemek iyi karşılanmaz. Dolaylı söylemek sanattır. İmge, metafor, mecaz, alegori vb. bu sanatın enstrümanlarıdır.

Öyküde imge kullanımını bana göre hayati değerdedir. Eğer hikâye yazsaydınız yani başınızdan geçen olayı anlatsaydınız olayın kendisi zaten sadece sizin başınızdan geçtiği için başlı başına öznel olacaktı, dolayısıyla da size has bir yaşamışlık olarak zaten imgeleşecekti. Ama başınızdan geçmeyen, yaşadıklarınızdan süzdüğünüz anlamları bir tasarımla kurguya dönüştürüp kurmaca bir metin yazdığımızda imge kullanmak zorundasınız ki o metin gerçeği aşan etkileyici ve dönüştürücü gücüne ulaşabilsin.

-“Korkuluğun Düşü” öykünüzü okuduğumda bir tarafta tepkisizlik varken diğer tarafta öfke görüyoruz. En sonunda da öfkenin boşalmasıyla yine bir tepkisizliğe dönüş var. Korkulukta kazananın olmadığı bir dünya var. Bu tepkisizlik içinde korkuluk düş görebilir mi? korkuluğun düşü nedir?

-Öncelikle beni etkileyen “korkuluk” kelimesiydi. Demlik kelimesindeki -lik eki demi içer-

de tutan ve ona kıvam veren nesneyi ifade eder. Korkulukta da böyledir, -lik eki korkuyu içerde tutar ve korkuya kıvam verir ama gidermez, yani korkuyu bütünüyle ortadan kaldırmaz. Mesela balkon korkuluğu balkondan düşmeyi engeller ama korkuyu bütünüyle gidermez. Bostan korkuluğu da böyledir, kanatlıları korkularak bahçedeki sebze ve meyvelere yaklaşmalarını sağlar. Fakat kanatlıların bahçeye girmelerini tamamen engellemez. İnsan bin bir emekle yetiştirdiği sebze ve meyveleri korumak için korkuluğu icat etmiştir. Korkuluk çift taraflı bir korku tutucudur: hem kanatlıların korkularına kıvam verir hem de insanın (bahçe sahibinin) korkusuna kıvam verir. Hem kanatlılar bütünüyle korkup gitmezler, mesela kargalar korkuluğun kollarına ve başına konarlar, hem de insan bahçeye korkuluk koyarak sebze ve meyvelerini bütünüyle korumuş olmaz. Burada beni etkileyen şey, korkunun bütünüyle giderilememesi ve korkunun aldığı kıvam. Korkularımızı gidemiyoruz sadece kıvam veriyoruz ve ben bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Toplumsal yapının işte bu kıvamla ayakta durduğunu düşünüyorum. Bütünüyle giderilmiş korku insanı zalim yapabilirken, hiç giderilmemiş korku da eylemsiz kılabilir. Kıvam verilmiş korku dengede kalmamızı sağlıyor. Korkuluğu bu kıvamın nesnesi olarak düşündüm. Onu parçalayan genç adam da günümüz insanını temsil ediyor. Korkularından kurtulmak isteyen insan, nesnelere dünyasına saldırıyor. Kendine bakmak, eksiklerini görmek yerine nesnelere kızıyor. Nesnelere kavga eden çok kişi gördüm. Tepkisizlik gibi gözüken, bitkilerin ve nesnelere zorunlu tepkisizliğidir, aslında onlar da tepki veriyor ama insan bunu göremiyor. Tam da bu “görememe” durumunu korkuluğun düş görmesiyle anlatmak istedim. Korkuluk düşünde hareket ettiğini, bahçe içinde dans ettiğini görüyor. Bu, tersinden bitkilerin ve nesnelere merhametli insan beklentisine yapılan gönderme. Kazanan olmayan dediğiniz şeyi de insanın kaybı olarak anlamak gerekir diye düşündüm.

Korkuluk düş görebilir mi sorusuna evet görebilir diyeceğim hatta ben bütün nesnelere düş gördüğüne inanıyorum. Çünkü düşünme biçimimiz (mekâna ve) nesnelere göre şekilleniyor. Nesnelere işlevleriyle bizi yönlendiriyor. Bir masa kendisini yapacak marangozu düşlemiş olabilir. Geleneksel dönemde nesnelere çok kıymetliydi, modern dönemde (kitlesel üretim nedeniyle) kıymetlerini yitirdiler. Fakat şimdi “özne merkezli” bir dünyadan “nesne merkezli” bir dünyaya doğru evriliyor olabiliriz. Felsefeciler de nesne yönelimli dünya üzerine düşünmeye başladılar. Çünkü özne merkezli dünya her şeyi tüketti galiba.

-Benzer şekilde “Farkedilmeyen” öyküsü var bir de. Hayat içinde fark edilmemek yaşamadan ölmek gibi bir şeyi hissettirdi bana. Ne dersiniz fark edilmeyen insan hakkında?

-İçinde yaşadığımız sistemin herkesi “aynılaştırmasına” yapılan bir vurguydu “Farkedilmeyen” öyküsü. Bu tıpkı Matrix filminin ikinci serisinde Ajan Smith’in herkesi kendisine dönüştürmesi gibi. Batı kültürünün tüm kültürleri kendine benzer terek yok etmesidir. Bütün şehirler aynı, dolayısıyla bütün insanlar aynı. Böylece konuşup sohbet ettiğimiz birini aklımızda tutamıyoruz. Unutuyoruz. Bütün bu birörnekleşme içinde farklılık yaratamayacağımızı anlamış olmalıyız. Fakat tam tersine bunu anlamamakta ısrar ediyoruz. Aynılaştırmayı kabulleniyor hatta yüceltiyoruz. Birbirimizi fark edemiyoruz çünkü kusurlarımızdan, aksayan yönlerimizden kurtulmaya çalışarak sürekli birbirimize benzemeye çalışıyoruz. Hâlbuki kusur imzadır, üsluptur. Kusurumuzu biçimlendirdiğimizde üsluba dönüşür. Kusurlarımızdan kurtulmak yerine onları biçimlendirerek üslubumuzu oluşturabiliriz.

-Her öykünüzle ilgili uzun uzun konuşabiliriz ama buna sayfamız yetmez. Benim ilgimi çeken ve merak ettiğim öykülerden biri de “Büyük karşılaşma.” Başlık da iddialı, içerik de. Aslında vicdanı hatırlatan ve sızlatan bir öykü. Bu öykü sizin hayatınızın neresinde duruyor?

-Bu öykü otobiyografik unsurlar taşıyor. İlkokulda adı Vatan olan bir arkadaşım vardı. Babası vefat etti. Hepimiz çok üzüldük ama Vatan tenhalarında, köşelerde boynu bükük tek başına oturdu uzun zaman. İlkokuldan sonra bir daha görmedim. Ta ki hikâyede bahsi geçen güne kadar. Tarih okuduğunu söyledi. Böylece ben karşılaşmamızı, karşılaştığımız yeri, onunla olan anılarımı birleştirerek bir öykü yazmaya çalıştım. Ortaya büyük karşılaşma çıktı.

-Son olarak şunu sorayım. Öyküler felsefi temel üzerine inşa edilmiş. Felsefi öyküler dersek yanlış tanımlamış olmayız değil mi? Genelde de insanın ontolojik sorunlarına dokunuyor öyküler. Yazarın veya yazmadan önce anlam, varlık ve kurgunun inşası nasıl oluyor sizde? Kendi yazın inşanızı nasıl görüyorsunuz?

-Öykülere felsefi öyküler diyebilir miyiz çok bilmiyorum. Ama felsefeden çok istifade ettiğimi söyleyebilirim. Felsefeyi seviyorum. Aslında şöyle söylemem gerekir: Teolojiiyi, hukuku ve felsefeyi seviyorum. Bunları sevme nedenim edebiyatı seviyor oluşum. Çünkü edebiyat bu üçünün toplamından oluşuyor. Daha da ileri gidip önce hikâye vardı, sonra diğerleri var oldu. Çünkü Bakara suresi 30.ayette “*Hani rabbın meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Biz seni övgü ile tesbih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah “Şüphesiz yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim” buyurdu.*” denilmektedir. Buradan, henüz

insan yaratılmadan hikâyesinin yaratıldığını anlıyorum. Ayetin kendisi de zaten bir hikâye ortaya koyuyor gibi. Allah ile melekler arasında geçen diyalogun hikâyesi.

İnsanın kendisiyle, diğeriyle ve yaratıcısıyla olan ilişkisi doğduğu anda teoloji, hukuk ve felsefe zaten doğmuş oluyor. Felsefe denildiğinde sadece sorgulama yapmayı anlamamak lazım. Felsefe aynı zamanda, fiile zemin olan düşünsel arka planı ifade eder. Belki başlangıçta felsefe ile metafizik aynı şeydi. Hatta teoloji ve hukuk da bunlara dâhildi. Her ne olursa olsun öncesinde hikâye var diye düşünüyorum.

-Yazarın veya yazmadan önce anlam, varlık ve kurgunun inşası nasıl oluyor sizde? Kendi yazın inşanızı nasıl görüyorsunuz?

-Sorunuzun ikinci kısmını cevaplamak biraz zor. Öykü bana mı geliyor ben mi öyküyü arıyorum, bilmiyorum. Bunu cevaplamak çok zor. Bazen öykü bana geliyor. Oturup bir çırpıda yazıyorum. Bazen de benim ona gitmem gerekiyor, bu da öykü üzerine çalışmamı gerektiriyor. Yani yaşadıklarımın gördüklerimden hissettiklerimden mühlhem bir anlam alanı oluşuyor. Başlangıcını ve genel çerçevesini belirliyorum ve üzerine çalışmaya başlıyorum. Kitaplar okumam, filmler izlemem ve bilenleri dinlemem gerekiyor. Süreç içinde şekilleniyor öykü ve öyle bir an geliyor ki oturup yazmaya başlıyorum. Zaten yazarın kurgu büyük oranda oluşuyor. Daha sonra üzerinde düzeltmeler yapıyorum. Havada yüzergezer olan anlamı yakalamam ve imgeler, metaforlar, mecazlar üzerinden biçimlendirmem gerektiğini zannediyorum. Belki de onlar beni yakalayıp biçimlendiriyorlar. Tam bilemiyorum. En sevdiğim anlatım biçimiyse alegorik anlatım. Bir şeyin kendisini değil de gölgesini anlatmak, o şeye gölgesinden ulaşmak.

| MUSTAFA KARA

Süleyman Çelebi ve Mevlid'i Üzerine

İslam dininde Hz. Allah'tan sonra ikinci varlık Hz. Peygamber, üçüncüsü de Hz. Kur'an'dır. Okumak ve çağırmak anlamına gelen Kur'an'ı, son peygamber, insanlara aktarmış, anlatmış ve oradaki ilâhî ilkeleri bizzat yaşayarak ümmetine örnek olmuştur.

Hz. Peygamber efendimizin söz ve davranışlarını -kendilerinin âlem-i cemâle intikâllinden sonra- farklı tasniflerle bir araya getiren Hadis kitapları bir tarafa, zaman içinde İslâm coğrafyasında onunla ilgili farklı harf ve dillerde pek çok kitap türü, kültür tarihimize ve kütüphanelerimize intikal etmiştir, bugün de etmektedir. Âlemlere / insanlara rahmet olarak gönderilen bir Peygamber'i tanımak ve ona gönülden tabi olmanın Allah sevgisinin ön şartı olduğunu Kur'an bize bildirmektedir. (bk. Al-i İmran, 3/31) Yani medeniyetimizin ilim, irfan ve sanat hayatı ile Peygamber efendimiz arasında çok güçlü bir bağ vardır.

Şimdi kültür tarihimizde doğrudan onunla ilgili olarak kaleme alınan kitap türlerinden birkaç tanesini zikrelelim:

1. Siyer: Hz. Peygamber'in hayatını anlatan kitaplar. Arapça, Farsça pek çok eserin yanında ilk Türkçe *Siyer-i Nebi* Erzurumlu Mustafa Darir tarafından 1388 tarihinde Mısır'da yazılmış ve Memluk Sultanı Berkuk'a takdim edilmiştir.¹ Umur Bey'in 1449 tarihinde Bursa'da kurduğu kütüphanede bulunan Türkçe kitaplardan biri de budur. *Vesiletü'n-Necat*'tan 30 sene önce kaleme alınan bu eser Süleyman Çelebi'yi

yönlendiren eserlerin başında yer alır. Birbirine çok benzeyen beyitler vardır.

2. Na't: Ahmed Yesevî ile başlayan ve Hz. Peygamber'i şiirle tasvir eden eserler. Bütün divanlar Hz. Allah'ı anarak yani tevhid ve münacaat ile başlar, sonra Hz. Peygamber'i överek yani na't ile devam eder. Şair Nâzım, Salahaddin Uşşâkî gibi bir değil, beş değil yüzlerce na't yazan şairlerimiz de vardır.

3. Hilye: Hz. Resulullah'ın dış görünüşünü/beden yapısını tasvir eden eserlerdir. Hz. Ali'nin rivayet ettiği hadis bu tür kitapların en önemli kaynağıdır. Osmanlı döneminde en büyük temsilcisi Hakânî olup eserini 1598'de kaleme almıştır. Büyük Hattat Hafız Osman'ın tezhib ve hatlarıyla güzel sanatların ihtişamı, Hz. Peygamber aşkı bir araya gelmiş dolayısıyla konu görsel bir boyut kazanmıştır. Cumhuriyet döneminde yazılan Hilyelerden biri de İlk Meclis'in Bursa mebusu, ilk Şer'iyye ve Evkaf bakanı Mustafa Fehmi Efendi'ye aittir: *Hilye-i Fahr-i Âlem*

4. Kısas-ı Enbiya: Diğer peygamberlerle birlikte Son Peygamber'i de anlatan kitaplara verilen isimdir. Türkistan'lı Rabguzî'nin 1310 tarihinde Kaşgar Türkçesiyle kaleme aldığı *Kısasü'l-Enbiya*'sı Türk dilinde ilk örnektir.² Osmanlı medeniyetinin mühim şahsiyetlerinden biri olan

¹ Sultan Berkuk'un Yıldırım Beyazıt'a -babası I. Sultan Murad'ın kabrinde okunmak üzere- gönderdiği Kur'an-ı kerim Bursa'dadır.

² Nşr. Aysun Ata, Ankara 1997.

Ahmet Cevdet Paşa bu sahanın da yıldız şahsiyetlerinden biridir. *Kıyas-ı Enbiya* isimli eserinin tam neşri kızı Fatma Aliye Hanım tarafından 1915 yılında yapılmıştır.

5. Miraciyye: İsminden de anlaşılacağı gibi Hz. Peygamber'in yaşadığı en derin ve deruni hâli tasvir etmek için kaleme alınan eserlerdir. Nayî Osman Dede'nin yaklaşık üç asır önce yazıp bestelediği Miraciyye, Mirac kandillerinde dergâhlarda büyük bir coşkuyla okunmuştur. Bursalı Safiye Hanım'ın 1888 tarihinde düzenlediği vakfiye gereği olarak her kandilde Bursa/Mahkeme Camii'nde okunmaktadır.³ Yıllar sonra 2021 yılında Mirac kandilinde cumhur ilâhiler eşliğinde Ayasofya Camii'nde tekrar okunmuştur.

6. Kaside: Onu anlatan, özelliklerinden, yakın dostlarından, hayatındaki bazı olaylardan bahseden manzumelere verilen isimdir. Türk edebiyatındaki en meşhur örneği Kerbelâi Fuzulî'nin dillere destan *Su Kasidesi*'dir. Adem Ceylan'ın yaptığı şerh yayınlanmıştır.

7. Mevlid: Onun doğumunu, hayatını ve bazı özelliklerini şiirle, menkıbevi bir üslupla anlatan yadigârlar.⁴ Müslüman toplumların kullandığı diğer diller bir tarafa⁵ Türkçe yüzlerce Mevlid'in olduğu bilinmektedir. Bunların bir kısmı belli bölgelerde, muhtelif zamanlarda okunmuş fakat Süleyman Çelebi tarafından 1409 yılında Bursa'da kaleme alınan metin kadar hiçbiri meşhur olmamış, yaygınlaşmamıştır.

Yazılış Sebebi

Kültür tarihimizi aydınlatan eserlerde şöyle bir gelenek vardır. Kitabın ilk satırlarında/sayfalarında yazar kitabın sebab-i telifinden,

yazılış sebebinden bahseder. Bu bazen bir dostun arzusu, bir müşdidin tavsiyesi, bazen bir paşanın, padişahın temennisi bazen de bir rüyanın yönlendirmesidir. Rivayete göre Mevlid'in yazılış sebebi peygamberlerin dereceleri /birbirlerine üstünlükleri ile ilgili bir tartışmadır...

Bu konuyu daha iyi anlamak için bir hususu açıklamak gerekmektedir. İslâm toplumunda çok küçük bir gurup da olsa Hz. Muhammed'in Hz. İsa'dan daha üstün olmadığına inanan bir cemaat vardır. Hubmesihiler olarak isimlenen bu insanlar kendi tezlerini çeşitli delillerle savunmuşlardır. İşte Fetret Döneminin karmaşası içinde, Sultan Yıldırım Beyazıt sonrası ortaya çıkan iç savaşın sıkıntılı döneminde bu konu da gündeme gelmiş ve tartışma büyümüştür. "...Allah'ın peygamberleri arasında bir fark görmeyiz..." (Bakara, 2/285) ayetini delil olarak kullanan bu gurup topluma bambaşka bir ayrışma konusu daha taşımıştır. İşte bu tartışmadan çok etkilenen Süleyman Çelebi "Peygamberlerin bir kısmını diğerlerine üstün kıldık..." (Bakara, 2/253) ayetinden hareketle Hz. Peygamber'in üstünlüğünü, onun nurunun her şeyden önce yaratıldığını isbat etmek için gönlüne gelen mısraları satırlara aktarmıştır. Yazdığı birkaç beyit çok ilgi görünce dostları bunu müstakil bir eser olarak ortaya koymasını ıstirham etmişlerdir.

Mevlid'de yer alan Hz. İsa ile ilgili beyitler yukarıda anlatılan konu ile ilgilidir. Hz. İsa'nın ölmeyip göğe çıkışı aslında Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirilişini bekleyip onun ümmetinden olma arzusundan başka bir şey değildir:

*Ölmeyip İsa göğe bulduğu yol
Ümmetinden olmak için idi ol*

³ Geniş bilgi ve metni için bk. M. Kara, *Miraciyye*, Bursa 2015.

⁴ Türkçe Mevlidler hakkında geniş bilgi ve metinler için bk. *Mevlid Külliyyatı*, Ankara, 2015. M. Fatih Köksal, *Mevlidnâme*, Ankara 2011.

⁵ Bu konuda en geniş araştırma Boşnak alim M. Tayyip Okić'e aittir.

*Geçi kim bunlar dahi mürseldurur
Lik Ahmed ekmel ü efdal düürir*

*Çok temenni kaldılar Hak'dan bular
Kim Muhammed ümmetinden olalar.*

Yaygınlık Sebebi

Mevlid'in yazılış sebebinden sonra altı asırlık bir zamana ve çok geniş bir coğrafyaya hükmetmesinin, bir başka ifade ile gönülleri fetihmetmesinin sebebi üzerinde de durmak gerekir. Evet, 1399'da Somuncu Baba'nın hutbesiyle açılan Bursa Ulucami'nin imamı Süleyman Çelebi tarafından kaleme alınan bu metnin konu ile ilgili eserlerin en önünde olmasının, zaman içinde Osmanlı coğrafyasında konuşulan bazı dillere, Boşnakça, Arnavutça, Gürcüce, Çerkezce, Tatarca, Rumcaya hatta İngilizce ve Almanca tercüme edilmesinin sebebi, hikmeti nedir?⁶

Bu sorunun cevabı aranırken maddi manevi birçok gerekçe sıralanabilir: Hz. Peygamber'e duyulan aşk ve mahabbetin derecesi, dağılmakta olan Osmanlı toplumuna sevgi ve merhametle yögrülmüş bir çıkış yolu gösterme çabası, celâl içre cemalin olması, *Künhü'l-Ahbâr* yazarı Gelibolulu Âli Efendi'nin dediği gibi "kudsî bir saatte yazılması" veya *Gülzâr-ı Mısrî* yazarı Şemseddin Efendi'nin ifadesiyle "kabul-i Peygamberîye mazhar" olması" vb... Fakat edebiyatçılar bir başka sebep üzerinde durmaktadır: Sehl-i mümteni.

Metin baştan sona sehl-i mümteni yani "imkânsız kolay!.."dır. Ne demek, şu demek: Metin okunduğunda bıraktığı ilk intiba kolay ve basit bir metin gibi görünür. "Ben de otursam benzerini yazarım" intibayı veren ve fakat oturup yazılmaya kalkıldığında yazılamayan bir metin. İşte hikmetli beyitleriyle tanınan Ziya Paşa'nın itirafı:

*Bilmem ne sonehdır ol sohenler
Âşüfte olur hep işitenler*

*Dört yüz seneden beri efâzıl
Bir söz demedi ona mümasil*

Yukarıda işaret edildiği gibi Mustafa Darir'in Siyer'i Süleyman Çelebi'yi hazırlayan eserlerdendir. Bu eserlerin arasında 1330 tarihinde Âşık Paşa tarafından Kırşehir'de kaleme alınan onbin küsür beyitlik din ahlak ve tasavvuf tarihimize yakından ilgili olan *Garibnâme*'yi de saymak gerekir.⁷ Söz konusu etkilenmeyi şu üç beyt bile gösterebilir:

*Allah adn eytlüm evvel ibtida
Andan oldı ibtida vü intiha*

*

*Cümle âlem yöğiken ol var idi
Şöyle eksüksüz gani cebbar idi*

*

*Birdür ol birligine şek yokdurur
Andan artuk dünyada tek yokdurur*

O, kendinden önceki "usta"lardan etkilendiği gibi kendisinden sonra gelenler de onun tesiri altında kalmış onu taklit etmiş, ona nazire yazmışlardır. Son elli yılda belki yüzlerce Mevlid yazılmadı fakat Mevlid ile ilgili yüzlerce akademik makalenin kaleme alındığında şüphe yoktur.

Şiir ve Musiki

Mevlid, Türk edebiyatı tarihini ilgilendirdiği kadar musiki tarihimize de iç içedir. İlk yıllarda nasıl ve hangi makamla okunduğuna dair elimizde kesin bilgiler yoksa da ilk bestekârın Bursalı Sekban olduğu bilinmektedir. Zamanla ilahî, kaside ve tevşihlerle süslenen metin güzel söz ile güzel sesleri bir

⁶ Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i ile ilgili bir çalışma türü de onun şerhidir, açıklanmıştır. Hüseyin Vassâf'ın *Gülzâr-ı Aşk* isimli eseri bunun için kaleme alınmıştır.

⁷ Nşr. Kemal Yavuz, Ankara, 2000.

araya getirmiş güzel/samimi insanların meclislerinde lahutî rüzgârların esmesine vesile olmuştur. Son yüzyılda hattat Kemal Batanay ve bestekâr Sadettin Kaynak tarafından yeniden bestelenen Mevlid, hayatın çok farklı alanlarında, değişik sebeplerle okunmaya/dinlenmeye devam edilmektedir.⁸

Mevlid ile ilgili toplumumuzda görülen bir durum da şudur. Mevlid törenleri bazı aileler için yıllık yegâne dinî ritüeldir. Bazılarına göre ise bidattır, dinî hayatla hiç bir ilgisi yoktur. Bu iki uç noktanın ortasını bulmak gerekir. Evet, Mevlid merasimi, dinî hayatın olmazsa olmazı değildir. Fakat dinî hayata bununla bağlı kalan insanların “bağ”larını da kesip atmamak gerekir. Geçen yüzyılda Sovyet coğrafyasında yaşanan ateizm kasırgasında birçok insanın bu “pamuk ipliği” sayesinde Allah’ın dini ile olan rabitasını sürdürdüğü bilinmektedir. Bu gerçeği de görmek ve değerlendirmeleri buna göre yapmak daha uygun olur.

Netice

Mevlid, Allah’ın âlemlere rahmet olarak gönderdiği Peygamber efendimiz ile ilgili manzum bir yadigârdır. Bu klasik eserin ilk satırının ilk kelimesi Allah’tır, son satırının ilk kelimesi ise rahmettir. Yani eser baştan sona “Allah’ın Rahmet’ini” konu almaktadır. O beyitlerle bitirelim:

*Allah âdın zikredelim evvela
Vâcib oldur cümle işde her kula*

*

*Ümmetinden râzi olsun ol Muîn
Rahmetullahi aleyhim ecmaîn.*

| METİN KAPLAN

Şairin Kalbi

Şairin kalbini kırdım
yıkılınca kumdan kaleleri
çocukları bilirsin
onlar gibi çoğu zaman
birden kırılır şairin kalbi

kelebekler uçar benekli
konar tacına çiçeklerin
sen tutunca kanadından içli
kırılır birden çoğu zaman
avuçlarda kelebek şairin kalbi

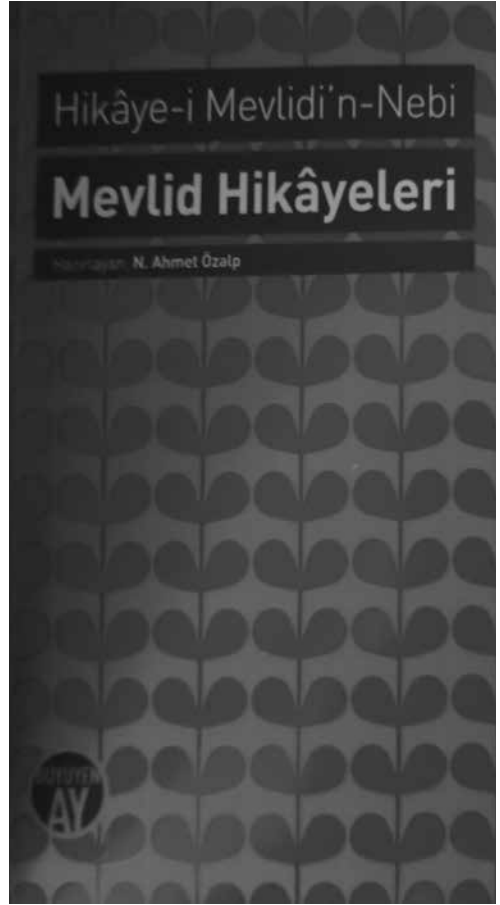
⁸ Mevlid merasimlerinin tenkit edilen yönlerine cevap verenlerden biri de Bursa Ahmet Gazzi dergâhı postişini Gazzîzâde Abdülâtilâf Efendi’dir. XIX. yüzyılda kaleme alınan ilgili Risale’sinin tanıtımı için bk. M. Kara, *Bir Peygamber Âyığı Süleyman Çelebi ve Mevlid*, Bursa 2022.

| YILMAZ IRMAK

Kültürümüzde Mevlit Geleneği

İslam dünyasında öyle gün ve geceler vardır ki bu gecelerde manevi bir iklime girilir, bolca ibadet yapılarak dualar edilir. Mevlit, Regaip, Miraç, Berat ve Kadir geceleri bu mübarek gecelerdendir. “Mevlit”, Hz. Muhammed’in (sav) doğumunu, “Regaip” üç ayların başlangıcını, “Miraç”, Hz. Peygamber’in miracını, “Berat” günahların affını ve arınmayı “Kadir gecesi” ise Kur’an-ı Kerim’in nüzulünü haber verir. Mübarek geceleri kutlama geleneği, İslam’ın ilk zamanlarında var olan bir gelenek olmayıp hicri üçüncü asırdan itibaren ortaya çıkmıştır. Minarelerde kandil yakılmasıyla birlikte kültürümüzde “kandil geceleri” adını alan bu bereketli ve feyizli geceler, âdeta bir bayram havası içerisinde idrak edilir. Kutlamaya katılanlara kandil simitleri ve çeşitli tatlılar ikram edilir.

Anadolu insanının Hz. Muhammed (sav) sevgisi o kadar güçlüdür ki; onun doğumunu anlatan ve “mevlit” adı verilen birçok eser yazılır. Bu sevgi, sadece mevlitlerle sınırlı kalmaz gazellerde, kasidelerde, mesnevilerde de dile getirilir. Mevlitlerden en çok bilineni şüphesiz Süleyman Çelebi’nin 1409 (hicri 812) yılında kaleme aldığı “*Vesiletü’n-Necât*” adlı eseridir. İlk Türkçe mevlit olan bu eserin yazılış sebebi şöyle anlatılır: Rivayete göre İranlı bir vaiz, Süleyman Çelebi’nin imam olarak görev yaptığı Bursa

Ulu Camii’nde cemaate vaaz ederken Bakara suresinin 285. ayetinin tefsirinde hata yaparak Hz. Muhammed (sav) ile Hz. İsa arasında fazilet açısından hiçbir fark görmediğini söyler. Bunun üzerine cemaatin içinden birisi, vaizi ikaz ederek aynı surenin 253. ayetini hatırlatır ve Hz. Muhammed (sav) her ne kadar nübüvvet

vazifesi yönüyle Hz. İsa'ya denk olsa da fazilet ve üstünlük bakımından Hz. İsa'dan daha yücedir der. Yaşanan bu olaydan etkilenen Süleyman Çelebi de, Hz. Peygamber'e olan sevgisini dile getirmek ve onun yüceliğini göstermek için “*Vesiletü'n-Necât*”ı yazar. Münacat, Vilâdet, Risâlet, Miraç, Rihlet ve Dua olmak üzere toplam altı bölümden oluşan ve aruz vezniyle kaleme alınan eser, İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in (sav) hayatını, risâletini ve vefatını içli ve dokunaklı bir üslûpla dile getirir. Türk edebiyatında Hafî, Ebülhayr İpsalalı, Gülşenî-i Saruhânî, Hamdullah Hamdi, Zâtî, Muhibbî, Hasan Bahrî, Visâlî Ali Çelebi, Dede Mehmet Efendi, Râgıb Efendi ve Âşık Çelebi gibi müellifler tarafından Türkçe olarak 200 kadar mevlit yazılır.

Osmanlı'da Osman Gazi döneminden beri var olan mevlit geleneği, resmî olarak ilk kez 1588 (hicri 996) yılında Sultan III. Murad döneminde kutlanmaya başlar. Bu dönemde mevlid-i şerif geleneği, halk ve saray geleneği olarak iki şekilde devam ettirilir. Bunlardan halk geleneği olanlar konak, ev, cami ve vakıflarda icra edilirken saray geleneği olanlar, padişahın da katıldığı “mevlit alayı” adı verilen resmigeçidin ardından camilerden birinde icra edilirdi. Genellikle Sultan Ahmed Camii'nde icra edilen kutlamalara padişah ile birlikte sadrazam, şeyhülislam, vezirler, kazaskerler, mülkî-askerî erkân ve ulema katılırdı. Ayasofya ve Sultanahmet şeyhlerinin vaaz verdiği ve mevlit okuduğu bu kutsal gecelerde gelenlere şerbet ve güzel

koku dağıtılır, vazifelerini ifa edenlere ise hediye ve bahşış verilir. Osmanlı döneminde mevlit kutlamaları sadece İstanbul merkezli değil kutsal beldelelerde de gerçekleştirilirdi. Kandil günü Medine'de resmî tatil ilan edilir ve dükkânlar kapalı olurdu. Bayramlaşma havası içerisinde herkes birbirlerini tebrik ederdi. Mevlit gecesi, Mescid-i Nebevi'de ihya edilir, sabah da Bâb-ı Nisâ önünde okunan mevlit dinlenirdi. Burada genellikle “Vilâdet”, “Radâ” ve “Hicret” bahirleri çeşitli makamlarda okunurdu. Örneğin “Velâdet” bahri, rast makamıyla başlar nişaburek, sûzidilârâ, segâh, nihâvend, suzinak, mâhur, hüzzam, sabâ, uşşak, hicaz, kürdîlî-hicazkâr, isfahan makamlarıyla devam eder ve yine rast makamıyla bitirilirdi.

Osmanlı toplumunda, mevlid-i şerif geleneği geniş bir coğrafyada icra edilen bir gelenektir. Süleyman Çelebi'nin mevlidinin Osmanlı topraklarında konuşulan Rumca, Arnavutça, Boşnakça, Çerkezce, Kürtçe gibi farklı birçok dile çevirisinin yapılmış olması bunun en açık göstergesidir. Anadolu ve Balkanlarda icra edilen mevlit geleneği, sadece kandil gecelerinde değil sünnet, nikâh, ölüm vb. törenlerde de sürdürülürdü. Camide okunan mevlitlerden sonra gül suyu ve şeker ikramı; evlerde okunan mevlitlerden sonra ise yemek, tatlı ve meşrubat ikramının hâlâ devam etmesi, bu geleneğin Osmanlı'da olduğu gibi aynı esaslar üzere icra edildiğini göstermektedir. Osmanlı, mevlit geleneğine o kadar önem vermiştir ki sadece bu amaca yönelik olarak “mevlit vakıfları” kurmuştur.

Günümüzde halk arasında uygulanan mevlit geleneği genellikle camilerde ve evlerde icra edilmektedir. Camilerde yapılan kandil programlarında okunan mevlit, genellikle grup hâlinde görevli hoca ve mevlidhanlar tarafından okunmaktadır. Evlerde okunan mevlitten sonra misafirlere yemek ikramı yapılmaktadır. Mevlit günümüzde sadece kandil gecelerinde okunmakla kalmamış, doğumda, düğünde, cenazede, nişanda, nikâhta, evlilikte, askere ve hacca uğurlamada, ölünün yedisinde ve kırkında, öğrenci mezuniyetinde, yani kendince önem atfettiği her törende okuyarak uygulama alanını genişletmiştir. Böylece mevlit halk arasında folklorik bir hüviyet de kazanmıştır. Mevlit asırlarca halk arasında çocuklara isim verilirken kullanılan kaynaklardan biri olmuş, Mevlit'in "Veladet Bahri"nde geçen Âmine, Sadef, Dürdane, Abdullah, Cihan, Melek, Huri/ye, Hava, Asiye, Meryem, Hatun, Nigar, Mustafa, Kadri/Kadir, Necat, Mahpeyker, Nida, Derman gibi isimler kız veya erkek adı olarak çocuklara verilmiştir. Erkek çocuklara Mevlit/Mevlüt, kız çocuklarına ise Mevlüde isimlerinin konulması bir gelenek hâline gelmiştir.

Kültürümüzde mevlit geleneği, hem dinî tören hem de folklorik bir gelenek olmakla birlikte aynı duygu ve düşüncüyü paylaşanların aynı mekânda toplanmasıyla, hem belli bir kültüre ait hissetme hem de geriye dönük olarak geçmiş hatırlama izleri taşımaktadır. Böylece mekân, bedensel pratikler, tarih ve dil hafızayı taşımakta ve aktarmaktadır.

Nitekim mevlit geleneğinin bir dönem Balkan coğrafyasında komünizmin asimile politikaları karşısında kimlik ihtiyacının karşılanması noktasında önemli bir işlev gördüğü de söylenebilir. Modernitenin de etkisiyle dine ait ne varsa silinmeye çalışılan bu çağda Mevlit, dinî bir gelenek olması yönüyle halkın dinî kimliğini terk etmemesinde etkili olmuştur. Bugün "sosyete mevlidi" ve "bebek mevlidi" gibi organizasyonlar ile gelenek yeniden farklı bir biçimde üretilmektedir. Mevlit, bir ritüel olarak doğum ve okunma ayinini barındıran, geçmişte yaşanan bir olayı tekrar güncelleyerek günümüz insanını bu olaya şahit kılmak gibi mitolojik bir işlev de görmektedir. Sonuç olarak kültürümüzde mevlit geleneğinin Hz. Peygamber'in doğumunu kutlama ve ölüleri anma gibi dinî gerekçeler ile birlikte kültürü yeni nesillere aktarmak, toplumda birlik ve beraberliği sağlamak ve manevi bir ortamı teneffüs etmek amacıyla halkımız arasında hâlâ canlı olarak yaşatıldığı söylenebilir. Her ne kadar bidat olduğunu söyleyenlerce eleştirilse de yüzyıllardır mevlit geleneğinin kültürümüzde var olmaya devam etmesi, Anadolu insanının peygamber sevgisinin ne kadar güçlü olduğunu gösterir.

KAYNAKÇA

- AKDAĞ, Soner (2008), "Süleyman Çelebi'nin Mevlidi Üzerine", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.36, s. 81-98.
- CAN, Mustafa (2020), "Osmanlı Kültüründe Mevlid-i Şerif Geleneği", Fârâbi Ansına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-II, (Ed. Yunus Emre Tansü), Gaziantep: İksad Yayınevi, s.139-177.
- İÇLİ, Ahmet (2012), "Yaratılışın Öyküsü Olarak Mevlid: Mevlid ve Mitoloji İlişkisi", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/3, p.1499-1516.
- ŞAHİN, Ayşe (2019), "Din Ritüel ve Haftız: Mevlid Geleneği Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme", Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- TOKEL, Dursun Ali, (2017), "Mevlid Sadece Mevlid midir?", Diyanet Dergisi, S.323 s.2-5.

Muhabbet Duygusu Ekseninde Şekillenen Bir Gelenek: Mevlit¹

*Mustafâ'yı kendiye kaldı habîb
Cümle derdlülere ol oldu tabîb
(Süleyman Çelebi)*

İslam toplumlarının Hz. Muhammed'e olan sonsuz sevgisinin en önemli yansımalarından biri, mevlit metinlerinin yazılması ve merasimlerinin icra edilmesidir. Bu yazıda mevlidin tanımı, Türk kültüründe mevlit törenlerinin tarihî serüveni, edebî bir tür olarak mevlit, ideal mevlit örneklerinden *Vesiletü'n-Necat* ve muhabbet peygamberi olarak Hz. Muhammed'in *Vesiletü'n-Necat*'taki yansımaları ele alınmıştır.

Arapça bir sözcük olan mevlidin sözlük anlamı; “doğma, doğum yeri, doğum zamanı”; terim anlamı ise “Hz. Muhammed'in doğum menkıbesi ve yaşamını (ahlakı, meziyetleri, hilyesi, gazaları, mucizeleri, vefatı vb.) övgü ile anlatan eserdir.”² İslam toplumlarında rahmet ve kurtuluş vesilesi olarak düşünülen Hz. Muhammed'in doğumu hasebiyle icra edilen anma törenleri için de mevlit sözcüğü kullanılmıştır.

Mevlit törenleri, ilk olarak Abbasi halifesi Harun Reşid'in (öl. 809) annesi el-Hayzuran (öl.789) tarafından düzenlenmiştir. Bu bağlamda “el-Beyza”

ismiyle de anılan Hz. Muhammed'in doğduğu ev, mescit hâline getirilmiş ve doğum günü olarak kabul edilen Rebiülevvel ayının 11 ve 12. gecesi yaklaştığında törenler için ziyarete açılmıştır. Geniş katılımlı ilk mevlit merasimleri, 1207 yılında Selçuklu Atabeki Muzafferüddin Gökbörü (öl. 1233) döneminde yapılmıştır. Erbil'de icra edilen bu merasimler, eski Türk âdet ve geleneklerinden izler taşır. Sonraki dönemlerde İslam âleminde mevlit gününe/gecesine işaret eden kandil gecesi, kutsal sayılmış ve yüz yıllarca devam eden dinî bir gelenek haline gelmiştir.³

Osmanlı Devleti'nde ilk defa III. Murat (öl.1588) devrinde mevlit merasimleri resmî olarak kutlandı. Sultan Ahmet Camii ve çevresi merasimlerin merkezi olarak belirlendi. Davet usulü ile mevlit merasimine iştirak eden

¹ Mahmut Gider, Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, klasiksiir@gmail.com

² Ferit Develliöğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 1993, s. 636.

³ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2011, s. 137; Semra Ahyılmaz, “Mevlit ve Türk Edebiyatında Mevlit Türü”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 13, 1999, s. 197.

devlet erkânı, merasime has kıyafetler giyerek camideki yerini alırdı. Üç mevlithanın teşrifat gereği belirli bir sıra ile okumalarını gerçekleştirdiği camide buhurdan tüttürme, Fetih suresini okuma, vaaz verme, şerbet ve hurma ikram etme, hilat giyme, padişah huzurunda mektup okuma, karşılıklı hürmet gösterilerinde bulunma gibi ritüellerden sonra merasim sona ererdi.⁴

Divan Şiirinde Edebî Bir Tür Olarak Mevlit

Edebiyat geleneğinde bir konunun/temanın tür olarak telakki edilmesinin şartı, edebî eserlerde yoğun bir biçimde ve yüzyıllarca işlenmiş olmasıdır. Fars edebiyatında fazla iltifat görmeyen mevlit türü, Arap edebiyatında kısmen, Türk edebiyatında ise özellikle divan şiirinde sıkça işlenmiştir. Divan şairlerinin, Hz. Muhammed'in muhabbet ve şefaatine nail olma isteği nedeniyle edebiyatımızda başta mevlit olmak üzere kırk hadis, yüz hadis, hilye-i şerif, miraciye, naat gibi türler oluşmuştur.

İslamiyet'in ilk asırlarında yazılan siyer, şemail ve megazi türündeki eserlerde mevlit bölümleri yer alsa da Ebü'l-Cevzi'nin (öl. 1201) *Mevlidü'n-Nebi* adlı eseri, türün ilk örneği olarak kabul edilmiştir. Genellikle mesnevi nazım şekliyle müstakil eser olarak kaleme alınan mevlit; kaside, murabba, muhammes gibi nazım şekilleriyle de divanlarda manzume biçiminde yazılmıştır. Mevlit metinleri genel olarak Allah'a yakarış, Hz. Muhammed'in doğumu, peygamberliği, mucizeleri, miraca yükselişi, vefatı ve dua bölüm-

lerinden oluşmaktadır. Öğretici ve lirik bir eda ile yazılan mevlitler, merasimlerde ve halk arasında okunma düşüncesiyle kaleme alındığı için bu tarz eserlerde sade bir dil tercih edilmiştir. Türk kültüründe başta Hz. Muhammed'in doğumunu anma olmak üzere aile bireylerinin doğum, sünnet, okula başlama, Kur'an-ı Kerim'i hatmetme evlenme, askere uğurlama, hacca gitme ve vefat gibi birçok olaydan ötürü de mevlit törenleri yapılmıştır.⁵

Divan edebiyatında 200'ün üzerinde mevlidin yazılmış olması, bu türe olan iltifatın anlaşılması bakımından önemlidir. 64'ü tespit edilen bu eserlerden *Vesiletü'n-Necat*'ın dışında dil ve edebiyat açısından önemli olanlardan biri Hamdullah Hamdi'nin (öl. 1503) *Ahmediyye*'si diğeri ise tasavvufi nitelikler taşıması hasebiyle Şemseddin Sivasî'nin (öl. 1597) *Mevlid* adlı eseridir. Divan edebiyatında şairlik yeteneği zayıf olanlar, mevlit türünde daha çok eser yazsa da Süleyman Çelebi (öl. 1422), Zati (öl. 1547), Lamii Çelebi (öl. 1532), İbrahim Şahidi (öl.1550) gibi kudretli şairler de mevlit yazmıştır.⁶

Mevlitle Özdeşleşen Eser: Vesiletü'n-Necat

Türk kültüründe mevlit türü ve merasimlerine ilginin fazla olmasının temelinde, Hz. Muhammed'e duyulan muhabbetin yanı sıra Süleyman

⁴ Canım, age, s. 138-139; Kadir Atlasoy, "Süleyman Çelebi ve Mevlid Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı-Kültür ve Sanat*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, 1999, s. 602-603.

⁵ Canım, age, s. 140-141.

⁶ Alyılmaz, *agn*, s. 197; Canım, age, s. 141.

Çelebi'nin “*Vesiletü'n-Necat*” adlı eserinin toplumda uyandırdığı etki vardır. Eser adı olmasına rağmen toplumda “mevlit” sözcüğü tezekkür edildiğinde *Vesiletü'n-Necat*'ın akla gelmesi ve mevlit sözcüğünün sözlük anlamlarından biri hâline gelmesi, tür-eser özdeşleşmesinin en önemli göstergesidir:

*İşbu kân-ı şehd ki şîrindir dadı
Bil Vesîlet'ün-Necât oldı adı⁷*

Vesiletü'n-Necat, Bursa Ulu Cami'de Bakara suresinin 285. ayeti üzerinde yapılan tartışmaya dâhil olan Süleyman Çelebi tarafından Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstün olduğuna dair tezin ispatı için yazılmıştır. Arapça ve Farsça birçok sözcük ve tamlama içeren eserin dili anlaşılır, anlatımı şairin dinî hassasiyet ve heyecanına bağlı olarak akıcı, lirik ve sanatlıdır. Eserde öğüt mahiyetindeki öğretilerin yanında tasavvufi remizler de yer almaktadır. Eski Anadolu Türkçesiyle, mesnevi biçiminde, aruzun “fâ'ilâtün-fâ'ilâtün-fâ'ilün” kalıbıyla yazılan eser, 768 beyitten oluşmaktadır. Mensur bir ön sözle başlayan *Vesiletü'n-Necat*; Allah'a yakarış, dua, âlemin yaratılış nedeni, Nur-ı Muhammedî'nin intikali, doğumu, mucizeleri, miracı, üstün özellikleri, vefatı ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. İslam toplumlarında muhtelif dillere çevrilen bu eser, söz konusu dillerde aynı türden birçok eserin yazılmasına vesile olması, beğenilmesi ve etkisinin anlaşılması bakımından önemlidir. Mevlithanlar

tarafından (vezninden çok) özel bir makamla okunan bu mevlidin, üslubundaki samimiyet ve oluşturduğu etki ile İslam toplumlarında değerini kaybetmediği görülmektedir.⁸

Müslümanların dünya tasavvurunun Peygamber sevgisi ekseninde şekillenmesi gerektiğine inanan ve mevlidinde bu anlamda mesajlar veren Süleyman Çelebi, Hz. Muhammed'e salavat getirmeyi ahirette saadete ermenin yolu olarak görür:

*Ger dilersiz bulasız oddan necât
Işk ile derd ile idün es-salât*

Muhabbetle Özdeşleşen Değer: Hz. Muhammed

Mevlit yazma ediminin temelinde “muhabbet” duygusu vardır. Muhabbet duyulan varlık (sevgili); duygu, düşünce ve hayallere konu edildikçe yeniden üretilip çoğaltılır, farklı çağrışımlarla edebî imgelere dönüştürülür. Hz. Muhammed, özellikle tekke-tasavvuf ve divan şiirinde yoğun bir şekilde işlendiği için tema/konu olmanın ötesine geçerek kaynak hâline gelmiştir. “*Muhammed'den muhabbet oldu hâsıl / Muhammedsiz muhabbetten ne hâsıl*” dizelerinden anlaşıldığı üzere Hz. Muhammed, muhabbetin kaynağı olarak telakki edilmiş; onun gündem edilmediği ya da paydaşı olmadığı bir duygu veya sohbetin bir anlam ifade etmediği düşünülmüştür.

⁷ Yazıda kullanılan beyitler, Faruk K. Timurtaş'ın *Mevlid Vesîlet-ün-Necât* adlı kitabından alıntılanmış olup eserin künyesi kaynakçada belirtilmiştir.

⁸ A. Necla Pekolcay, “Mevlid”, *TDF İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, 2004, s. 485; Canım, age, s. 140-141.

Sevgili ve dost anlamlarına gelen “habib”, “muhabbet” sözcüğünün kökteşlerinden olup Mevlit’te Hz. Muhammed için sıkça kullanılan sıfatlardandır. Hz. Muhammed’in habibullah (Allah’ın sevgilisi) olarak telakki edilmesinin nedeni, güzel ahlakı tamamlamak için peygamber seçilmesi ve manevi hasletleri kemal derecesinde taşıması ve uygulamasıdır:

Her kemâlât ile kâmil şâh idi
Anun için ol Habîbu’llâh idi

Allah’ın, Hz. Muhammed ile olan ilişkisini muhabbet ve meveddet duygusu üzerine bina etmesi, ümmet-peygamber ilişkisinin bu ekseninde ikame edilmesinde belirleyici olmuştur:

Gel habîbüm sana âşık olmuşam
Cümle halkı sana bende kılmışam

Kıyamette herkesin “Nefsi, nefsi!” dediği bir anda, inananların dertleri ile dertlenen Hz. Muhammed’in “Ümmetî ümmetî!” nidalarıyla Mutlak Sevgili’den medet umması, rahmet ve muhabbet duyguları ile izah edilebilir:

Hakka bağlayup gönülden himmeti
Dir idi kim ümmetî vâ ümmetî

Muhabbetle karşılık olmalıdır. Milletimizin derin saygı ve muhabbetini ifade etme konusunda müşahhas örneklerden biri olan Süleyman Çelebi, Hz. Muhammed’i “can içinde can” olarak görerek muhabbet kaynaklı özdeşleşmeyi nazara sunar. Özdeşleşme sayesinde benlik

ve ikilik perdeleri aradan kalkar, “peygamberin varlığında yok olma” anlamına gelen “fenâfi’r-resûl” hâli gerçekleşmiş olur:

Ol idi cân içre bizüm cânumuz
Ol idi her derde hem dermânımız

Neticede, Abbasiler döneminde icra edilen ilk mevlit merasimleri, İslam ülkelerinin çoğunda geleneğe dönüşmüştür. Mevlit merasimlerinin icrası konusunda temayüz etmiş milletlerin başında Türkler gelir. Osmanlılar döneminde mevlit merasimlerinin resmî olarak icra edilmesi ve özellikle divan edebiyatında mevlidin yanı sıra Hz. Muhammed konulu farklı türlerde eserlerin verilmiş olması, Hz. Peygamber’e duyulan ihtiram ve muhabbetin en önemli göstergesidir. Süleyman Çelebi’nin *Vesiletü’n-Necat* isimli mevlidi, gerek merasimlerde başucu kaynağı gerekse de bu türde yazılan metinlerin esin kaynağı olduğu için önemi haiz bir eserdir. Sevilen bir varlığın edebî metinler aracılığıyla idealize edilmesi, o varlığı yaşama ve yaşatma duygusu bağlamında değerlendirilebilir. Hz. Muhammed’in metinlerde muhabbetle özdeşleştirilme durumu da bu bağlamda değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Alyılmaz, Semra, “Mevlit ve Türk Edebiyatında Mevlit Türü”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 13, 1999.
Atlansoy, Kadir, “Süleyman Çelebi ve Mevlid Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı-Kültür ve Sanat*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C. 9, 1999.
Canım, Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2011.
Devellioglu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi, 1993.
Pekolcay, A. Necla, “Mevlid”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 29, 2004.
Timurtaş, Faruk K., *Mevlid Vesiletü’n-Necat*, İstanbul: MEB Yayınları, 1990.

Medyatik Doğa Durumu: Demagoji, Manipülasyon, Popüler, Hınç ve Nefret

“...eğer bir insanın amaca hakkı varsa,
araçlara da hakkı vardır.”

“...meşru ile gayri meşru, adalet ile adaletsizlik gibi kavramların burada yeri yoktur. Ortak bir erkin olmadığı yerde yasa olmaz, yasanın olmadığı yerde de adaletsizlik olmaz... Bu herkesin herkese karşı savaşıdır.”

Thomas Hobbes

Thomas Hobbes'un 1651'de yazdığı *Leviathan* adlı eserinde, toplumsal sözleşme ile ortaya çıkacak olan egemenin toplum üzerindeki mutlak iktidarını meşrulaştırmak için bir doğa durumu tasviri yapılır. Buradaki temel amaç, mutlak egemenin, “ne hakla yönetiyorsun” ya da “bu kadar güce nasıl ve niçin sahipsin” şeklindeki en asli politik soruları kendi açısından tutarlı ve makul bir çerçevede cevaplamaktır. Buna göre insanlar devlet öncesi doğa durumunda o kadar sefil ve acınası bir hâlde yaşamaktadırlar ki, insani bir eğilimle bu sefillikten ve acınası hâlden kurtulmak isteyecekler ve rasyonel bir kararla doğa durumundaki kaos ve anarşiye sebep olan tüm haklarından egemen/devlet lehinde vazgeçeceklerdir. Bu açıklamanın daha iyi kavranması için Hobbes'un doğa durumu tasvirine biraz daha yakından eğilmek gerekmektedir.

Hobbes'a göre doğa durumunun en belirgin özelliği “herkesin her şeye hakkının olmasıdır.” Başka bir anlatımla doğa durumunda insanları istedikleri herhangi

bir şeyi yapmaktan alıkoymak üstün bir güç bulunmadığından teorik olarak herkes, her şey için özgür ve hak sahibidir. Bunun tek istisnası ise sizin özgürlüğünüzün ve isteklerinizin sizden daha güçlü birisinin istekleri ile çakışması ve sonuçta da sizin, hayatınız dâhil sahip olduğunuz her şeyi bu güç karşısında kaybetmenizdir. “İnsanın, insanın kurdu olduğu” bu doğa durumunda *kimin gücü kime yeterse* ilkesi işlediğinden ve insan ilişkilerini düzenleyecek bir yasa olmadığından, hayat kaotiktir; bundan dolayı da kısa, sefil, acımasız ve anlamsızdır. Yasa yoktur, zira yasayı herkese şamil bir şekilde uygulayacak bir güç, bir *egemen* yani devlet yoktur. Kaldı ki, gerek ellerindekini muhafaza edebilecek gerekse de başkalarının ellerindekini ele geçirebilecek kadar güçlü olanların yasaya da ihtiyaçları yoktur. Her şeyden önemlisi de yasanın ve buna bağlı olarak oluşacak olan birlik-beraberlik fikrinin/tasavvurunun bulunmaması, doğa durumunda yaşayan insanların bir toplum meydana getirememelerine neden olmasıdır. Onlar, olsa olsa bir *yığındır*;

hepsi birbirinden habersiz, herkesin herkesle düşman olduğu ve başta kendi hayatı olmak üzere salt kendi çıkarını düşünen insanların yığını. Birbiri için tehlike oluşturan, alelade bir şekilde, tesadüfen bir araya gelmiş bir insan kalabalığı.

Bu insan kalabalığı içerisinde her şeyi belirleyen temel ölçüt ise elde etme arzusu ve hırsıdır. Elde etme arzusunun fiili bir duruma dönüşebilmesi de kesinlikle herkesten daha güçlü olmaktan geçer. Birisinin elde etme arzusu ve bunu tahakkuk ettirmek için kullanacağı güç karşısındaki tek savunma ve sığınak da yine fiziksel ya da benzeri bir başka çıplak güçtür. Güç ancak başka bir güç tarafından engellenebilir. Güce maruz kalmanın güçlüden merhamet beklemesi aptalcadır. Hobbes'a göre doğa durumunda yasa, ahlak, merhamet, acıma vb. olgulara ve duygulara yer yoktur ya da bu duygular anlamsız ve geçersizdir. Zira herkesin uyacağı ortak bir yasa ve ahlak normu olmadığından merhamet göstermek merhamet gösteren için sefalet ve ölüm anlamına gelecektir. Tek bir yasa vardır; o da güçlü olmak ve ne pahasına olursa olsun güç sağlayacak araçlara sahip olmaktır. Tek bir geçerli durum vardır; kaosun ve mücadelenin sürekliliği. Kılıç sallamayı ya da taş atmayı bıraktığın an, onların sana isabet etmesini engelleyecek hiçbir şey kalmaz.

Dile getirildiği günden beri Hobbes'un teorisi toplumsal hayattan iktisada, politikadan uluslararası ilişkilere kadar oldukça geniş bir alanda, yaşananları açıklamakta kullanılmış; onun üzerinden yeni teoriler geliştirilmiş, analizler yapılmış; hatta var olan gerçeklik bu teorideki argümanlar üzerinden yeniden kurgulanmaya ve inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan belli alanlarda başarılı olduğunu da söylemek mümkündür.

Şiddetli bir rekabetin kendisini gösterdiği ve bu rekabette hiçbir ahlaki ilkenin gözetilmediği, amaca giden her aracın herhangi bir sorgulamaya konu olmadan kullanıldığı, yumrukların sürekli sıkıldığı ve atılan yumrukların sayılmadığı; bir, tetikte ya da teyakkuzda olma hâlinin istisna değil sıradanlığa dönüştüğü her durum ve resim için doğa durumu benzetmesi yapılır sıklıkla. *Diğerinin varlığının eşit ilişki kurulabilecek bir varoluşsal denk* olarak görülmediği, yani *farklıyız ama dengiz* anlayışının geçerli olmadığı; bilakis onun bir görünmezliğe, suskunluğa, istek yoksunluğuna (arzusu olan ama bunu dile getirmemesi gereken bir varlığa) itildiği ya da kardeşler arasında farklı olanın kuyuya atıldığı her düzlem bir doğa durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel ve yeni versiyonu ile medya ve sosyal medyayı da bu bağlamda Hobbesçu anlamda doğa durumunun ilkelerinin geçerli olduğu bir zemin olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır.

Michel Foucault, *Doğruyu Söylemek* adlı eserinde politik olanı aynı zamanda bir hakikat oyunu olarak ele alır. Buna göre kişiler arası kamusal nitelikli bir faaliyet olarak politika hakikat iddialarının *mübadeleye* girdiği bir alandır. Bu anlamda bu mübadelenin başlangıç noktası mübadeleye sokulan *metan* manipülatif bir muhtevadan azade olmasıdır; onun hakikat olma niteliğinin hiçbir şekilde sakatlanmamış olmasıdır. Bu bir nevi Farabi'nin erdemlilerin yönetimine ilişkin çağrısı ile de örtüşür. Yönetim ve politika bir erdemliler uğraşdır buna göre, yani erdemlin mübadele edildiği, hakikatin pazara çıktığı bir süreçler bütünüdür. Öte yandan modern demokrasileri, tıpkı antik örneklerinde olduğu gibi kusurlu hâle getiren en önemli hususlardan birisi de geniş halk kitlelerinin demagogların elinde bir oyuncağa dönüş-

mesidir. Bu ilişkide ne hakikat kendisini göstermekte ne de erdemin bu işleyişe hâkim olması söz konusu olabilmektedir. Halkın korkuları, önyargıları, beklentileri, umutları sürekli *işleme* tabi tutulmakta, dönüşüme uğratılmakta, satılabilir mallar hâline getirilmekte, ucuz reklamcılık faaliyetleri ile ters yüz edilmekte ve böylece *ötekinin/ diğèrinin* insandışlaştırılmaya çalışıldığı zehirli bir iklim üretilmektedir.

Bu zehirli iklim tıpkı Hobbes'un doğa durumundakine benzer şekilde haksızlıklar, adaletsizlikler, yoksunluklar, istikrarsızlıklar üretmekte; tek önceliğin ayakta kalmak olduğu ve bu amaçla yapılabilecek olan her şeyin mübah olduğu bir anlayışı işler hâle getirmektedir. Bunun doğa durumu ile bir başka irtibatı ise şu: Hobbes'un tasarladığı doğa durumunda modern iktisadın da temel ilkelerinden biri olan "kıt kaynaklar" durumu nedeniyle insanlar elde etme ve elde ettiğini koruma ya da başkasının elde ettiğini ele geçirme¹ mücadelesi içerisindeyler. Temel kaygı yaşamı devam ettirmek ve olanı korumak, olmayana da sahip olmaktır. Modern çağ, kadim geleneklerin tüm tecrübe ve birikimlerini bir kenara koyarak, insanı devletin/egemenin var olduğu bir doğa durumu içerisine sokmuştur: Kazan, elde et, elde ettiğini çoğalt, ne pahasına olursa olsun elindekine sahip çık, paylaşma, zayıf düşme. Çünkü elde edebileceklerin sınırlı ve ancak sana yeter, seni doyurabilir. Bu şekilde resmedilen mücadele ortamı içerisinde bu mücadelenin çeşitli araçları olacaktır şüphesiz. Eğitim, kaba güç, sayı çokluğu, hitabet vs. Bunların yanında aynı bilinçlenme ve düşünme atmosferine dâhil insanların oluşturduğu kitlelerin de bu araçları tıpkı tek tek insanların kullanımında olduğu gibi kullanma-

ları söz konusudur. Fakat bu kullanımda diğèrine göre çok daha güçlü bir etkiye sahip önemli ve yeni bir araç daha vardır: Klasik medya ve sosyal medya. Aslına bakılırsa bu, içinde bulunduğumuz söz konusu doğa durumunda en güçlü/etkili elde etme ve elde ettiğini koruma aracıdır. Başka bir anlatımla en keskin ve etkili savaş baltasıdır.

Modern doğa durumundaki en önemli kazanım elde etme aracı olarak medya ve sosyal medya, kişiler ve kolektiviteler arasındaki mücadelenin de çarpışma alanıdır; meydan muharebeleri orada gerçekleşir. Bu muharebenin kılıçları sözler, okları ve mızrakları cümleler, kalkanları ise tıklanma sayılarıdır. Dolayısıyla diğèrini *yere sermek* maksadı ile ivmelenen kısa-zamansal döngülerde kılıçlar, oklar, mızraklar ve kalkanlar savaşın uygun ve gerekli alanlarında konumlanırlar. Bunun bir boyutu da her safın/blokun ve her *birliğin* kendi popüler-ikonik figürlerini üretmesi, onları bu popülerlik üzerinden bir kamusal otorite, bir kanaat önderi, rol model, sözüne itibar edilmesi gereken bir tarihsel şahsiyet ya da entelektüel kible/pusulaya (öyle olmakla uzaktan yakından ilgileri olmasa da) dönüştürmeye çalışmasıdır. Herhangi bir nedenle kamusal alanda ve medyatik dünyada görünür olmuş, ilgi çekmiş ve çok tık almış kişilerin sırf bu özelliklerinden (başka bir özelliği olmasının önemi olmaksızın) ötürü birer entelektüel-kamusal otorite rolüne bürünmeleri², salt bu medyatik doğa durumunun güçle olan ilişkisinden ve popülerlik vasfından kaynaklanmaktadır. Zira popüler olan rağbet görendir;

¹ Burada "gasp" kavramı kullanılmıyor. Çünkü doğa durumunda hiç kimsenin herhangi bir şey üzerinde mülkiyeti ve kesin sahipliği yoktur.

² Bourdieu, daha geniş bir kapsamda bunları *fast thinking*, *fast thinker* ve bunların ortaya çıkardığı ürünleri de kültürel *fast food* olarak tanımlamaktadır.

popüler olan değerli olandır; popüler olan kıymetlidir; popüler olan yön göstericidir; popüler olan egemen olandır; popüler olan doğrudur. Popüler olmayan ise rağbet görmeyen olduğu için, köşede bucakta ve azınlıkta kaldığı için değersiz, anlamsız, istenmeyen ve hatta *yanlış* olandır; can çekişen, kıymetsiz olan, tarihin çöplüğüne atılması gerektirir. Böylece popüler olan kendisini meşrulaştırır ve diğerini gayrimeşru ilan eder. Popüler pazar, kapılarını bu oyunu kendisinin istediği gibi oynamayanlara ya da görmeyenlere kapatır, onları popüler olmayan, ilgiye ve öneme değer olmayan olarak kodlar. Bu sürecin, bu egemenlik-tahakküm ilişkisinin bu şekilde biteviye devam etmesi için de sürekli yeni popülerlikler üretilir. Vasıfsızların vasıflıymış gibi sunulduğu bir güç ilişkileri ağı örülmeye devam eder.

Böylece mevcut doğa durumunda hem kendi iktidar ve yaşam alanlarımızı korumak hem de *ötekimiz*in iktidar ve yaşam alanlarını daraltmak amacıyla stratejiler geliştirmeye başlarız. İşte vasıflı ya da vasıfsız olsun fark etmez, *popülerlerin* de etki ve nüfuz alanı bu noktada kendisini gösterir. İçsel bağlılığı ve dayanışmayı derinleştirmek, kendi grupsal benimize dönük abartılmış ve kontrolsüz sevgiyi köpürtmek ve dışa dönük hınç ve nefreti beslemek, şekillendirmek ve kanalize etmek de onların sorumluluğu hâline gelir. Bu yol üzerinde herkes her şeyin eş anlı olarak üreticisi ve tüketicisine dönüşür. Büyük bir reklam ve pazarlama dünyası yeni tüketicileri üretirken, bu yeni tüketicilerin tükettiği ürünler ise eski ve yeni versiyonlarıyla medya/sosyal medya fabrikalarında üretilmekte, işlenmekte ve *tezgâhlara* sürülmektedir. Son tahlilde, popüler figürler, onlarla birlikte ürettiğimiz ve tüketicisi olduğumuz bir tasavvur ve dünyanın, onlarla birlikte mücadele verdiğimiz

bekçilerine dönüşürler. Onlar davranışlarıyla, tarzlarıyla, tercihleriyle, sözleri ve edimleriyle sınırın, biz ve onlar arasındaki sınırın bekçileri hâline gelirler. Bizimle beraber bizim için savaşmaları gerekir. Bu savaşın kime karşı bir savaş olduğu ise her zaman, beklendiği ya da zannedildiği kadar açık değildir. Bu durumda bazen bir etkinlikte bir masaya çatal atılması ile verilen mücadele, başka bir yerde bir söz veya aşağılama ile örneklenebilir. Muhataplar veya daha yerinde bir ifade ile hasımlar ve mücadelenin biçimi değişse de mücadelenin özü ve içeriği değişmemektedir.

Hınç alma ve aynı zamanda buna bağlı olarak ortaya çıkan rahatlatma psikolojisinin iptilası altında süreç işlemeye ve ilerlemeye devam eder. Etkinin büyüklüğü, popülerliğin ve imajın büyüklüğüne bağlı olduğundan, gösteriş ve imajlar sürekli göz önünde tutularak şişirilir. Gösteriş ve imajlar/görüntüler özün üstüne çökertilir, önüne geçirilir, öz gözlerden gizlenir. Dolayısıyla esasında önemli olması beklenen nitelik yani icra edilen estetik ya da sanatsal-zanaatsal işin mahiyeti önemini yitirir; iktidar ve hınç mücadelesindeki araçsal nitelik ön plana çıkar. Hülasa içinde bulunduğumuz ortamı Hobbesvari bir doğa durumu şeklinde algıladığımızda, kendi amacımızın haklılığından emin olduğumuz (!) bir vasatta araçlarımızın da haklı olduğuna inanmaya başlarız. Bütün çabamız, bütün uğraşımız, ürettiğimiz hemen her şey bu doğa durumundaki haklı (!) mücadelemizin bir aparatına dönüşür. Bize kazandıran her şeyi beğeniriz. Bize kazandıran her şeyi yüceltiriz; kaybettireni ise aşağılarız. Herkesin herkese karşı savaşında, her şey de savaşın aracına dönüşür. Son tahlilde savaşın tarafları hiçbir şey kazanmaz; kazanan, savaşın kendisi olur. Tıpkı masanın her zaman kazanmasında olduğu gibi.

Mahalle Kahvesindeki Bilge Balık: Sinağrit Baba

Sait Faik Abasıyanık'ın Cumhuriyet tarihinin en önemli öykücülerinde yer aldığını ve hikâyeciliğinin de Türkiye'de çağdaş anlatıma hissedilir bir katkı yaptığını hepimiz biliyoruz. Gözleme dayalı olarak oluşturduğu metinlerin bu kadar güçlü olmasının sebebi yazarın kendini gündelik yaşamın tam ortasına koymasıyla ilgili bir özellik olarak karşımıza çıkıyor. Tabii ki bu başarılı metinler gözlem gücü ve şiirsel ruh ile birleşince okuyucuya tam anlamıyla geçmiş oluyor.

Sait Faik Abasıyanık'ın 1950 yılında yayımlanan *Mahalle Kahvesi* isimli kitabı yazarın beşinci eseri. Kitap 22 öyküden oluşuyor. Yazar, *Mahalle Kahvesi* kitabında da yaşamın içinden kopup gelen anlatımını sürdürüyor. İnsana ait birçok duyguyu yalın bir dil kullanarak okuyucuya veriyor. Abasıyanık öykülerindeki en önemli özellik olan sadelik, duruluk ve doğrudan anlatım *Mahalle Kahvesi* kitabındaki Sinağrit Baba öyküsünde de kendini gösteriyor. Öykü yalın ve eksiltile cümlelerle başlıyor. Her şey böylelikle daha da anlaşılır hâle geliyor. **“Cehennem Nişanında beş sandaldık. Güzel bir ocak akşamı. Hava lodos. Denize kırmızı rengin türlü sü yayılmış. Çok kaynamış ıhlamur rengindeki yayvan, geniş, ölü dalgalar. Sandallar ağır ağır sallanıyor, oltalar bekliyor, insanlar susuyor.”** Okuyucu için anlaşılmayacak hiçbir şey kalmıyor. Atmosferin içine giriveriyorsunuz.

Yazar öyküde Sinağrit Baba dediği balığı tarif etmek için şiirsel bir dil kullanıyor. **“Pırıl pırıl, eleğimsağma pullarıyla ağır ağır, muhteşem, bir ilk çağ kralı gibi zengin, cömert, asil ve zalim mantosu ile dolaşır mı kim bilir?”** Sait Faik, öyküde sinağrit balığına “baba” sıfatını veriyor. Ömrü boyunca evlenmemiş, konuşmamış, yalnız yaşamıştır, diyor. Onu bilge, hayat tecrübesine sahip, yaşamın birçok zorluklarını görmüş bir insanmış gibi görmemizi istiyor.

Sinağrit Baba öyküsünü alegorik anlamıyla kaleme alınan bir metin olarak değerlendirebiliriz. Sait Faik, bilge sinağrit balığı üzerinden insan davranışlarına göndermeler yapıyor. Balıkçıların karakterlerini anlatarak toplum hayatına yapışıp kalan bozuklukları işaret ediyor. Kimi balıkçı ağgözlü, içten pazarlıklı, kimi korkak, kimi ahlaksız ya da kibirlidir, diyor. Cömert olanlardan da bahsediyor. Bunlara yakalanan balıkları da balıkçıların tuzaklarından kendi kendine kurtulamayan basiretsiz varlıklar olarak gösteriyor. **“O da ister su, ister kara, ister hava, ister boşluk, ister hayvan, ister nebat âleminde olsun bir kişinin aklı ile hiçbir şeyin halledilemeyeceğini bilmesidir. Ancak bütün balıklar oltaya tutulan hemcinslerini kurtarmanın tek çaresinin koşup o yakamoz yapan ipi koparmak olduğunu akıl ettikleri zaman bu hareketin bir neticesi ve faydası olabilirdi.”**

Hikâyenin ilerleyen bölümünde Sinağrit Baba'nın dikkatini çeken yeni bir oltanın yani yeni bir karakterin anlatıma dâhil olduğunu görüyoruz. Artık yaşlanan Sinağrit Baba hayatının son döneminde pis bir vatoz tarafından kısırılmak yerine muhteşem bir sofraya kurulup akıllı birine kendini teslim etmeyi tercih ediyor. Ve sonunda o oltayı bulduğunu düşünüyor. **“Sinağrit Baba ümitle koştı. Bu oltayı da kokladı. Hiç tanıdığı birisi değildi. Yemi ağzına aldığı zaman bu olta sahibinin, tam aradığı adam olduğunu bir an sandı. Bu anda da yakalandı. Kepçeden sandala düştüğü zaman Sinağrit Baba büyük gözleriyle kendisini yakalayana sevinçle baktı. Sinağrit Baba etrafı kırmızı, içi aydınlık siyah gözleriyle bir daha baktı, bir daha baktı.”** Ama Sinağrit Baba, yakalanır yakalanmaz oltanın sahibinde bir şey görüyor. Şimdiye kadar mağrur, cesur ve cömert yaşayan ama hiç imtihana tabi olmayan birisini. Bu imtihan sırasında belki de diğerleri gibi kötülük yapacak birisini. Yazar burada toplum hayatındaki bozulmanın tüm iyi niyetleri köreltebileceğine işaret ediyor. Sinağrit Baba üzerinden yaptığı bu tespit anlatım biçiminin gerçekliği sayesinde açığa düşmüyor. Çünkü Sait Faik, usta kalemi sayesinde atmosferi öyle bir kuruyor, dilini öyle sahici bir seviyeye çıkarıyor ki öykünün içindeymişsiniz gibi anlatıyı rahatça yaşayabiliyorsunuz.

Hikâyenin sonunda Sinağrit Baba güvendiği kişi hakkında hissettikleri yüzünden pişman ve mağlup bir şekilde can veriyor. Yazar okuyucuya toplum yaşamının güvensizliğini anlatmak istercesine bir son hazırlamış. İnsanlara güvenmenin zarar görülmesine sebep olacağını söyleyerek anlatımını bitiriyor. **“Bu adam o kadar talihli idi**

ki daha ikiyüzlülüğünü kendi kendisine bile duyacak fırsat düşmemiştir. Yoksa Sinağrit Baba yakalanır mıydı? Sinağrit Baba hırsından tekrar tepindi. Bağırarak ister gibi ağzını açtı. Kapatıldı. Sinağrit Baba son nefesini, böylece hiçbir insanlık imtihanı geçirmemişin sandalında pişman ve mağlup verdi.”

Hikâyeyi durum öyküsü olarak değerlendirilebiliriz. Olay örgüsüne bakacak olursak canlı bir hadise göremeyiz. Birçok hikâyesinde olduğu gibi hayatın içinden bir kesiti alıntılanarak metnini oluşturmuştur yazar. Bir hayalden öte değildir anlatılanlar. Yazar önce birinci tekil şahısla başladığı anlatımını ilerleyen bölümlerde üçüncü tekil şahıs ile sürdürmüştür.

Hikâyenin geneline bakacak olursak Sinağrit Baba öyküsü başarılı atmosferi, şiirsel dili, gerçekliği ve göndermeleriyle Türk Edebiyatında ancak usta bir kalemin yazabileceği unutulmaz bir metin olarak yerini alıyor. Kullandığı alegorik dil kurgunun içinde tam da olması gerektiği gibi eriyip kıvama geliyor. Yazarın özgün dili okuyucunun hikâyeye canlı, dinamik bir yaklaşım göstermesini sağlıyor. Anlatımın akıcılığı sayesinde hikâyede sanki dalgasız denizde yol alan bir sandalda küre çekiyormuşçasına yol alıyorsunuz. Yazarın vermek istediği duyguyu net bir şekilde anlayıp özümseyebilirsiniz.

Sait Faik, şimdiye kadar Sinağrit Baba hikâyesinde ve diğer tüm hikâyelerinde olduğu gibi aramızda dolaşıp durdu. Bundan sonra da dolaşmaya devam edecek. Ya bir deniz kenarında şişt şişt diye seslenecek, ya bir mahalle kahvesinde ince belli bardakla çayını yudumlayacak, ya da dülger balığının ölümünü şiirsel bir dille anlatacak. Abasıya-nık ve hikâyeleri hep yanı başımızda olacak...

“Uyanış” ve “Kurtarıcı Miti” Ekseninde İslami Bir Reçete: Âsım

Mehmet Âkif; ahlaki ve İslami kaidelerin adamı olarak yaşamış, hürriyete âşık, seciyeli ve muhterem bir “karakter adamı”dır. Hissî, mantıkî ve heyecanlı bir üslûbu vardır. Halkı sükûnete çağırın hutbe ve vaazlarında coşkun bir belagat ve söz ustasıdır. Eserlerinde zaman zaman sertleşen kuvvetli bir hiciv, izah ve telkin edici bir tavırla cemiyet meselelerini teşrih masasına yatırmış, fikirlerini nazmen dile getirmiş, talâkat ve ikna gücü sayesinde meselelere çözüm bulmaya çalışmıştır.

Âkif’le özdeşleşmiş bir fikir hareketi olan İslamcılık, “19’uncu ve 20’nci yüzyılda inanç, ibadet, eğitim, ahlak, felsefe, siyaset alanlarında bir bütün olarak İslâm’ı yeniden “hayata hâkim kılmak” için doğmuştur.” (Kara, 1985:1405’ten (Özkan, 2021: 24-25) Modernist İslâmcı ekolün en mühim münevverlerinden olan ve Âkif üzerinde etkileri derinden hissedilen Cemaleddin Afgânî ve selefi Muhammed Abduh’un tasavvurlarına göre şekillenmiş, “yeniden doğuş” psikolojisi üzerine inşa edilmiştir. Afgânî ve Abduh’un geleneksel İslâmcıların aksine yeni bir uygarlık tasavvurları vardır: İslâmi reform ve İttihad-ı İslâm’ın sağlanmasıyla “İslami uyanış” ve “yeniden doğuş”u gerçekleştirmek, “akılcı bir metotla İslâm âlemini öncelikle emperyalist Batı’nın sömürsünden, sonrasında zalim ve kötü yöneticilerden, taklitlen kurtarmak ve dini hurafelerden arındırarak Müslümanları medenileştirmek amaçlanmıştır. Bunun için İslâm’ın aslına dönmesi, yani iki temel kaynağa Kur’an ve sünnete bağlı kalarak içten içe bir “yenilenme” yani “teccid” yaşaması gerektiği savunulmuştur.”(a.g.e., 25). Böylelikle dini ıslah yoluyla İslamiyet her türlü taklit ve hurafelerden

arındırılacak, Batı’nın sosyo-kültürel yapısından ziyade ilim ve fenni alınarak yeni ve modern hayata egemen, yaşayan bir İslâm medeniyeti ve Müslüman kimliği teşekkül edecektir.

“Müspet ilimlerde ve buna bağlı olarak teknolojiye erişilmesi güç bir seviyeye varan Batı’nın karşısında duyulan şaşkınlık, İslamcılar ‘Garb’ın ilmini almak’ hususunda ister istemez hem Batıcılarla hem de Türkçülerle aynı fikri savunmak mecburiyetinde bırakmıştır. İlim söz konusu olduğu zaman meselâ Mehmet Âkif, Abdullah Cevdet’ten yahut Ziya Gökalp’ten farklı bir şey söyleyecek durumda değildir.” (Ayvazoğlu, 1999: 53) Dönemin aydınlarının vasıtaları farklı olsa da taşıdıkları gaye müsterektir. “Devrin yazar ve şairlerinin, kendi ideolojileri ve dünya görüşleri doğrultusunda, ülkeyi kurtaracak ve yarınlara hazırlayacak yeni bir Türk genci tipi ve onun kuracağı ‘yeni bir hayat’ tasarladıkları görülmektedir. Fikret’in Haluk’unu, Ziya Gökalp’in Ay Hanım’ını-yazarların ideolojisi ve bakış açıları dolayısıyla aralarında farklar olsa da-Âsım’ın benzerleri olarak görebiliriz. Bu yazarların mevcut durumdan memnun olmadıkları ve geleceğin yeni neslin elinde daha parlak olacağına dair bir umut taşıdıkları kuşkusuzdur. Mehmet Âkif de “Âsım” karakteriyle bu umudu somutlaştırır.” (Ersoy, 2010:14.) Âsım; kurgusal bir karakter olup Âkif’in yarattığı, İslâm davasının yiğit bir mücahidi, dinî ve millî mefkûrelerin taşıyıcısıdır. Yiğitlik, cömertlik ve lütuflarla donatılmış gençliğin vücut bulmuş bir tezahürüdür. Yeni nesle, halim ve selim Müslüman Türk gençliğine, yüklenen kutsî vazifenin, itimadın nişanesidir. Müslümanları ruh ve zihin tembelliğinden kur-

tararak “Asr-ı saadet”in eski ihtişamlı günlerine kavuşturacak, âdeta yeniden doğacaktır.

Âsım’ın kaleme alındığı 1919-1924 yılları arasında kurtarıcı bir nesle ihtiyaç duyulduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Sosyal ve siyasi manada çöküntüye uğrayan, mağlup düşen Müslümanların yeniden dirilip büyük bir güç kazanarak eski ihtişamlı devirlerine dönmesi, milli bir mefkûrenin ve kurtarıcının varlığına muhtaçtır. Zira “Milletler, yarattıkları mefkûreler vasıtasıyla ileri giderler. Mefkûreler, ‘yeniden doğuş’u mümkün kılan dinamik kuvvetlerdir.” (Kaplan, 2009:506) Mefkûreleri, sosyal hayata tatbik edecekler ise yeni Âdemler ve Havvalardır, yani gençlerdir. Ziya Gökalp’in “Bir Devlet Nasıl Gençleşir” (Beysanoğlu, 1956:121) makalesinde belirttiği üzere; eskilerden yeni fikirleri anlamaları ve onlara göre hareket etmeleri beklenemez. Hükümet yeni fikirli, genç kalpli, lekesiz Osmanlılara devredilmeli, gençler vakit kaybetmeden eski uygulamaları tasfiyeye başlamalıdır.

Kurtarıcı rolünü üstlenmiş tiplere Batı eposlarında, romans ve masallarda çokça rastlanır: Türk kahramanlık romanları, halk hikâyeleri ve masallarında da benzer tipler mevcuttur. Benzer bir şekilde *Âsım*’da Türk ve İslâm dünyası üzerine çökmüş karanlığı aydınlatacak kurtarıcı bir mite ihtiyaç vardır. “Bizi kim kurtaracak, var mı ki bir başka nesil?” sorusuna Hocaşâde: “Âsım’ın Nesli, hocam,” der. Bu öyle bir cevaptır ki İslâm dünyasının insanı aşırı karamsarlığa sürükleyecek vaziyetine karşın kurtuluşun imkânsız olmadığını müjdecisidir. Tarihî köklere bağlı kalarak, İslâm’ı asrın icaplarına göre yorumlayarak gerçekleşecek bir değişimin ülkeyi selamete çıkarabileceğine olan inancın habercisidir.

“İslami Uyanış” ve “Yeniden Doğma” Motifleri Çerçevesinde *Âsım*’a Yönelik Tematik Bir İnceleme

Âsım, İslami gençliğin sahip olduğu hikmet, basiret ve fazilete sahiptir. İslâm’ın ve insanlığın

kurtuluşu, ümididir. Batı tekniği ile İslâm ahlakını birleştirerek cemiyeti yeniden diriltecek kurtarıcıdır. İlim, irfan ve medeniyet Âsım sayesinde bütün ümmete ve beşeriyete yayılacaktır. “Âsım, Mehmet Akif’in bu yeni Türkiye’yi kuracak olan ‘yeni insanı’dır. Bu yeni insan, imparatorluğun yıkılmasına seyirci kalan eskilere yani II. Abdülhamit devrinin korkak ve vesveseli yöneticilerine de Meşrutiyet’ten sonra yönetime geldikleri ülkeyi üç beş yılda harabeye çeviren sonraki kuşağa da benzemediğini Çanakkale’de gösterdiği direnişle kanıtlamıştır. Cepheyi kurtaran Âsım ve arkadaşlarının bilim ve teknoloji alanında da kendilerini yetiştirerek ülkenin geleceğini kurtarmasının zamanı gelmiştir. Eserin sonunda Âsım’ın Hocaşâde’ye verdiği söz, onların bunu da başaracaklarının sözüdür.” (Ersoy, 2010:15)

“İslami uyanış” fikri üzerine kurulan *Âsım*’da “yeniden doğma” motifine karşılık gelen değişik unsurlar açık bir şekilde kendini gösterir. Mehmet Âkif, Âsım özelinde bireysel erginleşmeden hareketle toplumsal erginleşmenin nasıl olacağını ve hangi esaslara dayanması gerektiğini Âsım’ın abidevi şahsında hem akli hem de hissi bir şekilde ele alır. Bünyesinde barındırdığı aslı ve ulvî meziyetleri terbiye ve ma’rifet ile taçlandırarak sosyal bir şahsiyet hâline gelir.

Hocaşâde’ye göre Âsım; dört başı mamur bir insandır. Allah; onu destansı bir şiiir, muazzam bir heykel gibi yaratmıştır. Göğsünün derinliklerinden taşan bir iman denizi vardır, ölümden korkmaz. “*Beşerin adli masal, hak çırpırdır yalnız; / Dövülen mahkemelerden kovulur, çinkü: Cılız!*” (*Âsım*, s.111) sözünü kendine ilke edinir. Âsım, memleketin ve milletin içinde bulunduğu müşkül vaziyetten mustarıptır. Bu durum, Âsım’ın ruhunu sarıp sarmalar, beyni harap, kalbi yıkkıtır. Bu durum ve gidişata seyirci kalmak istemez. Hadiseler karşısında miskin, hissiz ve kayıtsız değildir. Aksine kavgacıdır, mücadelelidir, haksızlıklara boyun eğmez. Mütemediyen sefillerin, yardım dilenelerin, yıkılan, kül olan ocakların yardımına koşar.

Melun çetelerin hakkında gelir, meyhane basar, kumarbazları tehdit eder. Mazlum kadınları, zalim eşlerinden ayırır. İslâm'a dil uzatan, Ramazan ve oruç gibi dinî farzlara laf atan birtakım serserilerle kavgaya tutuşur. Dönemin diğer gençleri zevk ve sefa peşinde koşup cümbüş ederken Âsım onların toplantı salonlarını basarak yeri geldiğinde onları döver.

Köse İmam, Âsım'ın pervasız ve fevrî hareketlerinden endişelidir. O; kanundan, kanun üstünlüğünden yanadır. Haklı bir gerekçesi de olsa Âsım'ın önüne geleni enselemesinden, zaptiye ruhuyla hüküm sürmesinden rahatsızdır. Zira bu gidişle oğlu ya "katil" olacaktır ya "maktul". Hâlbuki Köse İmam oğlunun tahsilini tamamlamasından yanadır. "İğtinân etmeye baktım çocuğun sohbetini" (Âsım, s.112) diyen Hocazâde onun bu enerjisini "sosyal hedefe çevirmek ve kültür vasıtasıyla işlemek suretiyle bir hayat felsefesi veya bir ideoloji vücuda getirmiştir." (Kaplan, 2017:481) Böylelikle Âsım'ın içindeki olumsuz ve yıkıcı etkiler, sanatsal faaliyetlere ya da eğitime kanalize edilerek bertaraf edilecek, olumlu edimlerle buluşarak millî bir mefkûreye dönüşecektir.

"Şimdi Âsım, edebiyatı bırak, bir tarafa; / Daha ciddi işimiz var, geçelim başka lafa." (Âsım, s.126) diyen Hocazâde bu dizelerde edebiyata dair fikrini açıkça belli etmiştir. Ona göre edebiyat, estetik ve poetik bir mesele değildir. Bir fikrin, ideolojinin, ahlaki değerlerin taşıyıcısıdır. Bu nedenle fikirlerini nazmen söylemeyi tercih eden Âkif "toplumumuzu derinden sarsan bir çağı yaşayan insan olarak kendisindeki sanat ve şiir kabiliyetini âdeta iradesiyle boğan, onun yerine bir idealisti, bir ahlakçıyı koymak isteyen bir insan olmuştur." (Okay, 2015: 186.) Hocazâde, Âsım'a edebiyata nazaran daha ciddi bir iş olarak gördüğü, toplumun kalkınması için elzem olan fen bilimleri hakkında konuşmak ister.

"Mısır'ın en muhteşem üstâdı Muhammed Abdu,
Konuşurken neye dâirse Cemâleddin'le;
Der ki tilmîzine Afgan'lı:"Muhammed dinle!
İnkılâb istiyorum, başka değil hem çabucak.

Öne bizler düşüp İslâm'ı da kaldırmazsak,
Nazariyyât ile bir şeyler olur zannetme...
O berâhîni de artık yetişir dinletme!
Çünkü muhtâc-ı tezahür değil isti'dâdın...
Gidelim bir yere hattâ şu bizim Sudan'a;
Yeni bir medrese tesis edelim Urbân'a.
Daha üç beş de fazîletli mücâhid bulalım,
Nesli tehzîb ile, i'lâ ile meşgul olalım.
Çıkarıp göndereyim, hâsılı, Şeyhim, yer yer,
Oradan âlem-i İslâm'a Cemâleddin'ler..."
-“Bu, fakat, yirmi yıl ister ki kolay görmüyorum...
Yirmi günlük işe bak sen!” (Âsım, 126-127.)

Cemaleddin Afgânî ile tilmizi Muhammed Abduh arasında geçen konuşmayı nakleden Hocazâde'nin sözlerinden Âkif'in Afgânî ve Abduh'u hürmet ve minnetle yâd ettiğini anlarız. Bu satırlar, "Âsım'ın temel fikri olan yeniden doğuş arketipini ifade etmesi, başka bir ifadeyle Âsım'ın muhteva bakımından çekirdeğini oluşturması" (Huyugüzel, 1986: 56) açısından son derece önemli bir anekdotur. Muhammed Abduh, Afrika'nın doğusunda bulunan Sudan'a bir medrese tesis etmeyi, ilim ve fazilet sahibi mücahitler yetiştirerek İslâm âlemini ıslah etmeyi, halis duruma getirmeyi ve yüceltmeyi düşünmektedir. Ancak bu, bir anda gerçekleşecek bir iş değildir. Yirmi yıl gibi uzun bir süre gerektirir ki bekleyecek zaman yoktur. Kendi müesseselerini kurup yükselterek bir medeniyet kurmak yerine yabancı milletlerden istifade ederek bir medeniyet inşa etmeye çalışmak gerekir. Yapılacak iş bellidir: Uzun vadeli bir ilerleme modelinden ziyade Âsım ve arkadaşları Berlin'e gidecek, yarım bıraktıkları tahsillerini tamamlayacaklardır. Sonrasında halkı "irşat ve tebliğ"¹ vazifesini yerine getireceklerdir.

Akif'e göre İslamiyet bir dünya nizamıdır. Dolayısıyla çağdaş medeniyetin meselelerinden kotarılamaz.

¹ Tebliğ, genel anlamıyla Allah'ın bir emrini veya yaşama bir kimseye ulaştırma. İrşad ise, Allah'ın emrini sadece tebliğ etmekle yetinmeyip, onu o emre itaat etmesi için gereken yönlendirmeyi yapmaktır. (TDK)

*“İnkılâb istiyorum ben de, fakat, Abdu gibi...
Yöksâ ellerde kör âlet efeler tertibi,
Babîâlî’leri basmak, adam asmakla değil.
Çek bu işten bütûn ihvânım, kendin de çekil.
Gezmeyin ortada oğlum, sokulun bir sapaya,
Varsa inkâm, yarın avdet edin Avrupa’ya.”*
(Âsım, s.127)

Hocazâde, inkılâplar aracılığıyla İslami uyanışı gerçekleştirmek ister. Burada kasıt; ihtilal yapmak, Babîâlî’leri basmak, kan dökmek değildir. O, Abduh gibi marifet ve fazilet nev’inden iki ulvî kudret yoluyla bu gayeyi gerçekleştirmek ve İslam dünyasını Asr-ı Saadete kavuşturmak ister. “Akif, İslâm dünyasındaki uyanış hareketleriyle ilgili olsa da fikir olarak oradaki aydınlarla her konuda yüzde yüz mutabık değildir. Mesela ‘ihtilâl’ yoluyla “inkılâp” taraftarı olan Afgânî değil bu konuda “maarif ve ıslahat” yoluyla İslâm dünyasının ayağa kaldırılmasına inanan Abduh’a daha yakındır.” (Kahraman, 2020: 115) Zira azim ve aklın fiziki güçten üstün olduğunu bilir. Tam da bu noktada Âkif’in, fikirlerinden etkilendiğini bildiğimiz İttihad-ı İslâm’ın savunucularından Namık Kemal’i zikretmekte sakınca görmüyoruz. Bu büyük vatanperver ve düşünür şair ihtilâlî hiçbir vakit caiz görmemiş, isyan ve halk ayaklanmalarından daima çekinmiştir. İhtilâlden ziyade ıslahatlardan yana olmuştur.

*“...Hadi tahsilini ikmâle tez elden hadi sen!
Çünkü milletlerin ikbâli için, evlâdım,
Ma’rifet, bir de fazîlet...İki kudret lâzım.
Ma’rifet, ilkin, ahaliye sa’adet verecek
Bütûn esbâbı taşır; fazîlet gelecek,
O birikmiş duran esbabı alır; memleketin
Hayr-ı i’lâsına tahsis ile sarf etmek için.
Ma’rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
Tek fazîletle edemez, za’afa düşer.
İbtidâîliğe mahsûs olan âvâre sükûn.
Çöker a’sabına. Artık o da bundan memnun!”*
(Âsım, 127,128.)

Memleketin ikbâli için bir millete önce marifet sonra da fazilet yani dinî ve ahlaki değerler gereklidir. Marifetten yoksun bir ümmet sadece faziletle bir yere varamaz, belirli bir sıklıkla yetersiz kalır. Müslümanları ilkelliğe, sessizliğe, atalet ve miskinliğe sürükler. Bu durum zamanla bir bela hâline gelerek halkın damarlarına karışarak benliğine nüfuz eder. Mücadeleci, diri bir din anlayışının yerini taassup, korku ve yılgınlık psikolojisi alır. Mithat Cemal Kuntay’ın rivayet ettiğine göre “Sanki milletidir milletin başına bela” der. Bu nedenle kelam ve tasavvuf bahislerini, inanç problemlerini sosyal zemine intikal ettirmemiştir. Tasavvuf ve tasavvuf erkânına karşı mesafelidir. Herhangi bir tarikata ya da şeyhe bağlanmamıştır. Bu hususta tavrı oldukça kat’idir. Seciye ve kanaat sahibi olan Âkif’in hayatı ve eserleri bütünlük arz eder, söyledikleriyle yaptıkları birbirleriyle çelişmez.

Hocazâde ilimle faziletin birlikte yürümesinden yanadır. Bu yüzden;

*“Ma’rifet, farz edelim, var da, fazîlet mefkûd...
Bir felâket ki cemâatler için nâ-mahdûd.
Beşerin ruhunu tesmim edecek karha budur.
Ne musibettir o: Taunlara rahmet okutur!”*
(Âsım, s.128.)
...O fazîlet son üç asrın yürüyen ilmiyle,
Birleşip giñmedi; battıkça da ümmet ceñle,
Bünyevî kudreti gündün güne meflûc olarak,
Bir düşüş düştü ki: Davransa da sarsak sarsak.
Garb’ın emriyle yatıp kalkmaya artık mahkûm;
Çünkü hâkim yaşatan şevket-i fenden mahrûm.

Marifet ve fazilete aynı anda malik olmayan cemaatleri sonsuz felaketler bekler. Faziletten mahrum olan marifet, insanlığın ruhunu zehirleyen en büyük yaradır; vebadan bile büyük bir musibettir. Fazilet devirleri oldukça parlak olan Osmanlı’nın inkıraza uğramasının sebebi ise ilim ve faziletin aynı anda yürümemesi, ümmetin cehalet batağına düşmesidir. Fenni bilimlerden mahrum olan İslâm dünyası, Garb’ın emriyle hareket etmeye, Garb’ın sömürgelerinden biri olmaya namzettir.

“Biz, evet, hasmımızın kudret-i ifânından,
Bî-nasîbiz de o yüzden bu şerefsiz hüsrân.
Sonra, a’sara süren heybeti çekmekle, bugün,
O fazilet bile hissiz, hareketsiz, ölgün.
...Ma’rifetten de cüdâ, Şark o fazîletten de;”
(Âsım, 128-129.)

Batı’nın ilmi ve teknolojik gelişmelerinden nasiplenemeyen, asırlarca ihtişamlı bir devir süren İslâm ümmeti iptidâilîğe çekilmiş vaziyettedir. Üstelik hissiz, hareketsiz, ölgündür. Zira Şark, marifetten de faziletten de yoksundur. Hâlbuki ilim ve fazilet, akıl ile vahiy arasında oluşabilecek bir uzlaşma; fatalist bir anlayış yerine ferdin özgürlüğünü ve sorumluluğunu ön plana çıkaracak, dini bidat ve hurafelerden arındıracak, taassup gütmeden dinin donuklaştırılmasının önüne geçilecektir.

“Sâde Garb’ın, yalnız ilmîne dönsün yüzünüz.
O çocuklarla beraber, gece gündüz, didinin;
Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.
Fen diyârında sızan na-mütenâhî pınarı,
Hem için, hem getirin yurda o nafi’ suları.
Aynı menba’ları ihyâ için artık burada,
Kafamız işlesin oğlum, kanal olsun arada.”
(Âsım, 129-130.)

Mehmet Âkif bu satırları hiç şüphesiz Berlin seyahati sırasındaki müşahedelerine dayanarak bir ressam dikkatiyle yazmıştır.

“Yarının ilmi nedir, hâlbuki? Gayet müdhîş:
Maddenin kudret-i zerrîyesi’ uğraştığı iş.
O yaman kudrete hâkîm olabilsen diyerek,
Sarf edip durmada birçok kafa binlerce emek.
Onu bir buldu mu, artık bu zemin: Başka zemin.
Çünkü bir damla kömürden edecekler te’mîn,
Öyle milyonla değil, nâ-mütenâhî kudret...
”(Âsım, 130.)

Millî Mücadele ve Cumhuriyet’in ilk yıllarına rastlayan bu zaman aralığında Türkiye ölüm-kalım savaşı verirken Avrupa, maddenin en küçük yapı taşı olan atoma hükmetmeye çalışıyordu. Tesiri ve itibarı nazar-ı dikkate alındığında bir

zerreden ibaret olan bu fizik kuvvetinin sırlarına malik olmak, bilgi ve referans kıymeti açısından mühimdir. Zira Garp bu yaman kudrete hâkim olduğu takdirde sonsuz bir güce sahip olacağını ve dünyaya galebe çalacağını biliyordu. Nitekim II. Dünya Savaşı sırasında sahip olduğu bu kuvveti, acımasızca kullanmış ve üstünlüğünü kanıtlamıştır.

“İnkâlâbın yolu mâdem ki bu yoldur yalnız,
“Nerdesin hey gidi Berlin?” diyerek yollanınız.
Altı ay, bir sene gayret size eğlence demek...
Siz ki yıllarca neler çekmediniz, hem gülerel!
Hanî, bir ömre bedeldir şu geçen her gününüz;
Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz.
Şark’ın ağuşu açıktır o zaman işte size;
O zaman varmanın imkânı olur gayenize;”
(Âsım, 131.)

En mühimi de;

“Öleceksin!” denilen noktada merdâne sebat;
Yeri gelsin, gülerel, oynayarak terk-i hayât;
İhtirâsât-ı husûsiyyeyi söyletmeyerek,
Nef’i-i şahsîyi umûmunkine kurbân etmek;”
(Süleymaniye Kürsüsünde, 48.)

dizelerinde terennüm edildiği üzere; Müslümanlara izafe edilen; vatan-millet, bağımsızlık, hürriyet gibi kutsî bir gaye söz konusu olduğunda şahsi hırslarını, zevklerini bir umumi faydaya kurban etme yüceliğini bu aziz milletin de gösterebilmesidir. Böyleyken Japonların, Âkif’in XX. asırda görmek istediği Müslümanların vasıflarını taşıdığını söylemek pekâlâ mümkündür. Hatta Âkif’in Âsım’da idealize ettiği, bir “karakter abidesi” olarak da niteleyebileceğimiz şahsiyet, Âdem’in en temiz torunları olarak yüceltiği bu mümtaz millettir. Gelenekçi, örf ve âdetlerini muhafaza etmeye gayret eden Japonlar, aynı zamanda müspet ilimlerle de alakadar olup medeniyet dairesine girmeyi başarmışlardır. Yalnız Garb’tan sadece ilim, fen ve medeniyet gibi kıymetli değerler almış; kendi kültürlerine aykırı ve yabancı olup “moda” diye atfedilen popüler, alafranga olan her türlü zararlı dış etkenlerden uzak durmuşlardır. Buna

rağmen Âkif tercihini, Japonya değil Almanya'dan yana kullanmıştır. İlk bakışta paradoks gibi algılanan bu durum Âkif'in seciyesinin tebarüz eden taraflarından olan tutarlılık, denge ve ölçü vasıflarına uymamaktadır. Ancak şairin bu tercihini, dönemin genel bir eğilimi olarak yorumlamak mümkündür. Zira "Almanya'da eğitim savaş yılları sırasında arzulanan ve hem Türk hem Alman hükümetlerinin teşvik ettiği bir moda haline gelmiştir" (Koroğlu 2016: 81) Âkif de tercihini, elbette dönemin genel bir eğilimi olarak Berlin'den yana kullanmıştır. Ayrıca Umumi Harpte Osmanlı-Almanya ilişkileri, Almanya'dan askerî ve mülki memurların getirilerek ordu ve yönetimde ıslahat teşebbüslerine girişilmesi, ilim ve fende müspet terakki göstermesi, atom fiziğine yeni bir kimlik kazandıran Werner Heisenberg'in Almanya'da yaptığı tutarlı ve kapsamlı bilimsel çalışmalar da bunda oldukça etkilidir. "Savaşta silâh arkadaşlığı eğitim, kültür ve ticaret alanına da yansımış, savaş yıllarında Berlin'de çok sayıda Türk öğrencisi olduğu gibi pek çok ünlü kişi de bu şehri ziyaret etmiştir." (TDV İslâm Ansiklopedisi)

1915'te Alman Hükümeti'nin daveti üzerine Berlin'e giden Mehmet Âkif, buradaki izlenimlerini "Berlin Hâtıraları" şüirinde nazma dökmüştür. "Bu dizelerde Batı Uygarlığının ulaştığı durum karşısında başı dönen bir Şarklı vardır." (Kahraman, 2020: 234) İmar edilmiş şehirleri, geniş yolları, ulaşım ağları ile dört başı mamur, bayındır bir ülke olan Almanya; birlik şuuru, gayret ve çalışkanlık, düzen, disiplin ve temizliğiyle muasır milletler düzeyindedir. Osmanlı ve Müslüman toplumları iyileştirmek, gaffet ve dalâletten kurtarmak için olumlu bir örnek ve çıkış noktasıdır. Yalnız Almanya, siyasi bir kaos ve ekonomik buhran içerisindedir. Heterojen bir nüfusa sahip olan Berlin, çeşitli dinlere ve dillere ev sahipliği yapmaktadır. Hâl böyleyken Âkif'in Âsım'ı Berlin'e göndermesi dönemin şartları düşünüldüğünde tehlikeli olabilir. Zira Fikret de oğlu Halûk'u fen ilimlerinde istidat kazanıp

ülkesine faydalı olması için İskoçya'ya göndermiş fakat Halûk hem Türk kimliğinden uzaklaşmış hem de dinini kaybederek öz benliğine yabancılaşmış, ülkesine geri dönmemiştir. Âkif, tehlikeyi sezmiş olacak ki "İslâm dünyasının medeniyet ideallerini ortaya koyma ve ihtiyacı olan ilerlemeyi kaydetmesinin yollarını arama noktasında İslam âlimlerine müracaat eder. Talâkat ve ikna gücü yüksek olan Hocazâde, Âsım'ı ikna eder. "Yarın akşam gideriz.(s.131) diyen Âsım ve arkadaşları bilinmeyenle karşılaşmak üzere yola çıkacaklardır. Âsım'ın bulunduğu durumdan çıkıp yeni deneyimlere atılması, uzak ülkeye gitmeyi kabul etmesi değişim sürecine atıldığını gösterir. Yani aşama geçirme zamanıdır. Âsım'a bunu telkin eden ise bir otorite figürü olan Hocazâde'dir. Âsım'ın bu yolculuktaki amacı kendi kimliğini bulmak, içsel serüvenini gerçekleştirmek ya da ruhsal bütünlüğe ulaşmak değil toplumun erginleşmesine katkı sağlamaktır. Yolculuk esnasında hem İslâmcılık ideolojisini gerçekleştirecek hem de aslı hüviyetlerini topluma ve bilime aktararak sosyal bir şahsiyet olacaktır. Yolculuk, bir bakıma toplumu sağaltmak ve yenileştirmek adına girişeceği yeni bir hayatın başlangıcına işaret eder.

KAYNAKÇA

- Ayvazoğlu, Beşir (1999). *Yahtya Kemal Eve Dönen Adam*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Beyzanoğlu, Şevket (1956). *Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı*, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Neşriyatı, İstanbul.
- Ersoy, Mehmet Akif (2010). *Âsım*, (Hazırlayan: Fazıl Gökçek), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Gökçek, Fazıl (2005). *Mehmet Akif'in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Huyugüzel, Ömer Faruk (1986). "Mehmet Akif'in Asım'da Başvurduğu Anlatım Vasıta ve Teknikleri", *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları*, İstanbul, s.56.
- Kahraman, Âlim (2020). *Mehmet Akif Tutuşmuş Bir Yürek Adanmış Bir Hayat*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (2009). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kara, İsmail (1985). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İslamcılık Tartışmaları", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.5.*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koroğlu, Erol (2016). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918-Propagandanan Millî Kimlik İnşasına*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kuntay, Mithat Cemal (2020). *Mehmet Akif Ersoy Hayatı Secciyesi Sanatı*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Okay, M.Orhan (2015). *Mehmet Akif Kalabalklarda Bir Yalnız Adam*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Yaman, Semra (2021). "Mehmet Akif Ersoy'un Temsilci Misyonu ve Berlin İzlenimleri", *TÜRK Üstünlük Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 25, s.19.
- Elektronik Yayınlar
TDV İslâm Ansiklopedisi.
TDK Türkçe Sözlük

Garaudy'nin Üstadı: Don Kişot¹

*“Tanrı’dan kork ve kendini bil,
çünkü bilgelik Tanrı korkusuyla başlar.”*
(Don Kişot)

Cervantes, 1597’de “zimmetine para geçirmek iddiası” ile suçlanmak suretiyle hapse atıldığında, hücrelerinde yazmaya başladığı eserin bu kadar ses getireceğini belki de hiç tahmin edemezdi. Don Kişot’u kaleme aldıktan sonra, Miguel de Cervantes Saavedra ismi, yazın dünyasından hiç eksik olmadı. Bugün modern romanın atası kabul edilen eser, pek çok isme ilham kaynağı olarak çoğu sanatçının başucu kitabı oldu.

Don Kişot’tan etkilenen isimlerden birisi de Roger Garaudy’dır. 1913’te doğan Garaudy, yirminci ve yirmi birinci yüzyılın önemli simalarındandır. Ömrü boyunca iyiyi ve güzeli arama çabasındaki Garaudy’nin son durağı İslam olmuştur. Kendisi, Müslüman olmadan önce, Fransız Komünist Partisinin en etkili isimlerinden birisidir. O dönemlerde de Garaudy’nin ilkeli duruşunu görmek mümkündür. Söyledikleri ve yazdıklarıyla tüm dünyada ses getiren biriyken, partisinin Rusya’yı körü körüne desteklemesini eleştirdiği için partiden ihraç edilmiştir. Kimi kitapları yasaklanmıştır. Garaudy ise doğru bildiklerini “tek kalma pahasına” da olsa söylemekten hiç bir zaman geri durmamıştır. Bu yönüyle, fazlasıyla kıymet verdiği Don Kişot’a benzer. Kendisi, Don Kişot’u yirmili yaşların arifesinde okumuştur. Üzerin-

deki büyük tesirini “Benim üstadım Don Kişot’tur. Yirmi yaşından itibaren kendime rehber edindim onu. İdealin gerçekten daha doğru olduğuna inanan Don Kişot’u. Hiçbir fırtınanın baş eğdiremediği o kahramanı...” sözleriyle anlatır. Garaudy, Don Kişot’u “peygambervari bir şahsiyet” olarak anar. Bu benzetme biraz abartı gibi görülebilir. Ancak Garaudy, karabulutların hiç eksik olmadığı bir çağda yaşarken, “Benim açımdan dünyanın en büyük günahı, umutsuzluğa kapılmaktır. İman sahibi olmak ise, fırtına ve kasırgalara rağmen sabaha ereceğinize ve günele buluşacağımıza inanmak demektir”² cümleleriyle maksadını biraz daha açıklamış olur. Ona göre Don Kişot, bitmek bilmez ısrarıyla, zorluklar karşısında geri adım atmayışıyla da bir ümit aşılacıdır.

Garaudy, Rönesans’ın İspanya yerine İtalya’da başlamasına hayıflanır, bunu hem Batı hem de Doğu için kaçan bir fırsat olarak görür. Elbette bu hayıflanmaya neden olan şey yalnızca coğrafya farklılığı değildir. Rönesans’ı ve onun üzerine şekillenen Batı Uygarlığını “Tanrı’ya Karşı” bir uygarlık olarak adlandıran Garaudy, Endülüs tecrübesini kaçan bir fırsat olarak zikreder.

¹ Roger Garaudy, *Don Kişot*, Türkçesi: Cemal Aydın, Timaş Yay., İstanbul 2021, s.13.
² a.g.e., 13.

Endülüs'te asırlardır devam eden birlikte yaşama ve barış kültüründen “Tanrı’yla birlikte bir Rönesans” doğmuş olamayışını büyük kayıp olarak gören Garaudy: “XVI. Yüzyılın sonunda hala vakit vardı. Ama İspanya’nın ve onunla birlikte de Batı’nın kaderi şu iki kat’i tercih yüzünden asırlar boyu mühürlendi:

1492’de Yahudilerin sürgünü ve 1609’da Mağriplilerin/Müslümanların sürgünü...

Bu iki kader tarihinin arasında da *saf kanlılık* ile ilgili kanunlar”³ sözleriyle tarihin dönüm noktalarına atıfta bulunur.

Cervantes, Don Kişot’u kaleme almaya başlamasıyla, Moriskoların (zorla Hıristiyan yapılmaya çalışılan Müslümanlar) sürgüne gönderilmeye başlanması birbirine çok yakındır. İspanya’da cadı avı yapılmaya başlandığı ve safkan belgeleriyle insanlardan soyunun temiz(!) olduğunu ispat etmeleri istendiği bir dönemde; Cervantes asilliğin kaynağının fazilet olduğunda ısrar eder. Don Kişot’un önsözünde ve tüm macerasında bunu görebilmek mümkündür. Garaudy, bu durumu “Asil doğulmaz, asil olunur. İnsan, uğruna hayatını feda etmeyi düşündüğü projenin büyüklüğüyle asil olur. Don Kişot’un ana mesajı işte budur”⁴ cümleleriyle açıklar.

Garaudy, Don Kişot’un hayatını ve eylem felsefesini “kutsal bir çılgınlık” olarak da tanımlar. Yanına katılmaya ikna ettiği Sanço Panzo ile dünyayı değiştirmeye çalışan Don Kişot’un karşısında, onu delirdiği(!) için kalesine, evine tekrar döndürmeye çalışan yakınları vardır. Garaudy’nin sözünü ettiği “kutsal çılgınlık” peygamberlerde sıkça görülen düşünce

ve eylemin bir parçasıdır. Hemen hemen tüm peygamberler; karşılarında, kendisini ve davasını alaya alan bir kitle bulmuşlardır. Ancak buna rağmen, davalarından geri adım atmamışlardır. Hz. Nuh’un kara üzerinde gemi inşa etmeye koyulması, davasına inanmayanlar açısından “çılgınlık ve akıl yoksunluğu”ndan başka bir şey değildi. Garaudy de Don Kişot’un “Bu âlicenap çılgının atla gezintisi şahsi bir macera değildir, çünkü kendisini bütünüyle, kayıtsız şartsız ilahî görevine adamıştır. Kendisinde daha da derin olan şey, bütün diğer insanlardan sorumlu olduğu ve Tanrı tarafından bu yükümlülükle görevlendirildiği bilincidir”⁵ biçiminde anlatırken, hareketlerine yön veren ilahi kaynağa değinir.

Nitekim Don Kişot da görevini “güçlüye direnmek ve sefillere arka çıkmak” olarak beyan ederken, şövalyelik için kalesinden çıkışını kör bir tesadüfe bağlamaz. Başka bir yerde de Don Kişot’un “Ben ölerek yaşamak için doğdum, sense yiyerek ölmek için” dediğine şahit oluruz.

Garaudy, Don Kişot için “yaşanmış şiir” derken, onun varlığının tarihte yaşanmış pek çok insandan daha fazla yer kapladığını dillendirir. Garaudy için Don Kişot “gerçeğe baskın bir ideal”dir. “Don Kişot, tarihteki sahte gerçekten daha doğrudur. Gerçek doğru, hayata bir anlam kazandırır; yeni bir hayatın temelini atar. O yüzden Don Kişot, Jül Sezar’dan daha fazla gerçektir. Jül Sezar benim için nedir? Sadece, tarih adı verilen kitaplarda var olan biri. Don Kişot ise, sanki sahte gerçeğe meydan

³ a. g. e., 45.

⁴ a. g. e., 23.

⁵ a. g. e., 33.

okurcasına, hayatımızda hep yaşar ve her an yeniden doğar”⁶ diyen Garaudy, kurmacadaki bir karakterin/kahramanın reel dünyada karşımıza çıkan çoğu insandan daha kanlı canlı olabileceğini belirtir. Tıpkı İvan İliç’in, Raskolnikov’un, Hayri İrdal’in, İnce Memed’in çoğu politikacıdan ve komutandan daha fazla hatırlanması gibi.

Cervantes gelmekte olan büyük tehlikeyi erkenden sezen habercilerdendir. İngiltere ise bu görevi Shakespeare ile üstlenir. Rönesans’a zemin hazırlayan koşullar ve sonrasını “paranın saltanatı” olarak adlandıran Garaudy: “Cervantes ile Shakespeare’in dünyası bizim dünyamızdır; onlar bu dünyanın doğuşunu yaşadılar; bizlerse can çekişmesini yaşıyoruz (...) Rönesans, yırtıcı hayvanların doğuşudur”⁷ demek suretiyle bu erken uyarıcılara ve yaklaşmakta olan tehlikeye dikkatleri çeker. Don Kişot’un yel değirmenleriyle savaşması da bir tesadüf yahut sanrıdan ibaret değildir. Ezip öğütme makineleri olması nedeniyle, yel değirmenleri; yükselmekte olan para uyarılığının sembolüdür. Garaudy, Chaplin’in Modern Zamanlar’ındaki “çalışma zinciri” ile yel değirmenlerinin aynı alegorik dile sahip olduğunu söyler. Gittikçe mekanikleşen dünya ve ilâhi boyutundan soyunan insan... Tanrı’nın yerini alan paranın; mutlak iktidarı ile, insanların ve toplumların efendisi olduğu kanaatine varan Don Kişot: “Dünyanın temeli paradır. Menfaat her şeyi yapabilir” diye yakınır.

Garaudy, America Castro’yu da anarak şövalyeliğin esin kaynağının İslami kurumlar olduğunu söyler. 8.yüzyıldan itibaren “murâbitûn” yani savaşçı-dervişler, Allah rızası için açılmış ribatlarda sınırları koruyordu. Kur’an’da geçen “Allah’ın yer-

üzündeki halifesi” kavramsallaştırmasının, bu savaşçı-dervişlerde anlamını bulduğunu düşünen Garaudy, Don Kişot’un da benzer bir misyona sahip olduğunu belirtir. Sanço’nun vaazında geçen “Doğru yaşayış vaaz yerine geçer, başka da ilâhiyat bilmem ben” sözlerine, Don Kişot’un “İhtiyacın da yok zaten” cevabını vermesi oldukça önemlidir. Garaudy, şövalyelik kurumunun, Ortaçağ’da rahiplerin geleneksel üstünlüğüne ters düştüğünü söyler. Nitekim Don Kişot: “Din adamları huzur ve barış içinde Tanrı’ya dünyanın iyiliği için yakarırılar... Bizlerse, Tanrı’nın dünya üzerindeki temsilcileri ve Tanrı adaletinin dünyadaki uygulayıcılarıyız” derken, kendi misyonunun çok daha üstün olduğunu hatırlatır. Bir başka yerde de “Rahiplerin hayat hakkında pek bilgileri yoktur, onların ufukları dardır” demek suretiyle, kilise adamlarını önemsememek gerektiğini dillendirir.

“Bu çığırından çıkmış dünyanın gezgin şövalyelere ihtiyacı var”, hem de “Rönesans” döneminden daha fazla... Sadece görünüşten ibaret olmayan bir projeye ihtiyacı var, özellikle de şu devlerle çarpışmak için daha çok daha gerçekçi “yüce gönüllü delilere” ihtiyaç var”⁸ diyen Garaudy, çağımızın yeni Don Kişot’lara ihtiyacı olduğunu belirtir.

Garaudy, “Don Kişotluğun lüzumu yok” diyenlerin tam karşısında durur ve “akıllı”ların yerle bir ettiği dünyayı ıslah ve imar etmenin yolunun “kutsal çılgınlık”tan geçtiğini :“Don Kişot’un çılgınlığı, uçurumun eşliğindeki tek bilgeliğidir”⁹ sözleriyle izah eder.

⁶ a.g.e., 34.

⁷ a.g.e., 36.

⁸ a.g.e., 106.

⁹ a.g.e., 105.

| EBRU ÖZDEMİR

ZVYAGİNTSEV VE DÖNÜŞ ÜZERİNE

Rusya'nın kalabalık şehirlerinden birinde doğan Andrey Zvyagintsev, sinematografik doğa manzaraları şöleniyle ve konusuyla ilgi çeken ilk filmi *The Return – Vozvrashchenie* (Dönüş) ile Tarkovsky'nin varisi ilan edilmiştir. *The Return – Vozvrashchenie* (Dönüş) çekildiği 2003 yılında Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan da dâhil olmak üzere birçok ödüle layık görüldü.

Zvyagintsev, *Dönüş* filminde aile teması üzerinden psikolojik ve fiziksel bir yolculuğu anlatır. Film ana karakterleri iki kardeşin üzerinden şekillenmektedir. Andrei ve Ivan birbirine zıt iki karakterdir. Mahalle arkadaşları ile yüksek bir kuleye çıkıp aşağı atlama yarışması yaptıklarını ilk sahnelerde görmekteyiz. Büyük çocuk Andrei, kardeşi Ivan'ı aşağı atlaması konusunda zorlar. Fa-

kat Ivan korkmaktadır. Bu sahneden sonra annenin gelip şefkatli kollarını açıp Ivan'ı kurtardığını görmekteyiz. Anne güvenli limanı simgelemektedir. Ivan'a karşı arkadaşlarından daha katı tutum sergileyen Andrei, toplumsal kabul düşüncesiyle hareket eden bir birey durumundadır. Ivan ise ne olursa olsun şüpheli, kendi doğrularının peşinden giden ve sorgulayan bir karakterdir.

Filmde kardeşler dışında diğer önemli karakter ise babadır. On iki yıl sonra evine dönen baba figürü ilk olarak yataкта uyurken gösterilmektedir. İtalyan Rönesans ressamı **Andrea Mantegna**'nın, 1490 yılında resmettiği en meşhur eseri '**Lamentation over The Dead Christ (Ölü Mesih'in Ardından Ağıt)**' resmindeki gibi babayı uyurken görmekteyiz. Film, baba bu zamana kadar

neredeydi, neler yapıyordu gibi soruların peşine düşmez. Babaya yönetmen tarafından yüklenen anlam gayet mesihaniktir. Andrei ve İvan babalarını uyurken gördükleri ilk sahneden sonra İvan koşarak tavan arasına gider. Tozlu bir sandıktan bir kitap çıkarır ve kitabın içinden bebekliklerinde çekilmiş aile fotoğraflarını arayıp bulur. Fotoğrafın bulunduğu sayfa Hazreti İbrahim'in oğlunu kurban edişinin resmedildiği bir sayfadadır. Baba ve oğulları arasındaki ilişkiye mistik bir metafor yüklenmektedir. Filmde baba ile anne arasındaki ilişkiye de pek yer verilmez. Babanın dönüşünün daha önemli bir misyonu olduğunu filmin ilerleyen sahnelerinde görmekteyiz. Baba uyanır ve yemek sahnesine geçiş yapılır. Yemek sahnesinde ise Leonardo da Vinci'nin Son Akşam Yemeği tablosu gibi bir sahne seyircileri karşılamaktadır. Babanın gelişi ve varlığı fazlasıyla mistik öğelerle betimlenmiştir.

Filmin ikinci kısmında baba ve kardeşler, üç gün sürecek olan belirsiz bir yolculuğa çıkarlar. Andrei, babasının on iki yıldır ortada olmayışını sorgulamadan otorite figürü olan babaya koşulsuz bağlılık ve itaat göstermektedir. İvan ise tam tersi bir pozisyon alıp babanın her yaptığını her dediğini sorgulayarak babasına ve simgelenen otoriteye karşı kendince bir isyan bayrağı dalgalandırmaktadır. Yolculukları boyunca babanın, çocukları gerçek hayata hazırladığını düşündüren olayları ve tutumları görmekteyiz. Andrei ve İvan'ın babaya olan tutumlarına dinî açıdan bakacak olursak, iki farklı inanç arketipinin betimlendiğini yorumlayabiliriz. Andrei, Tanrı-Devlet-Babaya koşulsuz itaat eden birisi iken İvan, Tanrı-Devlet-Baba varlığını sorgulayan birisi olarak betimlenmektedir. Yolculuk boyunca iki kardeş, iyi anlaşmalarına rağmen, yer yer baba konusunda anlaşmazlığa düşerler.

Filmin son kısmında baba ve çocukların ıssız bir adaya kayıkla olan yolculuğunu görmekteyiz. Film boyunca babanın gizemli işler çevirdiği ve gizemli adamlarla görüştüğü gösterilse de seyirci buna dair bir yorum yapamaz. Belli bir müddet sonra çocuklar kayıkla balık avlamaya giderler. Babaları belli bir saatte dönmeleri konusunda onları uyarır ve saatini Andrei'nin koluna takar. İlk kez Andrei de baba figürüne karşı gelerek denileni yapmaz ve belirlenen saatte dönüş yapmazlar. Dönüş sonrası baba Andrei'ye sinirlenir ve vurur. İvan, içindeki isyan duygusunu bastırmaz ve en büyük korkusu olan kuleye tırmanır. Filmin başından sonuna dek İvan ile anlaşamıyor gibi görünen baba da kuleye tırmanır ve trajik son vuku bulur. Baba, merhametsiz gibi görünse de burada İvan'ı korkularıyla yalnız bırakmak istemediğini ve ona yardım elini uzattığını görmekteyiz. Yine burada Hazreti İsa'nın İncil'de geçtiği şekliyle çarmıha gerilirken söylediği sözlere atıfta bulunulmuştur: Eli eli lama şevaktani? (Tanrı'm beni neden terk ettin?)

Baba ölür ve kardeşler babanın cenazesini taşımak için yol boyunca babanın öğrettiği şeyleri kullanırlar. Film boyunca İvan, bir kez baba diye seslenir. Bu da babanın kayıkla uzaklaştığını gördüklerindedir. İvan'ın babayı kabullenışı babanın ölümüyle başlar. İvan'ın ve Andrei'in güvenli liman olan anneye dönüş yolculuğunun başlamasıyla film noktalanır.

Film, kardeşlerin fotoğraf makinesinden çıkan yolculuğa dair mutlu karelerle son bulur. Yönetmenin bu fotoğrafları koymasındaki amaç, Andrei rolünü oynayan oyuncunun (Vladimir Garin) filmin gala gününde, açılış sahnesindeki kuleden atlayarak trajik bir şekilde ölümünü anmasıdır.

| SÜHEYL KARANCA HANÖNÜ

Kumrular Gibi

Dağ dağ üstünde olur ev ev üstünde olmaz dediler. Sonra da dağları düzleyip gökdelenleri diktiler. Yan yana olan evlerin üst üste konmasıyla Babil'in Asma Bahçeleri'ni yarattılar yalnızlığımızdan ve şimdi gök dağ oldu hayat.

Artık zamanı geldi, bir an önce yuvayı yapmamız gerek. İyi de nereye yapalım, dedi eşi. Şu ağaç nasıl, diye sordu. Olmaz, olamaz. Kargalara açık hedef olur. Çevredeki sayısız gökdelenlerin balkonlarını taradı gözleri. Aşyan Sitesi'ndeki bir binayı kestirdiler gözlerine. Bak şu balkonda da kumrular var, boş balkon bulalım. Binanın çevresinde keşif uçuşu yaptılar. Artık dayanacak hâli kalmamıştı dışı kumrunun. Her an gelebilirdi beklenen. Neyse ki dördüncü katın bir balkonu uygun gelmişti. Umarım iyi insanlar çıkar karşımıza, dedi dışı kumru. İnsanların da iyileri ve kötülere olduklarını dinlemişlerdi büyüklerinden hep.

Bir kanat şakırtısı... Bir kanat şakırtısı daha... İlk günkü heyecanımı yitirmeyen âşıklar gibi, dans ediyormuş gibi birbirlerinin etrafında uçuşup birbirlerinden hiç ayrılmayan bu iki kuş; birkaç gündür keşif uçuşu yapıp durdukları balkonda karar kılmışlardı artık. İnsan insana bu kadar uzaklaşmışken onlar insana yaklaşıyorlardı. Bakın, bizi izleyin, bizden ilham alın mı demek istiyorlardı? Kahverengi soluk tüyleri, narin duruşları ve güzel ötüşleriyle uzak zamanların türkü sıcaklığını duyumsatıyorlardı.

Sabah sekiz sularında gözlerini araladı Sitare. Bir nisan sabahına uyanmıştı. Önceden olsa daha mutlu uyanabilirdi. Havalarda ısınmışken, bahar yüzünü göstermişken çocukları böyle güzel bir havada evde nasıl oyalayacağım, diye kaygılandı. Aylardır dünyayı kasıp kavuran

virüs belası hayatı zindan etmişti tüm dünyaya. Modern çağın modern zindanıydı virüs, maskeler ise gardiyan. İki adım ötedeki yakınlarına gidememek de vardı. Uzaktan sevmek tamam da uzaktan eğitim nasıl olacaktı ki... Umarım biraz geç uyanır çocuklar, diye geçirdi içinden. Sonra kanat seslerini duydu, peşine tatlı bir ötüş. Heyecanla perdeyi araladı. Balkondaki küçük dal parçalarını gördü ilkin, sonra gözünü biraz yukarı çevirdiğinde gözlerine inanamadı. Yuva yapmaya çalışan iki kumru vardı karşısında.

Artık balkona çıkıp onları ürkütmek olmazdı. Bir yıldan uzun zamandır devam eden virüs illeti herkesi evlere mahkûm etmişken hayatının çoğu iki göz odalı evinde geçerken tek nefes aldığı balkonundan da olmuştu artık. Bunda da bir hikmet olmalı, diyerek camın ardından bu kumru kuşlarını izlemek düşmüştü bahtına. Araladığı perdeden hem kuşları izliyor hem de tank olduğu ilişkiler zihnini yokluyordu.

O gün, balkonda karar kıldıkları gün, iki kumrunun telaşesi görülmeye değirdi. Dışı kumru etekleri tutuşmuş vaziyetteyken erkek kumru da dokuz doğurur hâlde kanat çırparak uzaklaşıp çok geçmeden gagasında minicik bir dal parçasıyla çıkageliyordu. Berk olmayan bir yere çok özenmeden, gelişigüzel bir yuva yapıvermiştiler. İki üç dal parçası yetmişti yuvaları için. Yuva vardı işte. O günden sonra dışı kuş yuvadan kalkmaz oldu. Erkek kumru, yere düşen minik dal parçaları yerine yeni dal parçaları bulup getirerek yuvayı daha sağlam bir hâle getirmeye çalışıyordu. Ne vakit izlese dışı kuşun sabırla yuvasında yatışına tanık oluyordu. Annelik işte böyle bir adanmışlık dedirten bir manzaraydı. Erkek kumru dışı kuşun etrafında pervaneyken aklına üst komşusu geldi.

İkinci çocuğu için doğum sancıları sabah ezanı vakitlerinde başlayınca eşini hastaneye gitmeye ikna edemeyen bir kadın. İlkinde de böyle yaptın da hastane köşelerinde saatlerce sefil oldum, diyerek sırtını dönüp yatmaya çalışan bir eş... Hastane yolunda doğum yapmak üzere olan kadın o gün karar vermiş ayrılmaya. Sen hep böyle eşinin başında pervane ol, diyerek tebesümle perdeyi usulca çekti Sitare.

Kuşların varlığıyla evdeki çocuklara da eğlence çıkmıştı. Uyanır uyanmaz koşarak cama yapışan ufaklıklardan biri, kuşların yuvada olduğunu görmenin mutluluğu yüzüne yayılmış bir hâlde sorusunu sormuştu: Anne, bu kuşların evi niye böyle kötü? Kuşlar zayıf olduğu için mi böyle kötü ev yapıyorlar? Gelişigüzel yapılan yuvayı o da fark etmişti demek ki. Doğrusunu söylemek gerekirse sanat eseri gibi yuva inşa eden kuşlar varken doğadaki en gelişigüzel evi yapanlar ise kumrular olabilir. Sonra aklına birkaç yıl önce tanık olduğu bir durum gelmişti. Çocukları anaokuluna bıraktıktan sonra kendine biraz vakit ayırıp bir mekâna oturmuştu. Arada bir kendini böyle ödüllendirmek hoşuna gidiyordu. Bir sıcak çikolata içmek için manzaralı bir masayı seçmişti. Çok geçmeden yan masadakilerin konuşmalarına kulak misafiri olmuştu. Ana-kız ile yakınları olan bir kadın ve damat adayi delikanlı oturup durum değerlendirmesi yapıyorlardı. Anne bir yandan mütevazı davranmaya çalışırken diğer yandan delikanlıyı terletecek istekler sıralıyordu. Baba evinde konfora, rahata alışmış kızının her şeyin en iyisine layık olduğunu düşünüyordu. Kızı iyi bir semtte ev istemiş o ise dağın başını seçmiş üstelik kaynanasına yakınmış. Kızım dağ başına mı gitsin, deyip duruyordu. Kızı 3+1 ev istiyormuş, delikanlının gösterdiği 2+1 imiş. Üstelik havadar değilmiş, astımı azarmış. Onlar hararetle konuşurken yanlarındaki kadın peçesini kaldırıp yüzünü dönerek kahvesini yudumlamaya çalışıyor bir yandan o da yengesini onaylayan cümleler sarf ediyordu. Kız avangart mobilya istiyormuş, delikanlı benim gücüm buna yetmez, diyor. Anne kızın

istekleri, serzenişleri bitmeyip üstüne kızım attan inip eşeğe mi binsin, deyince önündeki küllüğü izmaritle dolduran delikanlı; üçünüz birden freni patlamış kamyon gibi üzerime gelirsiniz önünüze bariyer koyup orada durun derim, deyivermişti. Delikanlının bu benzetmesi karşısında kahkaha atmamak için dişlerini sıkmış, o an “masa da masaymış ha” diyebileceği masaya dâhil olup lütfen başlamadan noktayı koyun demeyi ne çok istemişti. Aşkın gözü kör, kulağı sağırdır elbet ama bu geçici körlük, sağırlık ortadan kalkınca taksiti daha bitmeyen avangart mobilyaların cinnet hâliyle kırıldığını hayal ederek daha fazla dinlememek için hesabı isteyip oradan uzaklaşmıştı. Bunları düşünürken kuşları izleyen oğluna sarılıp bu yuva var ya dünyanın en güzel yuvası yavrum, diyerek bir öpücük kondurup haydi kuşları ürkütmeyelim, diyerek perdeyi usulca çekti.

Erkek kumruyu birkaç gündür daha az görür olmuştu. Balkona bıraktığı yeme de dokunulmamıştı. Sürekli kuluçka hâlinde olan dişi kumru ne yer ne içer diye endişelenirken erkek kumrunun geldiğini fark etti. Gagasından dişi kumrunun gagasına bir şeyler bıraktı. Eli olsa eliyle beslerdi belli ki ama gagasıyla da besleyebilirdi. Sonra çok hızlı hareketlerle yer değiştirdiklerine tanık oldu. Bu kez yumurta başında bekleme görevi erkek kumrunundu. Dişi kumru kanat çırpıp uzaklaştı. Belli ki karnını doyurmak için uzaklaşmıştı yuvasından. Gözü arkada olmasa da yine de hızla geri dönüp nöbetini devralmıştı. Biraz dolaş gel, dedi eşine. Dişi kumru, yuvayı eşine emanet etmenin huzuru ile kanat çırpı. O esnada yedinci katın kumrusu da böcek avına çıkmıştı. Nasıl alışabildiniz mi yuvanıza, ev sahipleriniz nasıl, diye sordu yedinci katın kumrusu. Ah evet, çok iyiler. Bu sabah ben ürkümeyleyim diye balkon kapısından değil, odanın balkona açılan camından usulca inerek çamaşır serdi. Göz göze geldik. Gözündeki merhamet dolu bakışlar vardı. Camdan beni izleyen iki tane de tatlı oğlu var. Nasıl sevgiyle bakıyorlar, nasıl neşeleniyorlar bir görsen. Benim de iki yavrum olacak, ben de onlarla oynamak için sabırsızlanıyorum.

Çocuklarıyla nasıl oynuyor bir duysan, huzur veriyor bana. Geçenlerde yem ile su da bıraktı bizim için. Biliyorum iyi niyetinden bıraktı ama umarım bir an önce kaldırılır. Sizin ev sahipleriniz nasıl, diye sordu dördüncü katın kumrusu.

Bilmem, dedi. Tedirginim. Evin hanımı pek merhametli ama kocası olacak adam her gün söyleniyor. Ben şimdi nerede sigara içeceğim tutup koparacağım bu kuşun kafasını, dedi geçenlerde. Kadın nasıl dikildi karşısına. Etme, eyleme, kuş yuvası bozmak olacak iş mi, lanet yağar üzerimize, diyerek adamı zar zor ikna etti. Evden kötü sesler geliyor hep. Adam bağırıp çağırıyor, küfürler saçıyor, eşyaları fırlatıp kırıyor. Sonra kadının ağlama seslerini duyuyorum. Anneciğim ağlama, diyen küçük kızının sesini duyuyorum. Bir gün balkona gelip benimle dertleşti biliyor musun? Nasıl da ağlıyordu, nasıl da çaresizdi. Sen ne kadar şanslısın, etrafında senin için pervane olan bir eşin var. Birbirlerini seven, birbirleriyle anlaşılan muhabbetli evlilere boşuna “kumrular gibi” dememişler; benim eşim olacak adam ise beni yuvamdan atmaya hazır, zayıf bir hâle getirdi. Bu salgın zamanı kızımı alıp baba ocağıma da gidemiyorum. Ya onlara virüs taşırsam bu veballe nasıl yaşarım ya bu zindana daha nasıl katlanacağım, diyerek nasıl ağlıyordu. İçim parçalandı kadına. Ben öttükçe o da bana içini döktü. Allah vere de eşini bu kadar perişan eden adam, yuvamı dağıtmadan yavrularım kanat çırpırsa. Neyse ki uçmalarına çok az kaldı yavrularımın. Beslenen dişi kumrular vakit kaybetmeden yuvalarına doğru kanat çırpılar.

İşte bu, dedi. Hayatı paylaşmak tam da böyle bir şey. Birbirine nefes olmak. Sonra hem dışarıda, hem evinde hiç durmadan çalışan, çocuklarının bakımını da tek başına üstlenmek zorunda kalan kadınların ağır yükünü düşündü. Eşine yardım etmek günahmış gibi, erkek adam bu işleri yapar mı diyen sosyal koronun yarattığı mutsuzluk senfonisine hayıflandı. Kumru kuşlarının özelliklerini araştırmaya başlayınca korkuya kapıldı birden. Ya erkek kuşun başına bir iş gelir

de bir daha dönemezse diye endişelendi. Eşlerine bağlılıklarıyla bilinen kumrular ömür boyu tek eşli yaşarlar. Eşlerden birine bir şey olsa dahi diğer kumru, başka kumrularla eşleşmezmiş. Boşuna değilmiş birbirleriyle çok iyi anlaşılan, birbirlerinden hiç ayrılmayan muhabbetli çiftlere kumrular gibi benzetmesi yapılması. İçinde buldukları şartlara uyum sağlayıp hâllerinden hiçbir şikâyetleri yokmuş gibi dingin tavırları ne huzur verici, diye geçirdi içinden Sitare.

Evet, kâğıt üzerinde evliyiz ama en son bana ne zaman güzel, gönül alıcı bir söz söyleyip benimle beş dakika sohbet ettiğini hatırlamıyorum. Uzun suskunluklar, homurdanmalar, sonra en ufak bir sebeple bitmeyen eleştiriler, ani patlamalar, öfke krizleri... Yıllardır ayrı odalarda ayrı dünyaların mutsuzluğunu yaşıyoruz. Mutsuzluğu bile paylaşamıyoruz. O kadar paylaşımsız olduk ki kavgalar bile bıçak gibi kesildi. Kavga da yoruluyor insan. O kadın hayatına girdikten sonra bir daha hiçbir şey eskisi gibi olmadı, olamaz da. Çocuklar için şimdilik katlanıyorum bu duruma, diyen bir tanıdığım düşündü. Mutsuz bir kadın, ölen bakışlarından nasıl da ele verir kendini. Keşke bir kumrunun sadakati tüm eşlerde olabilse, diyerek perdeyi usulca çekti. İnsanlar gibi kuşlar da çeşit çeşit. Boş bile olsa kimsenin yuvasına girmeyen kumru kuşları gibi yavrularını hep başka kuşların yuvasına bırakıp diğer kuşları kendi yavrularından eden guguk kuşları da var. Kuşları izledikçe hayret makamı artıyordu. Merak ettikçe de araştırıyordu. Günlerdir bıraktığı yem ile suya dokunmamışlardı bile. İhtiyaçlarını gidermek için nöbet değişimi yapmaları ne ince bir mesajmış oysa. Kaş yapayım derken göz çıkarabileceğini anlayınca hızla balkondan yem ile suyu aldı. Yeme konan diğer kuşlar kargaların dikkatini çeker de kargalar yeme doğru geldiğinde kumru yavrularını fark ederse durum hiç iyi olmayacaktır. Yavru kumruları avlamak kargaların pek bir hoşuna gidermiş. Bir yandan balkondaki koltuğuna kurulabileceği günü bekliyor öte yandan kumrular gidince eksikliklerini derinden hissedeceğini bili-

yordu. Ara ara o ötüşleri yok muydu? Doğanın, doğal olanın sesini fisıldıyorlardı. Son günlerde telaşeleri artmıştı. Erkek kumru da hep yuvanın etrafında pervaneydi. Yumurtadan çıkan yavruları yuvadan düşmesin diyeydi bu çırpınışları. Sonra geçenlerde izlediği bir haber yokladı zihnini. Bir çift, üçüncü çocukları olunca buna bakamayız diyerek yavruyu ayakkabı kutusuna koyarak sokakta bir çöpün kenarına bırakmışlar. Eskiden olsa en azından bir cami avlusuna bırakırlardı. Bu kuşların yavrusuna duyduğu merhametin tüm insanlara da nasip olmasını dileyerek perdeyi usulca çekti. Günler günleri kovalıyor, ekrandan vaka artış sayısı ve ölüm haberleri akıyordu. Sadece belli saatlerde dışarı çıkar hâle gelinmişti. Okullarda ders zili çalmaz, camilerde cemaat toplanmaz, Kâbe'yi kuşlar tavaf eder olmuştu. Maske takmaktan yüzleri perişan olup ecelle yoldaşlık eden sağlık çalışanlarını belli saatlerde balkonlardan minnetle alkışlamış, yine belirlenen saatte balkonlardan millî marşımızı okumuştuk. Artık ne düğün ne cenaze... Milyonların sevgisini kazanmış kişilerin hem ölümüne hem de sessiz sedasız defnedilişine kederlenmiş, ölümün hayırlısı sözüne hayırlı zamanda ölümü de eklemiş olduk. Sevdiklerine son görevini yapamamanın hüznü konu çeşhrelere. Lüks arabalarımız park yerlerinde bekler olmuştu. En işlek yollar bomboş kalmıştı. Sevdiklerimize sarılmanın sakıncalı olduğu günlerin ezincini duyumsadık. Temizlik ürünleri, dezenfektanlar, kolonyalar, maskeler her evde başköşede ydi. Yeni yeni terimler girmişti hayatımıza bu illetle: Pandemi, entübe, covit-19, filyasyon, doom-scrolling, covidivorce gibi. Pozitif kelimesi hiç bu kadar ürkütücü hâl almamıştı. Testin pozitif çıkması kâbusuyla yaşıyordu çoğu insan. Covit illetinden yaşamını yitirenlere yakınları cenaze töreni yapamıyordu. “Evde kal” sloganı tek çare hâline gelmişti. Tüm dünya aşı telaşındaydı. Aşı olsak mı olmasak mı endişesi, olmayanlara caydırıcı yasakların uygulanması... Bunlara seyirci kalmak ruhsal direncini düşürmüştü. Koltuğuna kurulup balkonunda çam ağaçlarını izleyerek kahvesini yudumlamayı bile ne kadar özlemişti. Bantlarla çevrilmiş çocuk oyun parkları, banklar,

komşularıyla oturduğu kamelya içini daraltmıştı. O bantların bir an önce kalkması için dua etti. Sonu belirsiz, tedirgin bir bekleyiş hâli yıpratmıştı iyice. Hüngür hüngür ağlamak isterken bir psikoloğun videosuna denk geldi. “Bir evde anne mutsuzsa herkes mutsuz olur, bu da bağışıklık sistemini zayıflatır; bir evde anne mutluyorsa evde herkes mutlu olur, bu da bağışıklık sistemini güçlü yapar.” Bunu bir işaret olarak kabul edip silkelenerek ne yapabilirim, diye doğrulmuştu. Çocuklara yapmadığı etkinlik kalmamıştı. Neredeyse şapkadan tavşan çıkaracağım, diyordu.

Gün 11 Mayıs'ı gösteriyordu. Kuşları kontrol için perdeyi aralamıştı. İlk kez yuva boştu. Acaba gittiler mi diye düşünüp balkondaki merdiveni açıp çıkarak yuvaya baktı. Karşısında tüylenmeye başlayan yavruları gördü. O an neredeyse kalp atışını duyacak gibi oldu. Bu manzarayı Aras ile Berat da görmeliydi. Hızla teker teker çıkarıp onlara da gösterdi yavruları. Çocukların şaşkınlığı, neşesi görülmeye değerdi. Tam içeri girdikleri an anne kumru yuvada yerini alıp yavrularını beslemeye başladı. Kendi yavrularının da yemek saati yaklaşıyordu. Hamur mayalanmış olmalıydı artık. Çocuklarıyla bugün de çiçek ekmek yapacaktı. Öyle ya, bu karantina günleri başladı başlayalı hanımlar tüm marifetlerini ortaya koymaya başlamışlardı. Sosyal medyada ekranlardan evde yapılmış ekmek görüntüleri akıyordu. Çocuklar neşeyle hamura şekil verirken onların saçının ne kadar uzadığını fark etti. Berbere, kuaföre en son ne zaman gittiklerini düşündü. Uzunca bir süre de gidemeyecekler gibi duruyordu.

Yan komşusunun evinden gelen sesler, kadının kendini banyoya kapatıp ağlayışı... Tüm bu sesleri duyuyor ama komşusunun omzuna elini atamıyordu. Önceden olsa bir kahve içmeye davet eder, konuyu açmadan onun içini dökmesini, anlatarak arınmasını beklerdi. Covit-19 illeti yüzünden işsiz kalan adam, kadına iyice zindan etmişti hayatı. Karantina şartları gereği dip dibe olmaktan ötürü şiddetli geçimsizlik içine girip

boşanmak için mahkemeye başvuran çiftlerin durumunu tanımlayan “Covidivorce” diye nur topu gibi bir terim daha olmuştu. Kardeşim entübe durumda lütfen onun için dua zinciri oluşturulmuş diye yazmıştı iş yerinden bir arkadaşı gruba. Hemen arkadaşımı aramıştı. Çok korkuyorum, bilgi verme saatleri dışında ararlar diye çok korkuyorum, demişti. Öyle ya, bilgi verme saatleri dışında hasta yakınları arandığında bu genelde ölüm haberi olurdu. Arkadaşının da korktuğu olmuş kardeşi otuz sekiz yaşında bu illele yenik düşmüştü. Sekiz yaşında çocuğu babasız kalmıştı.

Çamaşırları ütülerken oğlu heyecanla yanına geldi. Anne aşağı inmeliyiz, dedi. İnemeyiz oğlum, yasak, dese de annesinin kolundan çekiştirerek mutfağın camına yaklaştırdı bak görüyor musun aşağıda iki tane çocuk, var. Onlar kurallara uymamış, yasak dese de çocuk yalvarmaya yakarmaya devam etti. O esnada siren sesi duyuldu. Ekip arabası site içine giriş yapınca iki çocuk çil yavrusu gibi dağıldı. Onları dokuzuncu kattaki emekli albayın şikâyet ettiğini tahmin etti. Kaçan çocuklara mı üzülse, kendi çocuğunun yüzündeki hayal kırıklığına mı bilemedi. Yavru kumrular artık epeyce büyümüş, yuvaya sığamaz hâle gelmişlerdi. Sonunda balkon içinde ilk uçuş denemelerine başlamışlardı. Biri pek ürkekti uçarken, biri de korkusuz. Nisan ayında misafirleri olan kumrular çoğalarak yirmi altı Mayıs günü kanat çıparak yuvayı terk etmişlerdi. Tam bir ay dört gün kumrulara teslim olan balkon perişan hâldeydi. Temizlemesi üç saatten fazla sürmüştü. Umarım bir daha balkona gelmez başka kumrular, gelmelerine izin vermem diye söylenip durdu temizlik yaparken. Balkon nihayet tertemiz olmuştu ama balkonun keyfini çıkarmak için biraz daha bekleyecekti koltuğu iyice silmişti çünkü. Koltuğun kurumasını sabırsızlıkla bekliyordu. Kanat sesi duyar gibi olup uyanıyor, hemen cama yöneliyordu. Yeni kumrular gelir diye ödü kopuyordu. Özgürlüğe açılan tek mekânını da yeniden kaybetmek istemiyordu. Kuşlar gidince yavruları boyun bükmüştü.

Tam kırk dokuz gündür dışarı hiç çıkarmadıkları çocuklarını kısa süre de olsa gün ışığına çıkarma kararı aldılar. Çocukların ayakkabılarını giydirirken boğazı düğümlendi. Aşağı incek olmalarının coşkusu dillerine vurunca sessiz oluyoruz, diyerek çocukları uyardı. Bahçeye çıktıkları o an... Hani uzun süre karanlık bir odada kalıp ışığa çıkınca gözler kamaşır ya... Tam da onu yaşadılar. Baharın taze kokusunu içine çekti derinden. Kimselerin göremeyeceği sakin köşelerine doğru yöneldiler. Çocukları tut tutabilirsen. Zincirini koparan danalar gibi coşkuyla yamaca doğru ilerlediler. O esnada “Aaaaa! Anne, babaaa! Bakın, bakın burada insanlar var.” diye bağırın oğlunun ünleyişi karantina günlerinin mührü gibi oldu. Kuşların gidişine üzülen çocuklarına teselli olsun diye indiklerinde insana rastlamak iyi gelmişti hepsine. Uzaktan da olsa insan görebilmek... Dışarı çıkma suçunu işleyenlerin mahcup bakışıyla selamlaşmak... Bahar havasına doyan çocuklar uykuya dalmışken kahvesini hazırlayıp balkona geçti. Koltuk iyice kurumuştü. Camları açmakla açmamak arasında kalmıştı. Ya yine kuşlar gelip yuva kurarsa diye endişe etti. Camın birkaç bölümünü açtı. Kahvesinden bir iki yudum almıştı ki yavru kumru balkonun içine dalıp koltuğa kondü. Sanki kendisini sevdirmek, vedalaşmak ister gibiydi. Çocuklar bu âni görse çldırabilirdi. Kumru, kendisini sevdirmişti. Hafif dokunuşlar, veda dokunuşları...

Camları sıkı sıkıya kapatıyordu yeni bir kumru vakası yaşamamak için. Eşi, uymadan camları kapatmayı unutmuş. Kuşlar gittikten sekiz gün sonra yine kanat seslerine uyandı. Perdeyi araladığında kumruların dal taşıdığını gördü. Uyku sersemliğiyle odadan balkona açılan pencereden atlayarak daha da dal getirmesinler diye camı kapattı ki o an... O an yere düşen yumurtadan çıkan sesle irkildi. Balkona yayılan yumurtanın sarısı ile yüzü sararıp soldu. İki dal pencerenin pervazına yapılan İki dal, sadece iki dala hangi ara yumurta yapmıştı ki...

Göklerin Kapısı

I

Sivas, Aşağıtekecik köyü Türkiye’de bulunan diğer bütün köyler gibi, yıldan yıla küçülüyor. Köyde yaşayan genç nüfus, buradan ya İstanbul’a ya da hiç görmeden hasret duydukları Fransa’ya, Almanya’ya gitmenin bir yolunu arıyor.

Köy okulu bomboş. Koskoca okulda toplamda dört öğrenci var. Dördü de üçüncü sınıf. Köyün okuyan diğer çocukları kasabada eğitim görüyorlar. Yaz kış demeden, Yozgat-Sivas karayoluna çıkıp, kendilerini Yavu kasabasına götürecek aracı bekliyorlar. Güzel bir lise kazanan öğrenciler, Sivas’a gidip okuma şansı yakalıyor. Sayıları bir elin parmağını geçmeyecek kadar az. Köyün tarihinde okuyup memur olan kişi sayısı yirmiye geçmiyor.

Köyde kalan ailelerin erkekleri bağ bahçe işleriyle uğraşıyorlar. Patates, domates, salatalık, fasulye yetiştiren kısım çoğunlukta. Şu anda faaliyette olmayan şeker pancarı fabrikası işlerken, bütün köy şeker pancarı ekliyor, ekmeyenler de şeker pancarı tarlasında çalışıyordu. Hâlen, kendi toprağı olmayanlar başka bahçelere günlük işlere gider ve yevmiesini buradan kazanır.

Bu köyde evlerin çoğu iki katlı. Alt kat taş bir yapıdan üst kat ise kerpiçten oluşuyor. Köy halkı büyükbaş hayvancılıkla ilgilendiğinden evlerin alt katı ahır olarak ayrılmış durumda. Hayvanlarla ilgilenmek kadınların görevlerinden. Kadınlar sabah ezanıyla birlikte hayvanlarını sağıyor; sütlerinden yoğurt, peynir mayalayıp tulumlara çökelek basıyor.

Oysa bundan yıllar öncesinde kadınlar sadece evin bereketinden sorumluymuş. Her cuma bir araya gelip zikir halkaları oluşturur, kazançlarının bereketi, hanelerinin geçimleri için dua ederlermiş. Şimdilerde bütün haneleri geçim telaşı ve dünya hevesi sarmış durumda. Hepi topu elli hane olan köy halkı büyük bir bıkılmışlıkla ve umursamazlıkla yaşayıp gidiyor.

Fatma köyün kadınlarından biri. Sabah ezanıyla günlük işlerine koyulur. Bir duayı zikir bellemiş, onu edip duruyor. Yirmisine yeni basmış oğluna epey güveniyor. Kaderi bu köyün insanına benzemesin diye oğluna köyde kimselerde olmayan bir isim koydu. Kocasını ne kadar derviş dedesinin ismini koymak istediye de Fatma buna ikna olmadı, kocasının isim koyma hakkına girerek oğlanın adına Mert dedi. Çocuğun doğduğu günden beri ismi ile hemhâl olması için dua etti. Çocuk büyüdü üniversite çağına geldi, Hukuk Fakültesini kazanıp İstanbul’a gidince Fatma dünya hırsından mıdır oğlundaki cevheri gördüğünden midir nedir duasını değiştirdi. Şimdi bütün vakit namazlarından sonra, günlük bir işle uğraşırken, yürürken, sofradan kalkarken ya da inek sağarken hep aynı duayı ediyor. “Ya Rabbi, benim oğlum öyle tanınsın öyle tanınsın ki, değil bu küçük köy bütün ülke oğlumu konuşsun.”

Fatma’nın bu duasını duyan eltişi Nuray her defasında onu uyarıyor, “Evladın için hayırlısı iste!” diyor. Hatta çok kızdığı zamanlar Fatma’nın arkasından konuşuyor, “Bu duayı ibret-i âlem için ediyor sanki insan Rabb’inden her şeyin hayırlısını istemeli!” diyor.

Nuray yedi göbek Aşağıkecek köyünden. Derviş hikâyeleriyle büyüdü, çocuklarını da aynı hikâyelerle büyütüyor. “Bu köyde göklerin kapısı hiç kapanmaz evladım, ağzınızdan çıkan her şeye dikkat edin!” diye sıkı sıkı tembihliyor. Nuray hiç deprem görmedi, deprem nedir bilmez. Allah göstermesin, korusun, kollasın.

Annesi, Nuray küçükken anlatmıştı. “Eskiden bizim köyde yer hiç sabit durmazdı. Her gece zelzeleyle uyur her sabah zelzeleyle uyanırdık. Emzikli kadınların sütü kesilince, günahsız yavrular aklından dilinden olunca toplandı Dervişan. Tespihleri ellerinde, büyük bir zikir halkası kurdular köyün çevresine. Yedi gün yedi gece ağızlarında korla, dillerinde bir sırta defler eşliğinde ‘Yâ Hû!’ dediler. Yedi günün sonunda arş-ü ferş son defa titredi. O günden sonra bu topraklarda zelzele nedir bilinmedi”

Zamanında molla ve dervişlerin uğradığı bu köyde kendi hâlinde sessizce yaşayan ve tek gayesi Allah’a kulluk olan Nuray, en çok eltişi için dua ediyor. “Rabb’im, sen onu evladyıla sına!” diyor.

II

Genç komiser iyi bir adam. Olayla yakından ilgilendi. Ailenin aklında tek bir soru işareti kalmaması için elinden geleni yaptı. Kendisi de üniversite çağlarındayken sıkıntı çektiğinden, okuduğu okula, bulunduğu çevreye ayak uydurmakta zorlandığından bu konuya ayrı bir hassasiyet gösterdi. Üst düzey yöneticilerle, sosyolog ve psikologlarla görüştü. Üniversite çağında gençlerin bunu neden yaptığını anlamak ve ailelere eğitim vermek için gerekli adımları attı. Soruşturma dosyasını kapatmadan önce vatani milleti için, bu aziz vatanın evlatları için ne yapılabilecekse onu yaptı. Olayın üzerinden epey zaman geçmesine rağmen, genç komiserin titizliği ve gösterdiği alaka sebebiyle dosya henüz bugün kapandı. Şimdi köy yolunda ilerliyor.

Aileye karşı kendini sorumlu hissettiğinden son görevini yapacak. Yozgat-Sivas karayolunun hemen kenarında bulunan bu köyün garip bir havası olduğunu arabadan iner inmez fark ediyor. Ciğerlerine oksijen yerine maneviyat doluyor sanki. Nefes alıp verdikçe huzurla doluyor, içi ferahlıyor. Keşke bu köye yolum başka türlü düşseydi diye geçiriyor içinden. Etrafı dağlarla ve ağaçlarla çevrili köyü izliyor elinde bir poşet ve bir zarfla yürürken.

Mert’in evinin önü hiçbir zaman kalabalık olmadı. Annesi, babası ve yakın birkaç akrabası bu yası kendi kendilerine tuttular. Komiser eve ulaştığı zaman Fatma Hanım’ı perişan bir hâlde somyanın üzerinde otururken gördü. Elinde avukat cübbesiyle sallana sallana bir şeyler mırıldanıp duruyor ama ne dediği anlaşılıyor. Babası evin girişindeki demir kapının önüne bir iskemle atmış, elinde sarılmış bir tütün, dumanını izliyor. Komiserin aklına kendi anası babası geliyor. “Allah’ım bu ailenin göğüslerine inşirah ver, sadırlarını genişlet, onları isyan etmekten koru!” diye dua ediyor. Âmin diye bir ses işitiyor. Sesin nereden geldiğini anlamıyor.

Komiser, Mert’in babasıyla göz göze gelmekten imtina ederek başlıyor söze. “Tekrar başınız sağ olsun, Allah merhametiyle muamele etsin. Ben en baştan beri bu dosyayla yakından ilgilendim biliyorsunuz. Bugün itibarıyla dosya tamamen kapandı. Aklınızda tek bir soru işareti kalmaması. Mert ne yazık ki kesin olarak intihar etmiş. Dosya kapsamında sorguladığımız silah sahibi arkadaşımın ve diğer arkadaşlarının verdiği bilgiler birbiriyle uyumlu hâlde. Olayın cinayet olduğunu gösteren tek bir emare bile yok. Üstüne üstlük geçen hafta çok önemli bir gelişme yaşandı. Mert, intihar etmeden önce bir mektup yazmış ve posta yoluyla bu mektubu yine kendi adresine göndermiş. Buradan da anlaşılıyor ki, bu intiharı uzun bir süre

önce planlamış. Mektubu, otopsi raporunu ve Mert'in İstanbul'da kalan değerli eşyalarını size getirdim." Sözü biter bitmez sessizlik derinleşiyor, ister istemez Mert'in babasıyla göze geliyor. Adam elindeki sarma sigarayı yere atıp, ayakkabısının burnuyla üzerine basıyor. Titreyen nasır dolu elini zarfa doğru uzatıyor.

III

"Anneme ve Babama..."

Şu an içinde bulunduğum noktaya nasıl geldiğimi düşünüyorum birkaç gündür. Size tutunacak bir dal bırakmak istiyorum ama sanırım hiçbir şeyi beceremediğim gibi bunu da beceremeyeceğim. Bunu yaşamanıza vesile olduğum için, vicdanım rahat bir şekilde ayrılmıyorum bu dünyadan, en azından bunu bilin!

Ben sizden duyduğum Allah dostlarının, derviş ve ulemaların hikâyeleriyle büyüdim. İstanbul'a gelecek olmam en çok bu yüzden sevindirdi beni. Şehirler şehri İstanbul'u manevi olarak sahipsiz bırakmayan birçok peygamberin, evliyanın, padişahın beni de sahipsiz bırakmayacağına inandım.

İnsan, elini ne yana uzatırsa o yandan tutuluyormuş o el. İlk evliyalara uzattığım ellerimi zaman geçtikçe küfre doğru uzattığımı gördüm. Gördüm görmesine de artık her şey için çok geçti. Dönüp kendime baktığım zaman ne ara böyle dağıldığımı anlamadım. Hakikat sandığım yalannın, dünya telaşının, haramın içine battıkça battım. İlk el vermeye çalıştığım, doğruyu anlatmaya çalıştığım insanlardan daha beter hâle geldim. Oysa yarı zamanlı işlerde çalışma sebebim de size onca tarlayı sattırma sebebim de onlara yetişmek, onlar gibi olmaktı. Çok sonra farkına vardım ki her şey aslına rücu eder. Kendime gelip aslıma döndüğüm zaman, ne kadar aşâklık bir canlıya dönüştüğümü gördüm.

Sizlerin bana verdiğiniz, hiç kimse veremez. Zamanla istediğimin bunlar olmadığını anladım. Son bir yılum dağıldıkça dağılan aşâklık ömrümü toparlamaya çalışmakla geçti, yapamadım.

Her tövbe edişimin arkasından daha büyük günahlara saplandım. En sonunda da harama bel çözdüm ve baba olacağımı öğrendim.

Bu gafil bedenimin, çürümüş ruhumun daha büyük günahlara bulaşmasını istemiyorum. İntihar ederek en büyük günaha bulaştığımın farkındayım yine de tövbemi son kez bozacak olmanın hafifliğine sığınıyorum. Evladınızı ezansız, namazsız toprağa verecek olmanın ağırlığını da size bıraktığım için çok üzgünüm.

İntiharımdan yalnızca kendi aklım ve kararım kalbim sorumludur. Ben bu kalbin içindeki son nuru da kaybettim.

Hepinizi çok seviyorum. Anacığım, güvenini boşa çıkardığım için özür dilerim."

Sadık Bey mektubu okur okumaz gözlerini karşısındaki komiserine dikti. Komiser ne sormak istediğini anladı.

Baba olma meselesini soracaksanız, böyle bir şey yok. Mert'in kız arkadaşı, Mert'e bir şaka yapmak istemiş. Yakında baba olacaksın, diye bir mesaj atmış, o günden sonra da Mert'ten haber alamamış. Zaten sorgu esnasında da kendisi bunu bize anlattı. Her ihtimale karşı kızı hastaneye götürüp gerekli testleri yaptırdık. Kız hamile değil!

Komiser, elinden geleni yapmış olmanın rahatlığıyla aileye sabır dileyerek, akşam vakti evden ayrıldı. Ayakkabılarını giydiği esnada içeriden gelen televizyonun sesine kulak kesildi.

Spiker kadın vakur bir ses tonuyla "Tüm Türkiye, sevgilisinin hamilelik şakasından sonra intihar eden genç hukuk öğrencisini konuşuyor." dedi. Önce sağ sonra sol ayakkabısını giyen komiser evin bahçesine adım atıp gökyüzüne doğru baktı. Bulutlar açık bir kapıyı andırıyordu.

| HÜSEYİN CÖMERT

Dünya Atı*

Ayşegül Genç, *Kuşu Boynu* romanıyla 2016 Eskader Kültür Sanat Ödülüne, *Kalbin Arka Odası* romanıyla 2020 Türkiye Yazarlar Birliği Ödülüne, 2022 yılında ise Necip Fazıl Hikâye-Roman Ödülüne sahip olan bir yazar. Romancı kimliğiyle öne çıksa da yeni yayımlanan *Dünya Atı* kitabından önce *Ceylan Uykusu* isimli bir öykü kitabı daha bulunuyor.

Ayşegül Genç'in bu yıl yayımlanan *Dünya Atı* kitabı on yedi öyküden oluşuyor. Kitapta üç ana unsur dikkat çekiyor. İlki her öykünün başındaki giriş metinleri. İkincisi öykülerin tamamında görülen ve planlı bir şekilde kullanılan biçim. Üçüncüsü ise hikâyelerde tercih ettiği anlatım tarzı. Yazar bu üç unsuru, yani planlanmış ve sağlam kurgulanmış bu tarzı kitap boyunca sürdürüyor.

Her öykünün girişinde öyküden bağımsız ama bir yandan da öyküyle iç içe geçen bir giriş metni bulunuyor. Bu metinleri bir epigraf veya bir girizgâh olarak kabul edebiliriz. Bu girizgâhların neredeyse tamamında bir hikâye anlatılacağından bahsediliyor. Ancak bu anlatma arzusu çok uzamıyor ve öyküyle ilgili açık ipuçları vermiyor. Güçlü bir ordunun önceden gelen ayak sesleri gibi okuyucuyu metne hazırlıyor.

Öykülerin girizgâhında ve öykülerde, yazarın kurduğu güçlü atmosfer görülüyor.

*Bizim sanatımız budur dostlarım;
çalıların içinden dosdoğru hakikate ilerlemek.*
Raul Ruiz

Planlı biçim düşüncesi kitap boyunca devam edip metni güçlendiriyor, öyküler arasında açık olarak görünmeyen bağı kuvvetlendiriyor. Öykülerin tamamı birbirinden bağımsız ancak biçimdeki ve anlatım tarzındaki plan ve tutarlılık, kitabın tamamında bir bütünlük hissi veriyor.

Öykülerin girizgâhlarındaki bir başka dikkat çekici unsur ise kullanılan dil ve söyleme şekli. Kitabın tamamında görülen dile hâkimiyet ve dil iççiliği girizgâhlarda biraz daha şiirsel bir dile dönüşüyor. Söyleme şekli ise öyküye bir hazırlık gibi görülebilir veya eski zamanların mesellerini, dengbejlerini akla getirebilir. Her ikisi de olabilir, doğrudur. Ancak dikkatli okuyucular bundan daha fazlasını fark edecektir. Benim hissettiğim ise, Dede Korkut'un kalabalığa karşı güçlü bir sesle "Ey Oğul" diye seslenip anlattığı destansı hikâyelerdir. Tıpkı kitabın ilk öyküsü olan **Duldada Bir Fırtına**'nın girişi gibi. "Bir tabağı olan yemek yer, iki tabağı olan Nemrutlaşır. Bir saf gören minnetle bakar, iki saf gören kinlenir. Bir ağaç gören sevinir, iki ağaç görenin sırtındaki balta kımlıdır. Bir güzel ile şifa bulan, iki güzel gördüğünde hastalanır. Bir tuğla bulunca evini sağlamlaştıran, iki tuğla bulduğunda yeni ev yapmaya koyulur. Bizi yoldan ayırır ikilik, üçlük, beşlik.

* Ayşegül Genç, *Dünya Atı*, Muhit Kitap, İstanbul 2022.

Teklikle yola girer üçler, yediler, kırklar. Bir büyüktür, iki ufaktır, üç küçüktür, dört kısadır. Bir haktır, iki hakka girmektir, üç hakkından gelmektir, dört haksızlık etmektir. Bir haddir, iki haddi aşmak, üç haddi çiğnemek, dört haddinden fazladır.”

Dünya Atı aynı zamanda kitaba da ismini veren öykü. Öykü dünya ile ilgili bir hadisi akla getiriyor: “Dünyaya sövmeyin, şüphesiz dünya mümin için güzel bir binektir. Zira onunla hayra ulaşılır ve kötülükten kurtulunur.” Kitabı okuyunca yazarın kitapta kurduğu düşünce çizgisinin bu hadis paralelinde olduğu görülüyor.

Kitabın açılış öyküsü olan **Dulda da Bir Fırtına**, diğer öyküleri anlamak için bir anahtar niteliğinde. Öykünün kahramanı Hüseyin’in sahibi olduğu evin satış hikâyesi üzerinden yaşadığı iç hesaplaşmayı konu ediyor. Evin satışı sırasında bir yandan evdeki annesini düşünürken bir yandan da evi satın alacak olan yaşlı adamı düşünür. Dünyalık rahat ve menfaatlerle vicdanı arasında sıkışıp kalır kahraman. İlk öyküdeki bu tereddüt ve sonunda yaşanan tercih, kitap boyunca anlatılan günümüz insanının tercihlerine de ışık tutuyor. İyilik ve kötülüğün, güzellik ve çirkinliğin, zalim ve mazlumun hikâyesini bu ilk öykünün temasıyla anlıyoruz: tercihlerimiz.

Ayşegül Genç’in öykü evreninde çocuklar geniş bir yer tutuyor. Her insanın hayatı kıymetli olmakla birlikte çocukların hayatının daha iyi olması bir gerekliliktir. Yaşadığımız dünyada ve çağda ise en büyük acıları masum çocuklar çekiyor veya şahitlik ediyorlar. **İmâ**, **Kelebek İskele**, **Öncü Göç** ile **Küf ve Bahar** öyküleri çocukların etrafında kurgulanmış öyküler.

İmâ öyküsü Hatice ve İsa isimli iki çocuğun hikâyesi. Yazar, bir küçük çocuk üzerinden toplumun acımasızlığını gözler önüne seriyor. Bir sözün, fısıltının, imânın bir çocuğun hayatını nasıl etkileyebileceğini okuyoruz. Öykünün girizgâhı, öfkeyle dolan kalpleri biraz olsun rahatlatıyor. “Deliliğin, açık sözlülüğün, imânın, gevezeliğin, vaazın, eleştirinin, boşboğazlığın bir olduğu yere geldik, ellerimizi açtık, sadece Tanrı'nın tüm bunları ayırt etmeye ihtiyacı olmadığını düşündüğümüz için bir an rahatladık.”

Öncü Göç öyküsü, ölümüyle hepimizi derinden sarsan Eren Bülbül’ü odağına almış. Bir senaryo anlatımıyla kurgulanan hikâyede aslında çok da anlatılacak bir şey yok. Fakat öykünün girişinde neden yazıldığı anlatılıyor. “Kaç yanmış ayak gördü bu gözler, kaç ayakkabısız topuk gördü, kaç kopuk parmak. İsminden kendimize zırhlar kılıçlar büktük çocuk, isminden kendimize teller duvarlar ördük, ismini kendimize bir yol bildik. İyi ki varsın demek için şimdi bu kelimeler.”

Küf ve Bahar, sonunu belli etmeyen, anlatırken ipucu vermeyen, sonuyla sarsıcı, güçlü bir öykü. Aslında yazar öykünün girizgâhında iyilik ve kötülüğe değinirken hayatta saf iyiliğin olamayacağını, ardından bir yerlerden kötülüğün geleceğini söylüyor. Yine de okuyucu için kestirmesi güç bir sona çıkıyor. İsmi verilmeyen, sadece “o kız” diye tasvir edilen kızın kat kat giyinip soyunması, okuyucuyu acılar karşısında çırılçiplak bırakıyor.

Silsile ile **Fatma Zehra** öykülerindeki kadın kahramanlar, sürekli gördüğümüz, yakından tanıdığımız kadınlar. **Silsile**’nin kahramanı Fadime aldatılan kadınlardan sadece birisi. Hikâyesi de bir o kadar tanıdık. Yazarın tabiriyle bozguna uğrayanlardan.

Ayşegül Genç'in tüm öykülerinde; sade, çalışılmış, güçlü ve yer yer şiirsel bir dil kullandığı görülüyor. **Silsile** buna örnek olabilecek öykülerden. "Eli kalbinde, ilk basamağın başında, koyu karanlıkta, bir müddet acınası hâline acıyarak bekledi. İlk basamağa oturup ikinci basamağa ayağını sarkıttı, ayağının tabanı ile basamağı aradı. Önce zannedenlerin zannı dokundu basamağa, sonra vehmedenlerin vehmi, hayal edenlerin hayali, meşhur merdiven şiirinin temsili dokundu, düşünerek yakınlaşanlar ve taklit ederek uzaklaşanlar dokundu sonra, kıyaslayanlar cedelleşenler delilleşenler dokundu, en son Halime'nin ayağı dokundu basamağa. Diğer basamağa ayağını salladığında hepsiyle birlikte evvelki adımların tecrübesi dokundu. En alttaki basamağa kadar oturarak ve sürünerek ipek bir örtü gibi kayıp gitti merdivenlerden. Karanlık ardında gayb oldu gitti."

Fatıma Zehra, kurgusu ve anlatım şekliyle ilginç bir öykü. Fatıma Zehra isimli kahramanın çocukluktan yaşlılığa doğru ilerleyişi anlatılıyor. Anlatılan bu ilerleyişte ilk akla gelen fiziki ve ruhsal bir ilerlemedir. Yazar bir kadının dramını, yaşadıklarıyla birlikte aldığı isimler üzerinden anlatıyor. Öykü tekniği için farklı bir yaklaşım olduğunu belirtmeliyim. İyi yakalanmış, iyi işlenmiş.

Şairin Mülkü, şiirle ilgilenen iki arkadaşın hikâyesi. Öykünün kahramanlarından Emin dünya malına tamah etmeyen bir tip. Hayalinde farklı bir dünya vardır ama gerçek hayatta kendisiyle baş başa kalınca yalnızlığını fark eder. Durduğu yerden baktığı her şey gözünde iyice küçülür. "Bu gidemeyiş, bu gidemeyenlerin geriye bıraktığı ağırlık, bu bahçeler arasında salına salına gezinen

yalnızlık, birbirine çarptıkça büyüyen çukurlar, bu yüke karşı bu dermansızlık Emin'in." Emin gidemeyişten, olduğu yerde kalmışlıktan dem vurur ama aslında gidebileceği bir yer de yoktur.

Kitaba adını veren **Dünya Atı** öyküsü; ölüm, miras, dünya malı üzerine kurgulanan ve kitabın ana temasını oluşturan bir öykü. Öykünün kahramanı Halil'in dünya atından inip yürüyerek gidişini okuyoruz. **Öncü Göç** öyküsünü "Yoksunluğumuz, çıkışsızlığımız, çaresizliğimiz, gözyaşlarımız, bir yazı olup geçer önümüzden." cümlesiyle sonlandırıyor yazar. Biz de kitaptaki öykülerle yoksunluğumuzu, çıkışsızlığımızı ve çaresizliğimizi daha iyi anlayabiliyoruz.

Ayşegül Genç ne anlattığını ve nasıl anlatacağını bilen bir yazar. Okuyucuda iz bırakan öyküler kaleme almayı başarmış görünüyor. Kırık kalplerin hikâyesini; sağlam bir kurgu, farklı bir biçim, oturmuş bir düşünce ve iyi bir dille anlatıyor.

Bir Kadın Köpeğini Gezdiriyor öyküsü kendi içinde tutarlı bir öykü olmakla beraber, kitabın tamamındaki öykülerle bir araya geldiğinde yerini bulamamış gibi görünüyor. Yazarın öykülerde seçtiği genel tema, anlatılan hikâyelerden kitabın ismine kadar planlanmış. Ancak bazı öykülerdeki konu benzerlikleri göze çarpıyor. Öykülerdeki biçim arayışının karşılığını bulduğu söylenbilir. Özellikle girizgâhların öyküye katkısı açıkça görülüyor. Bu biçim arayışının tüm öykülerde görülmesini ise okurun takdirine bırakmak gerekir. Bu kitabın üzerinde daha çok konuşulup yazılacağına inanıyorum.

Son cümle, **Geride Kalarak Kaçmak** öyküsünden: "Bir vardık, bir yoxtuk diyelim."

| HALİL İBRAHİM KAYA

Yaşamak Miti

bir gün
yüzyıllık dudaklarımı bir ıslıkla tokuştum
çiseleyen yağmur adını verdim gözlerime
dediler ki dünyanın üçte ikisi suymuş
üstelik öpmeyince ölüyormuş muhabbet kuşları
sen bu meseli unut gitsin

inanmıyorum aşka
yirmilik dişler gibi acıyorum ağızımda
duyuyorum / bi' kedi etsiz bir kemiği kemiriyor
olağan bir ölümle kurcalıyorum yeryüzünü
artık yeniyetme bir gelincik gibi
utaniyorum dünyadan / sen bu şiiri yol gitsin

dağlardan bahsediyor Frida
içini ancak başka bir dağ bilebilirmiş
esrik şeylerden ve kırılmaya yüz tutmuş yitik bir kalpten
daha önemli bir şey söylemeyeceğim sana
dilimi hangi kuyuya göndersem kırılmış göz bebeklerim
sen bu miti sus gitsin

| YASİN GEDİK

Zarifçe Yaşamak

Bir nefes almak ister misiniz şöyle derince
hem de karanlık üstünüze çökünce
yahut barbarlık sarılmışken boğazınıza
şöyle modernce
söyleyin medeni cesaretiniz bu kadar mıdır?
peki tüm bunların bizimle bir ilgisi var mıdır?

ya yaşamak başlasın mı Zarifçe?
balkonlarda veyahut uzun turlarda
yaşamaksa işte böyle bir yaşamak olsun
ben; yaş alarak, yarenliğimle
sen; yaşayarak, tüm benliğimle
sonra dön cürmüme sabret Zarifçe
ya kendine
işte yaşamaksa böyle bir yaşamak olsun...

Bir düşünmek ister misiniz insanları, hayvanca
ya da hayvanları, insanca
Vietnam'da ne acılar yaşanmıştı yıllarca
fakat yaşanmamıştı onlar'ca
onlar ki acımazlığa alışanlardır
peki tüm bunların bizimle ne ilgisi vardır?

ya yaşamak sürsün mü Zariŕçe?
yalnızlıklarda veyahut kuru kalabalıklarda
yaşamaksa işte böyle bir yaşamak olsun
insan; aciz halifesi dünyanın
nisyan; ucuz hediyesi zamanın
sonra dön nefsi me isyan et Zariŕçe
ya delaline

ya derdine hicret et
işte yaşamaksa böyle bir yaşamak olsun...

Bir ŕarki söylemek ister misiniz Beyrut'a
Feyruzca
yahut bir ağıt yakmak paramparça
söyleyebilir misiniz biyolojik saatinizi ölümce
ya da kemik yaşı nız kaçtı?
peki tüm bunların bizimle ne ilgisi vardı?

ya yaşamak olsun mu Zariŕçe?
yalansız, yasaksız veyahut yargılanmaksızın ötekilerce
yaşamaksa işte böyle bir yaşamak olsun
oğul; bir babaya, kederli
oğul; bir anneye, Diyarbekirli
sonra dön kalbime bođul, Zariŕçe
ya çölüne
ya gönlüne gömül
işte yaşamaksa böyle bir yaşamak olsun...

| BESTAMI AÇIKGÖZ

Şarapnel

Yanağınıza şarapnel parçası değince canınız yanacak demiştim
inanmadınız tıpkı

gözmesi tıkanık uykularda kaldığınız gibi
Geceyi gündüzden ayırt edebilseydiniz
Günebakan tarlalarında koşarken
Van gogh'un kulağını kesmezsiniz

Bunu duyan bethooven'ı sessizliğe ittiniz

Eskidendi masallardaki sevginiz
Eskidendi
Eskiciye eğip büküp verdiniz
Akşamdan kalan çayın sabaha
Geç kaldınız şeker atunca farkettiler
Karıştırmaya gelmedi ömrünüz

Ömrümüz örüntümüz örtümüz

herkesin bir sofrası vardır
silkinmeye değen
İpeklerinizin daha parlak olması için
çıktığımız dut ağaçları gibi
Bindiğiniz dalımı kestiniz
Bütün denizi ezdiniz
Yakamozu sandala bağlayıp
kuyruğundan çektiler

Neler çektiniz neler
İçinden geçtiniz içinizden
Hep sevdiniz peki sevildiniz
Dedim ya
Karıştırmaya gelmedi ömrünüz
Örüntünüz örtünüz
Sabah kahvelerinde tattınız acınızı
Kırk yıl hatırına bir bardak su ile
Bir bardak suda boğdunuz kırklarınızı
Kırkıktan sonra kırkayağa
Ne ayaklar eskittiniz şu yollarda
Bu ne ayak
Hala diyorum
karıştırmaya gelmedi ömrünüz
Siz söyleyin bu kazağı kime ördünüz
Saatlere dokunuyorum zamanın ötesine
Berisinde kalsanız da saatlere saniyelere
Dakik değilsiniz 60'ından sonra daktilolarda Satır başlarında
Virgülden sonra başlıyor hayatınız uzantınız
Söyleyin artık bu kazağı kime ördünüz
İlmik ilmik 3 ters bir düz örgü
Geç kaldınız şeker atınca farkettiliz
Karıştırmaya gelmedi ömrünüz

| SÜLEYMAN KARACA

Hıçkırık

Birçok yerden ayrıldım, ayrıldığımı anlayamadan
Kuruyordu saatlerce durmayan hıçkırıklarım
Saatlerce akan suya pay biçerek değirmenden
Ritmik dualar ediyordum.

Birçok yerden kovuldum belki de anlayamadan
Yutkunduğum bu tozlu mukoza ciğerlerimden serbest düşüşle
Kuru dudaklarıma nemli otlar
Gerilim müzikleri eşliğinde sloganlar atarak
Yaşamayı ben seçmedim.

Değiştim, belki de birçok yerden
Değiştim yokluk görmemiş evlerden
Denedim karpuzun siyah noktalarını temizlemeyi
İçimde bir yerde kopuk rüyalarla, safsatalarla
Çok ayrıldım bir yerlerden neden ayrıldığımı
Anlayamadım rahiplerin neden siyah
Sakallarımın neden kızıla çaldığını

Kaçtığım şehirlerin ahengi vardı etraflıca bakınca uzun metrajlı
Geldiğim sıradanlıkların yabancılığı sürdüğüm bir merhemdi yüzüme
Kaçtığım yoksa ben miyim ayrıldığım kendimden?

Birçok yerden ayrıldım ilişkiler uğruna uğrun uğrun duyurmadan kimseye
Vardığım yerde halılar vardı keçeden
Kar kere yeltendim söylemeye
Ortodoks zevklerimi hangi dinle açıklayabilirim diye
Muhafif bir köşem olur mu benimde?
Köşelerimi böldüm de böldüm
Küçüldüğümü anladığım her vakit keçeli halıya
Uykularımı dindirmeye döndüm.

Birçok yerden ayrıldım, ayrıldığımı bile anlamadan
Uğrun uğrun, kimselere duyurmadan.

Birçok özürden ayrıldım sahibinin izni olmadan
Birçok kusura bakmayı patlatarak ardımda
Uzakta olmayı bu şehre sakalsız girmeye
Ve dengeli bir enstrümandı elimde kaçmalarım.

Ayrıldım en yakın arkadaşlarımdan, Allah korkumu tetiklemesinler diye
Kızıl sakallarımla uyandığım ilk sabahtı
Amansız bir aşık gibi bakiştim güneşle
Kaçarken kovalandığım
Mumun ışığını söndüren ateşe gölge giydiren güneşle
Hesaplaşma vaktimi bekledim bu yabancı şehrin daralmış sinirlerinde
Kavgayla iç içe, acıyla kol kola
Kaçtım, kaçtığımı ilk yarasalara, korktuğum karanlık sokaklara.

Babamdan kaçtım olanca kuvvetimle
İşçi babalardan kaçan çocuklarla bir sestem
Kirden, pastan, sinirden; tarakla kazdığı toprağa ağıtlar yakarak
Komisyoncu olabilirdim babam işçi olmasa
Olmadım, kaçtım.